

\$3.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
עם ליקוט שיחות קודש ופתגמים קצרים מדא"ח
לימי בין המצרים ה'תשפ"ב

חלק שני
דיני תשעת הימים ותשעה באב
ר"ח מנחם אב - ט"ז מנחם אב

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

מהדורת קאבאטשניק

לזכות
הרה"ת ר' מנחם מענדל וזוגתו מרת מלכה שיחיו
ובניהם: אברהם, ארי' זאב שיחיו
קאבאטשניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציו שיחיו

לזכות
הרה"ח ר' יונה מרדכי וזוגתו מרת דבורה לאה
בניהם ובנותיהם: יהושע העשיל, מאטיל רחל, אהרון אליעזר, שטערנא שרה ותמרה
שיחיו איידעלקאפף

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת
הרה"ח הרה"ת אברהם מיכאל בן
ר' יעקב שמעון הלוי ע"ה פלינט

לעילוי נשמת
מרת חי' רחל ע"ה בת ר' יששכר דוב הלוי שיחי,
נפטרה י"ג מנחם אב תשס"ח, ו"הקיצו ורננו שוכני
עפר" והיא בתוכם תיכף ומיד ממש

לזכות הבחור יוסף יצחק שיחי
בן חי' רחל ע"ה
לרגל יום הולדתו ט' באב ל"שנת הצלחה"

לזכות מנוחה רחל תחי' בת שרה פעסל תי'
לרגל יום הולדתה ט' באב ל"שנת הצלחה"

לזכות
ר' צבי מרדכי בן שרה
וזוגתו מרת שלומית בת שושנה
ובניהם ובנותיהם וכו'
שיחיו גודמאן

ולזכות ר' יעקב יצחק דוב הלוי וזוגתו אסתר מלכה
שיחיו לאנג

לזכות
הרה"ת ר' יהודה ליב שי'
ולזכות זוגתו מרת חנה שתחי'
ובניהם ובנותיהם
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן
מאריאשא ומרים מושקא שיחיו
מרזוב

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתר דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

עם ליקוט שיחות קודש ופתגמים קצרים מדא"ח

לימי בין המצרים ה'תשפ"ב

חלק שני

דיני תשעת הימים ותשעה באב

ר"ח מנחם-אב - ט"ז מנחם-אב

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת ר"ח מנ"א תשמ"ח (מסרט הקלטה): "וכאן אויך המקום להזכיר אז בנוגע צו לימוד התורה איז דאך אויך דער ענין שהזמן גרמא, וואס בכלל איז דאך דאס די הלכות אין שולחן ערוך, וויסען די הלכות וועגן אט די טעג. וואס לפלא הכי גדול וואס מ'האט וועגן דערויף ניט געמאכט קיין טומעל, איז געבליבן דער טומעל וועגן הלכות בית הבחירה, און קיינער דערמאנט ניט, אז לכל לראש, הלכות שהזמן גרמא איז דאס **מערער ווי הלכות בית הבחירה** - די הלכות ווי זיי שטייען אין שולחן ערוך, הלכות פון די ט' ימים, און פאר דערויף - די הלכות פון די ג' שבועות, כמובן וגם פשוט¹."

בשיחת ש"פ דברים תנש"א: ס'איז נהוג צו מקדים ומוסיף זיין. . "טאמער משיח וועט זיך ח"ו פארהאלטן", ווארום "אחכה לו" שיבוא ביום זה ממש. . במילא באווארנט מען אז די החלטות טובות (פארבונדן מיט דער עבודה בזמן הגלות) איז "טאמער משיח וועט זיך ח"ו פארהאלטן". ובאמת, איז אויך נאך ביאת המשיח, וועט בלייבן און עס וועט זיין א המשך פון תורה ועבודה (והחלטות טובות) בזמן הגלות.

(1) וראה בשיחת ש"פ מסעי תשד"מ (חלקה הועתק להלן): ישנם דינים מיוחדים בנוגע להנהגה דבין המצרים, אבל דינים אלו כתובים כבר בשולחן ערוך, ספר שבועות וזמנו אצל כל יהודי, ועכ"פ יכול להשיגו בקל, ויש להעמיד כל יהודי בחזקת כשרות שבועות לומד בשו"ע את פרטי הדינים השייכים לכל זמן וזמן, הלכות החג בחג, וכי"ב בנוגע ללימוד הדינים המיוחדים לבין המצרים.

תוכן ומפתח

ה. פתח דבר.....

ו. דיני תשעת הימים.....

הקדמה / משא ומתן / קניות / חפצי מצוה / נעלי תשעה באב / בנין ונטיעה של שמחה / סעודות / כיבוס בגדים / ללבוש בגדים מכובסים / אכילת בשר ושתית יין / שחיטה / גזיזת צפרניים / רחיצה / לתפור בגדים / סיומי מסכתות

ז. יום ועש"ק פרשת מטות-מסעי, א' מנחם-אב, ראש חודש.....

ח. יום שבת קודש פרשת מטות-מסעי, שבת חזק, ב' מנחם-אב.....
הבדלה

ט. יום שני, ד' מנחם-אב.....

י. יום שלישי, ה' מנחם-אב.....

יא. יום חמישי, ז' מנחם-אב.....

יב. יום ועש"ק פרשת דברים, ח' מנחם-אב.....

יג. שבת קודש פרשת דברים, שבת חזון, תשעה באב (נדחה).....

יד. מוצאי שבת קודש, י' מנחם-אב, תענית תשעה-באב נדחה.....

טו. דברים האסורים בתשעה באב.....

אכילה ושתיה / רחיצה / סיכה / נעילת הסנדל / לבני זוג / לימוד התורה / שאילת שלום / טיול והיסח הדעת / ישיבה על הארץ / עשיית מלאכה

טז. סדר ליל תשעה באב.....

טז. יום ראשון, עשירי באב – תענית תשעה-באב נדחה.....

סדר תפילת שחרית / סדר תפילת מנחה

יז. מוצאי יום ראשון, אור לי"א מנחם-אב.....

יח. יום שני, י"א מנחם-אב.....

זכר לחורבן

יט. יום ועש"ק פרשת ואתחנן, חמשה עשר באב.....

כ. שבת קודש פרשת ואתחנן, שבת נחמו, ט"ז מנחם-אב.....

כא. קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא.....

ניתן להשיג בבארא פארק

בהיכל מנחם

1581 52nd Street (718) 633-7979

פתח דבר

ע"פ בקשת רבים, מגישים אנו לוח הלכות ומנהגים עם ליקוט שיחות קודש ופתגמים קצרים בדא"ח לימי בין המצרים יהפך לששון ולשמחה חלק ב', במתכונת של לוח יומי.

בחוברת זו באו ההלכות ומנהגים מראש חודש מנ"א עד ט"ז מנ"א.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' טו' צב יש לכתוב 15092), ואז בעזרה"י תמצא את מבוקשך.

עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל שי' ראטנברג**.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוטו.

* * *

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכוב – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו**, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא", מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלמה תיכף ומיד ממש¹, שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא"**, די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה]²."

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממחר ומחר עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה

(1) ובס' שיערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

(2) שיחת שמו"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב³.

"דער אויבערשטער בעט זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך⁴.

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון⁵.

בשיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ח (ספר השיחות): נוסף ללימוד ההלכות ד"בין המצרים", הן פרטי ההלכות השייכות לכל שלשת השבועות והן פרטי ההלכות השייכות לתשעת הימים, כדי לידע את המעשה אשר יעשו (כל זמן שמשיח צדקנו עדיין לא בא), וכללות האבילות על החורבן והגלות כמארז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" – צריכה להיות הוספה מיוחדת גם בחלקי התורה שעוסקים **בעניני הגאולה ובנין ביהמ"ק השלישי**, כמדובר כמ"פ בארוכה. ונקודת הענין – שביטול החורבן והגלות הוא (לא כ"כ ע"י התבוננות בחומר ירידת הגלות) אלא **בעיקר ע"י התבוננות במעלת הגאולה** . . לעורר הכוסף והתשוקה והגעגועים, ובמילא, הבקשה והדרישה כו', להגאולה העתידה, שע"י ממנהרים ומזרזים את הגאולה בפועל ממש, ולא עוד אלא שמגלים את הפנימיות והטוב שבענין החורבן והגלות, אתהפכא חשוכא לנהורא.

דיני תשעת הימים

משנכנס אב ממעטים בשמחה.

בר"ד משיחת ש"פ משפטים תשט"ז (חלקה הוגהה ונדפסה בלקוטי שיחות): זעען מיר אז בהנוגע לפועל איז דער משנכנס אב ממעטין בשמחה באגרענעצט. ניט אין אלץ איז מען ממעט. עס זיינען פאראן עניני שמחה אויך אין אב . . ווייל שמחה דארף זיין אלע מאל, אפילו בחודש אב, עס איז דאך אלע מאל דא דער ציווי פון עבדו את ה' בשמחה⁶. . . דער ממעטין איז באגרענעצט, ווייל אויך דעמאלט דארפן זיין געוויסע עניני שמחה, ובפרט מצד דעם ציווי פון עבדו את ה' בשמחה . . עס שטייט דאך עוז וחדוה במקומו, דארטן וואו דער אויבערשטער געפינט זיך איז שמחה. במילא בכדי עס זאל זיין דירה בתחתונים, מוז מען האבן עוז וחדוה, וואס דעמאלט קען עס זיין מקומו ודירתו יתברך. דערמיט איז פארשטאנדיק וואס מען דארף זיין שטענדיק בשמחה. אפילו אין די צייטן וואס עס שטייט אויף זיי ממעטין, דארף מען אויך דעמאלט זיין בשמחה, אין א געוויסער מאס, וויבאלד אז די דירה לו יתברך מוז מען מאכן שטענדיק, בכל רגע ורגע, ווארום דאס איז דאך כל האדם, אני (לא) נבראתי (אלא) לשמש את קוני, במילא ליגט דער חיוב צו זיין שטענדיק, יעדע רגע, בשמחה. דאס וואס אמאל דארף זיין דער סדר עבודה אין צווייטן קו, אין פארקערטן קו פון שמחה . . דאס איז די עבודה פון חודש אב, ממעטין בשמחה, בכדי ארויסצונעמען די ענינים פון ומפני חטאינו גלינו מארצנו. דאס איז אבער מער ניט ווי א הכנה צו א דירה. די דירה אליין מאכט מען דורך שמחה. און דאס איז אויך די טעם פארוואס חסידים זיינען ניט מהדר אין דעם משנכנס אב ממעטין בשמחה, ווייל דאס איז מערניט ווי א טפל צו עבודה . . וואס דאס איז מתאים צו דעם וואס איז איינגעשטעלט געווארען אז דער משנכנס אב ממעטין בשמחה איז בהגבלה, ווארום נוסף

(3) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

(4) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

(5) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", "חזו"מ פסח תשע"ח.

(6) ח"א ע' 194 ואילך.

(7) להעיר ממקור חיים בטור ברכת שתקנ"א סק"ב: ואין זה הענין נוגע לעבודת הקב"ה שהרי נאמר תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה כי עיקר העבודה הוא השמחה אמנם השמחה הגופנית היא מנועה.

לזה אז אויך יעמאלט דארף זיין דער קו השמחה, כנ"ל אז שמחה דארף זיין אלעמאל, נוסף על זה איז דער ענין פון קו שהיפך השמחה איז דאס ניט קיין עיקר בעבודה.

עס איז פאראן גרויסע מחמירים וואס טענה'ן אויף דעם וואס מען מאנט שמחה פון דעם וואס עס שטייט משנכנס אב ממעטין בשמחה? איז ערשטענס, איז נאך פאראן פיר און צוואנציק אדער זעקס און דרייסיג שעה צו אב. און דערצו, איז אפילו אויף אב גופא שטייט נאר דער לשון **ממעטין** בשמחה, ד.ה. אז לגבי די שמחה פון אדר, און לגבי די שמחה פון ביאת המשיח וואס יעמולט וועט זיין אז ימלא שחוק פיני, איז לגבי די שמחה דארף מען אב ממעט זיין, אבער שמחה דארף זיין. און דער שיעור פון דעם מיעוט וועט מען אפ לערנען פון דעם וואס דער רבי האט אמאל דערציילט, וועגען די וואס האלטן ניט פון עבדו את ה' בשמחה, אז זיי איז דער סדר שמחת תורה, מען טרינקט מילך וואס ע"פ דין איז דאס משכר, און מען קנייפט זיך אין די באקן כדי עס זאל אויסקומען לעין הרואה אזוי ווי מען לאכט. היינט וויבאלד עס איז מרובה טובה, איז מובן דער שיעור אין דעם ממעטין בשמחה – וועט מען קנייפן פון דער צווייטער זייט⁸.

בכמה שיחות קודש נזכר הפתגם הידוע⁹ ש"ממעטין" הענינים הבלתי רצויים תשעת הימים "בשמחה", ע"י ההוספה בשמחה¹⁰. ומובן שהכוונה לשמחה באופן המותר ע"פ שו"ע, ע"י תורה – "פקודי ה' ישרים משמחי לב", וכן מצוות, "פקודי ה'" כפשוטו, כולל ובמיוחד – צדקה – שמשמח העני כפשוטו. ובפרט, ע"י עריכת סיומי מסכת (בצבור) בכל מקום מקום, ובכל יום מימים אלו, שזהו שמחה למטה, ועי"ז נעשה שמחה למעלה.

הקדמה

שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור בהרבה דברים מעיקר הדין, ויש מהם רק מחמת מנהג, כדלהלן. וכתב הרמ"א, שאנו נוהגים להחמיר כבר מתחילת החודש¹¹ עד אחר התענית. והמנהג בפועל שנמנעים **משקיעת החמה בליל ראש חודש** עד חצות יום עשירי באב. **בקביעות שנה זו** שחל תשעה באב בשבת והתענית נדחה ליום ראשון – **עד מוצאי התענית**. (לבד מאכילת בשר ושתית יין שאסור עד למחרתו בבוקר).

בנוגע לדין שבוע שחל בו תשעה באב – נחלקו הפוסקים בקביעות שנה זו¹². ולמעשה, נהגו לאסור כל שבוע שלפניו¹³. אבל בדבר שאסור רק משום מנהג או שהוא חומרא בעלמא כולם מודים שכשחל תשעה באב בשבת אין בשבוע שלפניו דין "שבוע שחל בו".

בשיחת ליל ראש חודש מנחם-אב תשמ"ח (מסרט הקלטה), בקביעות שנה זו: דא קומט צו דער ענין פון ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה בנוגע צו דער שבוע שלפני זה [תשעה באב]. איז אפילו אז מ'וועט זיך דינגען און זאגען אז שבוע שלפני זה האט קיין שייכות ניט בקביעות זו, וויבאלד אז מ'האט דוחה געווען תשעה באב, איז בשעת מ'איז דוחה דעם עיקר איז דאך א זיכערע זאך אז מ'דארף דוחה זיין די אלע תוצאות שממנו, כולל אויכעט די אלע דינים פון שבוע שחל בו תשעה באב. . ווען תשעה באב קומט ביום השבת אט דעמאלט איז דא די ביידע סברות. . וויבאלד אז ס'איז נאר דא בנוגע צו צדקה און לימוד התורה, ובפרט נאך הלכה שבתורה, וואס דאס איז דער ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה, די ביידע ענינים, איז וויבאלד אז ס'איז נאר דא א קא סלקא דעתך און ס'איז נאר דא א סברא אז זיי זאלען חל זיין אויף דער כל השבוע שלפני זה, איז במילא דארף מען זיך ניט דינגען אין דעם. און בנוגע צו מוסף זיין אין לימוד התורה, וואס דאך איז דאך א חיוב בכל ימות השנה, בשעת מ'זאגט אין די טעג דארף צוקומען בלימוד המשפט ("כהלכתא") מיינט מען דאך דאס נאך בהוספה על קביעות בלימוד התורה על דרך הרגיל, איז דאך בנוגע לענינו איז נישט זיך אויף דערויף וואס צו דינגען. ובפרט נאך איז ע"ד הצחות איז דאך דאס א ספק בנוגע צו תורה, דארף דאס זיין אין דעם ענין לחומרא, וואס

(8) משיחת ש"פ מ"מ ט"ז (שיח"ק ע' 354).

(9) בשיחות קודש נזכר בשם הרה"צ וכו' ממוקאטש. ולהעיר, שנמצא כע"ז במאור ושמש פ' וישב (עה"פ לט, ב). ובכ"מ בשם החוזה מלובלין – ראה תורת שמעון השלם לפורים (בשם רבו החוזה מלובלין). בית יעקב (זאלשין) פ' פניחס לשבת שמברכין מנ"א (סד, א). ועוד. ובשם הרה"צ מרוזין – אהבת ישראל ר"פ עקב.

(10) וראה סה"ש תשנ"ב ע' 380 שהמיעוט בשמחה הוא באותו תוכן דריבוי השמחה שבחודש אדר, שהכוונה והתכלית דמיעוט השמחה בחודש אב היא בכדי להפוך אותו מחשוכא לנהורא וממרירו למיתקא.

(11) נוסף על המנהג להחמיר בתספורת ונישואין וכו' מ"ז תמוז ואילך, כדלעיל.

(12) וראה בהסברת ב' הדעות בלקו"ש חל"ג ע' 156. שם ע' 157 הערה 16.

(13) ולמנהג שלנו אין בזה נפקא-מינה כל כך (זולת בפרטים מסויימים) כיון שנוהגין לאסור מראש חודש ואילך, כנ"ל.

באמת איז דאס לזכות, אויף מוסיף זיין אין לימוד התורה . . . אע"פ וואס דערנאך דער תשעה באב איז א נדחה און קומט ערשט ארויס אין יום הראשון . . . ועד"ז אויכעט בנוגע לענין הצדקה. בן ישראל שייש לו דין עם גוי, ישתמט ממנו עד ר"ח אלול, ועכ"פ עד אחר תשעה באב, שמזלו רע.

נוהגין שלא לקדש הלבנה עד אחר תשעה באב.

משא ומתן

בזמנינו נהגו להקל במשא ומתן, משום שהכל נחשב כעת כדי פרנסתו¹⁴.

קניות

אסור לקנות כלי כסף ושאר כלי בית ותשמיש החיבים¹⁵ כגון רהיטים חשובים וכיוצא בזה¹⁶, אבל סתם כפות וקערות ושאר קניות של צרכי הבית מותר. קניות של שאר צרכי הבית שאינם דחופים, ימתין עד לאחר ת"ב. ולילך לחנות לידע המחיר מותר בכל אופן.

מי שקנה רהיט חדש לפני תשעת הימים והגיע לביתו בתשעת הימים, לא יכניסו לביתו, ועכ"פ לא ישתמש בו, עד אחרי חצות של עשירי באב¹⁷.

אסור לקנות בגדים חדשים ומנעלים חדשים (אפילו אינם חשובים) בתשעת הימים¹⁸, אפילו במקום הפסד (כגון שיש במצע)¹⁹, ואפילו דעתו להניחו ולא ללבוש עד אחר תשעה באב.

חפצי מצוה: לקנות תפילין חדשים מותר כיון שהוא רק למצוה. אבל טלית וט"ק²⁰ אף שלובשין אותו רק למצוה, כיון שהן בגדים אסור לקנות²¹.

נעלי תשעה באב: נעלי בד שלובשים בתשעה באב משום אבלות, מותר לקנותם וללבושם בפעם הראשונה בתשעה באב, אם אין לו אחרים.

בנין ונטיעה של שמחה

מר"ח אב ממעטים בבנין של שמחה היינו בנין של ציור וכיור. ולמעשה, כל בנין שאין צריך לו לדירתו²² ורק שעושה כן להרווחה בעלמא אסור לעשות בימים אלו. וכן אין לצבוע ביתו, וה"ה להדביק נייר טפט (וואל-פיפער) על הכותל לנוי²³, בימים אלו. [יש נוהגים שלא לשטוף הרצפה בימים אלו. וע"פ דין מותר גם בשבוע שחל בו תשעה באב. ובמקום לכלוך, אין מנהג להחמיר וכל שכן אם הוא לצורך שבת. אבל אין להבריק הרצפה, שהוא לתענוג ואין בו צורך, ודומה לציור וכיור²⁴].

(14) משנ"ב סתקנ"א סק"א.

(15) וכן יש להמנע מקניית מכונית, מכונת כביסה וייבוש וכדומה, כשאין צורך גמור בדבר. אמנם, במכונית שלצורך פרנסה ה"ז רק מדין ממעטין במשא ומתן, שבזמננו נהגו להקל.

(16) ואף לדין שאין מברכים עליהם שהחיינו, מ"מ י"ב משום ממעטים בשמחה.

(17) שו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקכו. וש"נ.

(18) יש מקום להקל לקנות בגדי קטנים עד גיל 7 שנים עד שבוע שחל בו ת"ב – שו"ת אתרא דרב סי' תשמח. וש"נ.

(19) אמנם כשיש מבצע מיוחד שאינו גליל, וה"ה קונה בגד זה גם לולא המבצע, והמבצע מסתיים לפני סוף תשעת הימים, יש להקל עד שבוע שחל בו ת"ב, ובקביעות שנה זו רק בר"ח מנ"א. ולא ילבושנו עד אחרי ת"ב, וגם בשבת אסור ללבוש – שו"ת אתרא דרב סי' ה'לח. וש"נ.

וכ"ש אם לא יח' בנמצא כלל אח"כ יש להקל. ואם אפשר, ישלם עליו לפני ר"ח ולא ישתמש בה עד לאחר ת"ב – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תתקכו. וש"נ.

ולצורך חתונה לאחר תשעה באב, מעיקר הדין יש להמתין ולקנות רק לאחר תשעה באב. ואם ספק אצלו אם המשלוח יגיע בזמן עבור החתונה אם ימתין מלהזמין עד לאחר תשעת הימים, יש להקל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' י'קמז.

(20) לצורך קטן שהגיע לגיל שלש שנים בימים אלו – מותר (וה"ה כיפה). ובאם אפשר, ראוי להרגילו בנשיאת ט"ק כבר לפני ר"ח.

(21) כשנקרעה טליתו ואין לו אחר, ואי אפשר לו לשאול טלית מאחרים, או שאיטניס הוא, מותר לקנות וללבוש חדשה.

(22) היינו אם ביתו ראוי לדירה, רק שרוצה להרחיב מן הצדדים או למעלה. אבל מי שה' לו בית קטן וסתר המעזיבה כדי להרויחו ולבנות עליו על גבו, ובעת אינו ראוי לדור בו, ולא כיון מלאכתו לימים אלו, ונתעכב בבנין עד ר"ח אב מחמת ריבוי גשמים, מותר לבנות גם מר"ח אב ואילך עד יום ז'. וכש"כ אם יש לו הפסד מרובה שאם לא ימשיך בבני' יתקלקלו קירות הבית.

(23) ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' פ מתיר **לגמור** עד שבוע שחל בו תשעה באב.

(24) וכבר מצינו בדומה לזה בפסקי חמו"ד מכת"י ה' ט"ב סכ"ח.

אין לקנות או להניח שטיח חדש על הרצפה בימים אלו.

איסור בנין קיים אפילו ע"י נכרי. אמנם, אם שכר נכרי קודם ר"ח בקבלנות מותר, ואפילו בט' באב עצמו, דנכרי אדעתא דנפשיה עביד.

וה"ה אם קצץ עם הנכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר לצייר (מטעם הנ"ל). ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב תבוא עליו ברכה²⁵.

לצורך פרנסה מותר לבנות ולצבוע ביתו של נכרי בימים אלו.

מותר לבנות ולצבוע בית הכנסת ובית המדרש בימים אלו. וכן מותר לעשות מצות מעקה בימים אלו, ואפילו בתשעה באב.

היה כתלו נוטה ליפול, אפילו שאין בו משום סכנה אלא שיש לחוש להפסד ממון, אף על פי שהוא של שמחה, מותר לבנות בימים אלו, שהרי אינו עושה בשביל שמחה כ"א בשביל הפסד.

אסור לנטוע בימים אלו אילנות שנוטעים לצל ולנוי, או כל מיני פרחים והדס וכדומה. אבל, מותר להשקות מה שנטעו מקודם.

מותר לקנות פרחים לכבוד שבת, ובפרט אם קונה כל שבוע.

סעודות

מותר לבוא בקשרי שידוכים ולעשות "ווארט" ("לחיים") בתשעת הימים, אבל לא יעשו סעודה²⁶ (ואפילו בשבת), רק מיני מרקחת.

מי שנעשה לו נס, טוב וראוי שבו ביום יתבודד בכל שנה להודות ולשמוח ולספר קצת מהנס ולעשות סעודת הוד' להשי"ת²⁷. ואם נעשה לו נס בתשעת הימים, יש לו להתבודד ולהודות וכו' בו ביום, אבל הסעודה והשמחה יש לו לאחרם עד שבת נחמו או חמשה עשר באב.

אף שנוהגים שלא לעשות סעודת חנוכה הבית בכל בין המצרים דלא מסמנא מילתא, אבל בימים אלו אסור מן הדין אפילו בלא בשר, לפי שהוא בכלל ממעטין בשמחה.

כיבוס בגדים

אסור לכבס בגדים, ואפילו על מנת להניחם וללבשם לאחר תשעת הימים, ואפילו אם יוצא לדרך מיד לאחר תשעה באב²⁸.

אסור ליתן בגדים לניקוי יבש (קלינערס), אף שאינו כמעשה כיבוס במים, אלא מנקים ע"י שאר חומרים.

איסור זה שייך לא רק למלבושים, שאסור לכבס בין ללבוש בין להציע, ואפילו במטפחות הידים והשלחן הכל אסור.

אסור לישראל לכבס בגדי נכרים בשבוע שחל בו ת"ב²⁹.

(25) זהו דוקא בציור לנוי, שאסור לכו"ע, ולא בבנין להרווחה (וכמ"ש במהרי"ל הובא במג"א סי' תקנא סק"ז). והרי למהרי"ל ציור חמור מבנין להרווחה, שציור אסור גם מ"ז תמוז (ובמהרי"ל משמע קצת, דהא בהא תליא, שמה"ט נכון לפייסו בדבר מועט), משא"כ בבנין שהיקל עד שבוע שחל בו ת"ב (ואבל י"ל דקאי בכל בנין ולא רק של שמחה או להרווחה, כפשטות לשונו. וצ"ע). ועוד שבבנין שהוא להרווחה לאו כו"ע מודו שאסור מדין בנין של שמחה (וכפשטות השו"ע). וראה מטה יהודה עייאש סתקנ"א ס"ב. וגם בדעת הרמב"ם – מרכה"מ אלפאנדי תעניות פ"ג ה"ח. ועיי"ש שהוכיח מפיה"מ להרמב"ם. שושנת המלך על הרמב"ם שם. מחה"ש סק"ז. ועוד) משא"כ בציור וכיוצא. ולהעיר מדעת המקור"ח בקיצור הלכות ס"ב, שגם ציור וכיוצא אסור רק בבנין ולא ציור וכיוצא לחוד. וכדברינו שהחומרא לפייסו הוא רק בציור וכיוצא, כן עולה מד' הא"ר סק"ג וסק"ד, ובחיי"א כלל קלג ס"י. ועוד. ודלא כמשמעות כמה אחרונים. אבל ראה בלקט יושר ע' 107 דמיידי בבנין).

(26) וכן נראה שאסור לעשות סעודת מרעים בימים אלו.

(27) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'תפז. וש"נ.

(28) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ט'תשמה. וש"נ.

(29) ובקביעות שנה זו – ש"ת חל בשבת – יש להחמיר גם בשבוע שלפני ת"ב, כיון שהאיסור מדינא. וראה בב"י סתקנ"א ד"ה כתוב בתרומת הדשן, שהביא מהתורה"ד להחמיר, וכתב עלה: ואני אומר דהכי משמע בירושלמי לאסור וכו'. ובשו"ע שם ס"ה העתיק בל' "אסור" (וראה ביהג"א שם. מ"ט"י סקט"א). וכן במג"א שם סק"ט: מ"מ אסור מפני מראית העין. ולהעיר שבמ"ט"י סקט"ז כתב בלא"ה, לדדין שמוחמרים בכיבוס מר"ח הה"נ לכבס לגוים (ודלא כחיי"א כלל קלג סק"ב, הב"ד במשנ"ב סקמ"ג), והבו דלא לוסף עלה להקל בדין שבוע

אסור ליתן לכובסת עכו"ם לכבס מראש חודש ואילך, אבל קודם ראש חודש מותר לתת, אף על פי שתכבס אחר ראש חדש. אמנם, כשאין לו כתונת לשבת, מותר לכבסו ע"י נכרי³⁰.

כמו"כ אסור לכבס פאה נכרית, ובמקום צורך יש להקל, חוץ משבוע שחל בו תשעה באב (ובקביעות שנה זו – שת"ב חל בשבת – יש להחמיר גם בשבוע שלפני ת"ב³¹). אך מותר לסדר, לסרוק (אף בעזרת חומרים) ולקצר³² (ובפרט שמוסיף בצניעות) את הפאה³³.

כיבוס במקום הפסד – ראה בהערה³⁴.

אסור לגדולים לכבס כסות קטנים³⁵, אמנם, בקטנים³⁶ שתמיד מלכלכים בגדיהם, מותר לכבס בגדיהם בצנעה. אבל אסור להוסיף בגדים אחרים למכונת כביסה.

מה שהותר הכיבוס בשבילם הוא דוקא כשצריכים לזה כעת, אבל לכבס ולהניח פשוט שאין להקל.

גיהוץ (פירוש, שמעבירין על הבגדים אבן חלק להחליקו) אסור, בין להגץ וללבושו ובין לגהץ ולהניחו³⁷.

ללבוש בגדים מכובסים

אסור ללבוש בגדים מכובסים או מגוהצים בתשעת הימים³⁸, אפילו המכובסים מקודם, ובין ללבוש בין להציע בהם המטה³⁹ ואפילו מטפחות הידים והשולחן, אסור⁴⁰.

אם לבשן פעם אחת קודם תשעת הימים, מותר ללבושם בתשעת הימים.

נהגו להקל ללבוש בגדי זיעה הסמוכים לבשר מכובסים, כגון לבנים וגרביים וכיו"ב, בימים אלו, ובפרט בזמננו שכולם איסטיניסים בענין זה⁴¹.

שחל בו. ובמט"י שם הוסיף שגם את"ל שהאיסור משום חומרא, כיון שעיקר הכיבוס הוא מן הדין גם למחמירים אין לחלק.

(30) ומכל מקום נכון לזיחר שלא לעשות כן בבית ישראל, דאיכא משום מראית העין.

(31) ראה להלן לענין מי שאין לו אלא חלוק א'. וע"י גוי – יש מקום להתיר.

(32) שתיקון בגדים ישנים אסור רק ממנהגא, ולכמה פוסקים מותר וכסתמקת המחבר והרמ"א, וה"ז לצורך מצוה וצניעות, וגם הוא בכלל קישוטי אשה. ובפרט, כשאין לה פאה אחרת ראו' ללבישה, וגדול כבוד הבריות, שה"ז כמי שאין לו בגד אחר (בגדי ישע סתקנ"א ס"ח). ועוד, שר"א שגם להאזורים תיקון בגדים ישנים מירי לפרום ולתפור מחדש.

(33) ראה שו"ת באתרא דרב ס' תרעט.

(34) יש להתיר לכבס למנוע הפסד בבגד, שאם לא יכבסו יעלה עובש וכדומה, שא"ז היסח הדעת מאבילות – ראה שו"ת אתרא דרב ס' ה"ז וש"נ.

(35) ולכמה דעות (וכן נראה עיקר) אפשר להקל עד שבת חזון. וגם בקביעות שנה זו (שת"ב חל בשבת) כן הוא – ראה (בין הדברים) בשו"ת באתרא דרב ס' תקנח.

(36) בגדי קטנים לעניננו: למעשה נוהגים להתיר עד גיל חינוך דהיינו ו' שנה, אבל במלוכלך ביותר יש לסמוך על הדעות להתיר עד גיל בר מצוה. ואם אפשר, יעשה על-ידי נכרי או קטן (שעיקר האיסור על הגדולים לכבס בגדי הקטנים. ולהעיר מרמ"א סרנ"ט ס"ז דכל היכא דאפשר ע"י קטן לא יעשה גדול) – ראה שו"ת באתרא דרב ס' י'טו. וש"נ.

(37) ובגיהוץ שבימינו, יש מקום להקל כשראו ללבישה ללא גיהוץ. וראה שו"ת באתרא דרב ס' תשסו.

(38) אשה הלוששת לבנים מותר לה לכבס וללבוש לבנים ולהציע תחתיה. אבל בט' באב עצמו לא תלבש לבנים, רק לובשת חלוק בדוק ויפה. ואם אין לה, מותרת ללבוש חלוק לבן, שלצורך מצוה לא גזרו. וכן מותרת ליתן לכובסת נכרית לצורך לבישת לבנים.

(39) במקום אורחים, יש להתיר לכבס מצעות המטה, כיון דלאו אורח ארעא להשתמש במצעים שישנו עליהם אחרים (שו"ת מנח"י ח"י ס' מד. ועוד).

כמו כן מותר לכבס מגבות של המקוה – ראה שו"ת אתרא דרב ס' ה"ח. וש"נ.

(40) לצורך רפואה כגון למנוע זיהום, או כשיגרג גירוי בעור אם לא יחליף, וכן בבתי רפואה, מותר.

(41) כ"כ כמה אחרוני זמננו. וכבר כ"כ בחקר הלכה אות א ערך אבילות סקכ"ב. וראה משנת יעקב סתקנ"א. ובנוגע לגרביים – ראה שבילי דוד סתקנ"א סוסק"ו.

ואף שבכ"מ משמע שרק בשבת חזון התירו להחליף משום זיעה, וכבר חקרוה שרים אם טעם ההיתר משום זיעה או משום שבת, או דבעינן תרווייהו. וגם בכ"מ תבול להיא שאין ללבוש פוזמקאות ושאר בגדי זיעה מכובסים בתשעת הימים – הרי טעם שהותר בשבת חזון הוא גם לפי שאין לך עני ישראל שאינו לובש כתונת מכובסת לשבת, והה"ז בימינו בשאר ימי השבוע (אף של"ש בזה הביאור משום אבילות בפרהסיא. וילה"ע, שהמנהג להחליף כל הבגדים בשבת חזון, הוא כקולי דמר דמרו, שכבר נחלקו קדמאי בפי' "כתונת" (שבמרדכי ועוד), אם הכוונה לבגד התחתון ומשום זיעה, או לחלוק ומשום אבילות בפרהסיא, ובשו"ת מהרש"ל דלקמן נראה שתפס החבל בשני ראשים. ועצ"ק). ומצאתי שכ"כ להדיא בפסקי חמודי דניאל מכת"י (ע"פ המג"א סתקנ"א סק"ד שאינו לבוש רק מפני הזיעה): לפ"ז אפילו בחול מותר ללבוש כיון דהיתר שאינו אלא לזיעה. והאחרונים שהחמירו לא ראו דבריו. וכ"מ בשו"ת מהרש"ל סכ"ז בסו"ד. (ובת"י הראשון דמהרש"ל, קמ"ל להתיר לכבדו שבת גם כשלא נתמלא זיעה).

מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבשו וללכשו. אבל בשבוע שחל בו ת"ב, ובקביעות שנה זו – שת"ב חל בשבת – גם בשבוע שלפני ת"ב⁴², אפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור

ועוד, שידוע שבימיהם לא החליפו הכתונות רק פעם בשבוע (ראה פתיחתא איכה יז. איכ"ר ג, ה. שו"ת מהרש"ל שם. נוב"י תנינא אה"ע סי' ס"ד ה"ע ד"ה הכתונות. וראה הגהות השואל ומשיב סתקנ"א ס"א. הגהות ברוך טעם למג"א סתקנ"ט סק"י. וראה בגווע לפוזמקאות בהגהותיו סתקנ"א ס"א. וראה בזה בשו"ת קנין תורה ח"א סי' קט סק"ג).

ויל', דעדיפי מבגדי פשתן הסמוכים לבשר שבזמנם, לפי שידוע שנעשו רק בכדי להציל מזיעה. (ויל' דוגמא: ע"ד אפרקסותו שפטור מקריעה דלאו בגד הוא. והה"ל לעניינו. וראה מג"א סתקנ"א סק"ד. הגהות יא"פ למג"א סתקנ"ט סק"י. אבל בהגהות ברוך טעם גרס' שאינו לובש, ולא "שאינו לבוש", וא"ש משה"ק בהגהותיו למג"א סתקנ"ט סק"י).

ועוד שריחן רע, ואין משום שמחה בכיבוסן ולבישתן.

ועוד טעם, לפי שמחליפם גם לצורך אחרים המצטערים מחמת הריח. ויל' שדומה להיתר לאלל להחליף בגדיו כשנתלכלכו או משום כנים (ראה פת"ש יו"ד שפ"ט סק"ב שהביא כן בשם שו"ת לחמי תודה ס"ל. וכבר העירו שבלחמי תודה כתב גם שילבשו אחר. והפת"ש קיצר בהעקת דבריו. ואולי רמזו במש"כ "ע"י כך". וראה שו"ת מנח"י ח"י סמ"ד. אמנם, האחרונים לא החמירו בדבר. וראה גם חמו"ד שהובא בפת"ש שפ"א סק"ג. ברכ"י יו"ד שפ"ט. ערוה"ש שם ס"א. וראה שם ס"ו. ובנדר"ד דל"ש שילבשו אחר הותר גם בל"ז משום כבוד הבריות. ועוד, דהתם מיידי כבתנות ולא בבגד הסמוך לבשר).

וכבר העירו מזה שאין איסור גיהוץ באנפיליא, אף למ"ד שגיהוץ היינו כיבוס בנתר.

ועוד איכא בגוה, שידוע שההחלפה מונעת כמה מחלות (וראה גם נדרים פא, א) והוי כלרפואה. וכמו שמותר לרחוץ במקום לכלוך וזיעה. ויש המחמירים ע"כ בשבוע שחל בו תשעה באב, ועס"פ להניחו תחילה ע"ג קרקע עולם, א"כ נתמלא זיעה שמותר להחליף, שגם למחמירים כשנתמלא זיעה ואינם ראוים ללבישה שוב, ודאי מותר להחליף. והכל לפי הענין. וכ"כ בשו"ת מהרש"ל הג"ל. וראה שו"ת שלמת חיים סתק"א. ועוד.

(42) וכמוכר, שיש מקום להקל ע"י נכרי. ובמקום דוחק גדול ואין נכרי, ויש גם משום כבוד הבריות, יש מקום להקל בקביעות שנה זו לכבס עד שבת.

ובהקדם, שאיסור כיבוס בגדים גם למי שאין לו חלוק א' הוא מדינא דגמרא, כמפורש בתענית כט, ב. וכ"ה בתוה"א לרמב"ן ענין אבלות ישנה ד"ה מתני' ובוטור או"ח סתקנ"א. וראה בב"י שם ד"פשוט הוא. וראה גם בב"ח שם. וכ"ה דמשמעות כל הפוסקים שנטקו בלשנא דאיסורא. [וראה ברו"ך תענית שם ד"ה תענית שם ד"ה נכבוס, שהביא ל' הגמ' שם בדבלי קצרי דבי רב, ופ"י דמשמע דלמרי בטל]. וגם מוכרח כן גם מצ"ע, שלא מסתבר שהיו נוהגים איסור במקום דוחק כזה, אם אין איסור מן הדין. ובדבר שהוא מדינא נוהגין איסור גם בשבוע שלפניו בחל בשבת. וראיתי למי שכתב להיתר עפ"מ"כ בא"ז סק"ז "שאין איסור מן הדין", ולפ"ז ר"ל שיש להקל בקביעות זו בדבר שהוא רק ממנהגא. אבל נראה פשוט שא"י כוונת הא"ז כלל, ותורף דבריו שהאיסור מ"ח עד שבוע שחל בו אינו מן הדין, ותו לא. [ובמשנ"ב סק"ט שיש להקל עד השבת – פשוט שלא נחית כאן לדין חל ת"ב להיות בשבת].

וקצת ראי' לאסור גם בשבוע שלפניו, ממש"כ המג"א סק"ד שבאין לו כתונת לשבת יש להקל לכבס לכבוד שבת. והרי ככה"ה ה"כ כמי שאין לו אלא חלוק א', שבלא"ה נוהגין היתר מ"ח עד השבת. ודוחק לומר בדעת המג"א דלא ס"ל הכי. ופשוט שאין מקום לחלק בין חלוק לכתונת. ועכ"פ, שבת"ב שחל בשבת מיידי שבכה"ג אסור בשבוע שלפניו, והותר רק משום כבוד שבת. אבל אינה ראי' גמורה, ש"ל דהא גופא קמ"ל שבאין כתונת לשבת, וא"י שיש לו כתונת של חול, היתרו לו הכיבוס.

וצ"ע בס' המנהגי ה"ל ת"ב בשם רה"ק, וכ"כ בשמו במאה שערים להר"ן גיאית"ל ת"ב, להיתר בנטנפו כל' כבחו של מועד (אלא שבמאה שערים אף שהובאה השאלה בנטנפו כליו חסר שם הסיום להיתר בזה, וקאי רק בהיתר כיבוס עבור לבישת הליבו"ן "דמצוה היא"). וצ"ע בתרתי, שגם בחוה"מ פטות הגמ' מו"ק יח, א. שהותר רק למי שאין לו אלא חלוק א', ולא בתרי ומיטנפי, א"כ בבא ממדינת הים וכו'. (אבל ראה ערך לחם תקל"ד ס"ב, הובא בבאה"ט שם סק"ק, להיתר כל הכלים שצריכים, אבל רק ע"י גוי, וגו' אינו לתתחילה אלא שלא מייחוד בידים. אמנם, כ"ה גם בב"י א' מראשוני צפרת, בקובץ חצי גבורים חו"ז ע"י יח. וצ"ל דס"ל שבכבים לפני הרגל הותר גם ככה"ג. וכ"מ קצת בפירוש" מו"ק יח, א' ד"ה מותר. וכ"ה בתל' הרי"מ מפריש שם ד"מ מי שאין. ושם יח, א' ד"ה מתני' דקא חשיב. פירש"י כתי"ש. שם. ועוד. וראה מעדני אשר לנוצר חוה"מ ס' ס ושמ' סס"א).

כן צ"ע, שמפורש בגמ' דשבוע שחל בו ת"ב שאין ואסור גם למי שאין לו אלא חלוק א'. וצריך לדחוק בדעת רה"ק דס"ב בפ"י ד' הגמ' באו"א. והיינו שאף ששבת בגמ', שגם לר"ג שהותר לכבס ולהניח מ"מ אסור לכבס וללבוש ואפי' כשאין לו אלא חלוק א', וההיתר רק מפני כבוד שבת, ולכא' כש"כ לרב שיש – דכוותי' קייל"ן וכ"כ כמעט כל הראשונים, כולל המנהגי עצמו – שאסור אפי' לכבס ולהניח (וכמ"ש הב"ח שם) – צ"ל דס"ל שלא אמרו כן בגמ' רק ליישב ד' המשנה לר"ג, דקאי במי שאין לו אלא חלוק א', אבל לדיון דקיי"ל"ן כרב שיש, אין הכרח לאומקי מהכי. (והא בדבטלו קצרי דבי רב לגמרי – לפי שה"ל הם יותר מחלוק א'). אמנם, פשוט הגמ' איפכא הוא, שלר"ג שמותר לכבס ולהניח, הוצרכו לאוקמה מתני' להיתר לכבס בחמישי (בחל ת"ב פ"ג ע"ש) מפני כבוד הבריות דמיידי לכבס וללבוש, וקאי במי שא"ל אלא חלוק א', ובהכ"ה הותר לו לכבס שבת, אבל לר"ש קאי מתני' במכבס להניח, ובכא היתרו לכבוד שבת, ותו לא משניו שהיתירו. ולא זו בלבד, אלא שלר"ש משמע בדמכבס ללבוש אסור בכל גווני, וגם במכבס לכבוד שבת, וגם בא"ל אלא חלוק א'. וכ"מ ברמב"ם שם שהוסיף וכתב שההיתר במתני' לכבס בחמישי היינו לכבס ולהניח לשבת, שבא לומר שלכבס וללבוש אסור, ור"ל שבכה"ג אסור גם בא"ל אלא חלוק א'. אבל אינו מוכרח. וראה נמוק"י תענית שם, שמדבריו משמע שגם לר"ש הותר בא"ל אלא חלוק א' לכבס וללבוש לכבוד שבת. וראה פני שא"ל חלוק אחר ה"ז תמיד כבוד השבת, וכפשוטו הגמ', ושבאמת ההיתר מה"ט הוא לא רק בחמישי אלא גם בשאר ימי אלא חלוק א' לשבת.

[ובאמת, בגוף ל' הגמ' ק"ק, מה שהביאו הך דרב אסי שבחוש"מ הותר לכבס כשא"ל אלא חלוק א', דמאי שיאטי' להכא (ראה גבורת ארי ופ"א שהקשו נמי ע"ז), אבל באו"א, שהרי טעם ההיתר כאן מטעם אחר לגמרי מחמת כבוד השבת, ולא מדיון א"ל אלא חלוק א', אלא שהתירו גם ללבוש בחמישי בין שא"ל חלוק אחר. ובסגנון אחר, שגם את"ל שבחוש"מ נאסר למי שא"ל אלא חלוק א' עדיין ההיתר כאן במקומו עומד משום כבוד השבת. ויתירה מזו, שבחוש"מ ה"ז כבוד הרגל מיד, שלובשו במועד, משא"כ כאן שלובשו בחמישי. ומשמע קצת, שענין בפ"י הוא, דקמ"ל שגם בשבוע שחל בו איכא הך היתר דמי שא"ל אלא חלוק א'. (וכ"מ קצת בליקוטי הפרדס לרש"י, ושם משמע שהג' בגמ' באו"א. אבל לא מצאתי בשום מקום גי' אחרת. וגם שלפ"ז מוקשה מש"א דוקא מפני כבוד השבת. ויל' בפשיטות, דהיינו הך, שכל שא"ל חלוק אחר ה"ז תמיד כבוד השבת, וכפשוטו הגמ', ושבאמת ההיתר מה"ט הוא לא רק בחמישי אלא גם בשאר ימי

לכבסו⁴³, והיינו שגם כשנתלכלכו כל בגדיו אסור לכבס⁴⁴.

קטנים שהותר לכבס בגדים בשבילים (ראה למעלה) מותר גם להלבישם בגדים מכובסים.

לכבוד שבת, לובשים בגדים מכובסים כמו בשאר שבתות (ומ"מ בגדים חדשים אסור). וכן פורסים מפה מכובסת על השולחנות אבל להחליף סדינים למכובסים נהגו איסור.

השבוע (וראה גם פ' קדמון תענית שם). ולפ"ז שפיר למדין מכאן להתיר בכל גוונא למי שאי"ל אלא חלוק א'. וי"ל עוד, שגם בחוה"מ הותר מה"מ שכל שאי"ל אלא חלוק א' ממילא ה"ז לכבוד הרגל, יו"ט אחרון. וכ"מ בתוס' מו"ק יד, ד"ה שאין ובשית לר"מ מפאריש שם. וא"ש לפ"ז מה שבגמ' דימו נדו"ל לחוש"מ, שהוא הטעם ממש, שכמו שבחוה"מ הותר לכבוד רגל האחרון, אף שלובשו כבר עתה בחוה"מ, כך הותר בשבוע שחל בו ת"ב מפני כבוד השבת, אף שלובשו כבר עתה. ועפ"י מובן גם מה שהוסיף רש"י כאן דמיירי אפי' בכיבסו לפני הרגל, שר"ל ש"מ התירו לו בכדי שיהא נקי יותר עבור יו"ט האחרון. ונפק"מ שביש לו חלוק לשבת לא הותר לו באי"ל רק חלוק א' לחלו. והה"ג בחוה"מ שביש לו לרגל האחרון לא התירו לו עבור חוה"מ. אלא שבפוסקים לא מצינו כן. ושק"ט איפכא ביש לו לחול ולא ליו"ט. וראה הנסמך במעדני אשר חוה"מ לונגר ס"ט. גם מצינו שבגדי קטנים הותרו בכיבוס שה"ז כמי שאי"ל אלא חלוק א', אף שהכיבוס עבור חוה"מ ולא ליו"ט האחרון. ועצ"ע.

ועיו"ל בדעת רה"ג באו"א, שבנתלכלך גרע ממי שאין לו אלא חלוק א' (ולהעיר שבחלק מכת"י ס' המנהיג ה'ל' נ"טרפו בגדיו, ובשנ"ס שצ"ל נ"טנפו כליו). וכבר הובא בהערה הקודמת מ"ש בפת"ש בשם שו"ת לחמי תורה להתיר אפי' לאכל תוך ז' להחליף בנתלכלכו כל בגדיו. ואף דלא מיירי אלא להחליף ולא לכבס – הנה"ג בכיבוס, שהרי כת"ש דתכבוסת לתא דרחיצה היא, שאסור רק מפני התענוג ולא משום נקיו. וגם איסור הכיבוס לדידו' משום לבישה הוא. ובפת"ש סשפ"א סק"ג התייר גם לכבס כשיש ערוביאי בבגדו.

אמנם, בתו"ד בהמנהיג שם משמע להדיא שגם במי שאין לו אלא חלוק א' הותר, כנ"ל. אלא שר"ל ולדחוק בדבריו דקאי רק בנדה שנומנן לה טבילה, ובה התייר הן באין לה רק חלוק א', והן בנטפנו כלי' (ולהעיר שבבכת"י דס' המנהיג חסרים תיבות "נטפנו כלי" בהשאלה), וכמו שבחוה"מ הותר לנדה ולכל העולים מטומאה לטהרה. והכי הלכתא גם בשבוע שחל בו להתיר לצורך לבישת הליבון. אלא שהוסיף והביא – בתור מאמר המוסגר ולא בשייכות לנדו"ד – שבחוה"מ הותר גם למי שאין לו אלא חלוק א' וגם למי שנטפנו כליו. ובאמת, במאה שערים שם הובא כ"ז בשינויים ובקיצור, יעו"ש, והושמט דין מי שאין לו אלא חלוק א', ואיכא לפרושי בדבריו כנ"ל. (ומש"כ שם "ואם נטפנו כליו שם אדם" ותיבות אלו אכן ליתא בהמנהיג) – י"ל דקאי אדסמיק' ל' בנדה). וכז' דחוק.

אמנם, בצרור החיים לרבינו חיים ב"ר שמואל דרך יא כתב בפשיטות במי שאין לו אלא חלוק א', שהותר לכבס בשבוע שחל בו. ולפ"ז מוכרח ליישב כדמקיקרא. וכ"ה בין הדברים בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ספ"ב. וצ"ע שהוא היפך פס"ד הטושו"ע.

שו"מ בב' מהר"ם אלשקר על הטור (מכת"י – נדפס בקובץ צפונות חו' ד ע' כז) שפ"י בד' הטור בטעם שאסור לכבס וללבוש אפי' באי"ל אלא חלוק א', אף שבגמ' מפורש להתיר, לפי שהותר רק באזור מוכיח עליו, ולדידן ליכא אזור מוכיח עליו (כמ"ש בתוס' תענית שם [לענין חוה"מ] וכדעת הראשונים בזה. ואכ"מ). ותמיהני טובא, דהא בגמ' קאי רק לכבוד שבת, ומפורש שם להתיר רק בחמישי אבל השבת כולה אסור, וגז' נזכר רק בשיטת ר"ג, ולהדיא כתב שם לפנ"ז דהלכתא כרב ששת. ודוחק לומר שמפרש בד' הטור שאסור גם לכבוד שבת. וגז' שלא פי' כפשוטו, דס"ל לאיסור במי שאי"ל אלא חלוק א', כפשוטו הגמ'. ועי"פ, יצא לנו מזה צד היתר להדעות – שכן עיקר לדינא (ראה גם אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' א'רצב) – שאצ"ל אזור מוכיח גם בחוה"מ. (ולהעיר מהשק"ט באחרונים אם שייך גדר אזור מוכיח בשבוע שחל – ראה גבו"א תענית שם. שפ"א שם. וראה שו"ת מהר"ם מברנא סי'א).

וראה בשו"ת באתרא דרב סי' הע"א שכתבנו לצד להקל במקום דוחק, יעו"ש. וחזי לאצטרופי שמדינא כיבוס שלנו מותר (אף שבימינו הכיבוס הוא הדק היטב). ואף שגם בזה הותר רק לכבס ולא ללבוש, אפשר לצרף דעת הפוסקים שהאיסור רק בלבישת מנוהגת ולא במכובסים (ראה חל"מ תענית פ"ה ה"ו בדעת הרמב"ם. וכז' רש"י לגבי אבל – הובא בתוס' מו"ק כד, ב ד"ה ברכת ובתו"א לרמב"ן ענין האבלות ד"ה בתכבוסת. ובכלכו ה'ל' ת"ב בשם "יש סוברים", והובא בב' ד"ה ומ"ש וכיבוס, להתיר אפי' לכבס וללבוש בכיבוס שלנו. וראה שפ"א תענית כט, ב ד"ה וגיהוץ). ובאמת מפורש בריש דברי הר"ן גיאות והמנהיג שם להתיר ללבוש כלים חדשים צבועים או ישינים לבנים, ובהדיא כתב שם ר"ן גיאות, יתר על כן, "וזמאי דכלים מכובסין קודם לכן דשרו". וראה בהערות שם שתמה בדבריו. וכ"ה דעת רה"ג בעצמו, כמפורש באוצר הגאונים משקין חלק התשובות ע' 37.

ונראה דלשיטתייהו אזלי, לדלדיהו האיסור בגוף הכיבוס כבחוח"מ, שבלבישה אין איסור כנ"ל, וכשא"ל אלא חלוק א' לא גזרו עליו כמו בחוח"מ, אבל לדינא נקטינן דשאני אבלות מחוח"מ, שבחוה"מ האיסור מחמת הכיבוס, אבל באבלות "עיקר האיסור בלבישה הוא" (ל' הרמב"ן שם ענין האבלות בתכבוסת ד"ה ואסור בכלים, אף דס"ל לאיסור גם בכיבוס עצמו, ראה שם ענין אבלות ישנה בההיתר בכיבוס שלנו דלכבס להניח מותר – מלאכת עראי היא", ומשמע שכבוס חמיר מעט מלאכה. ובהנהגת הגרא"מ שם ענין האבלות נקט בדעתו, שמחמת איסור לבישה גזרו על כיבוס עצמו. וי"ל שאיסור הכיבוס משום היסח הדעת מהאבלות אינו מחמת ההתעסקות במלאכת הכיבוס אלא משום שכיבוס הוא הנהגה ללבישה, וממילא איכא בה שמחת ההנהגה ללבישה. ועפ"י צ"ל בפ' "מלאכת עראי" בכיבוס שלנו, שאי"ל משום גזר מלאכה, כיון שכיון שאין בזה התעסקות מרובה בהנהגה ללבישה אין כ"כ שמחה והיסח הדעת, ומשו"ה גם באי"ל רק חלוק א', לא התירו הכבוסים אלא האזונים משקין חלק התשובות ע' 37.

[ולהעיר בקושיא הידועה שבשבוע שחל בו כל אדם יש לו רק חלוק א', שהרי אסור ללבוש המכובסים – דפשוט דצ"ל דמיירי בכבר לבשם לפנ"ז וכדומה וראויים עדיין ללבישה, ורק כשאין לו רק חלוק א' ממש, או בנטפנו כולם לגמרי הותר עד שבוע שחל].

(43) אבל יש להקל לכבס תכס בודד וכל שכן בכתם הבולט ומכוּנֵר – ראה שו"ת באתרא דרב סי' הע"א.

(44) אבל כשמצטער מאד (ולא רק איזה אינוחות), כבבגדי זיעה שדרך להחליף כל יום וכולם מצטערים, או אפילו בבגדים עליונים אם מתבייש לילך כך בשוק, יש להתיר המוכרח לבד, ולא יותר. ובפרטיות:

בבגדים תחתונים – עדיף לקנות חדשים וישימם על קרקע עולם. ורק אם אי אפשר לקנות חדשים, אפשר לכבס המוכרח בלבד, וישימם על קרקע עולם.

בבגדים עליונים (חליפה מכנסיים) – אסור לקנות, ויכול לכבס רק בגד אחד.

בחולצה (שמרובה בזיעה) – יש מקום בדוחק גדול להתיר לכבס הנצרך, והיינו בצמצום, וישימם על קרקע עולם. (וראה בשו"ת באתרא דרב סי' י"רג בטעם ההכרעה כנ"ל).

לבישת בגדי שבת: אסור ללבוש בגדי שבת בתשעת הימים. בברית מילה נוהגים שהמוהל ובעל ברית [היינו הסנדק] האשה המכנסת התינוק (קוואטערין)⁴⁵ ואבי הבן והיולדת ואבי אבי הבן ואבי היולדת הם ונשיהם וכן גם שאר קרובים (אם דרכם בימים אחרים ללבוש בגדי שבת בברית מילה של קרובים אלו) לובשים בגדי שבת. וכן בפדיון הבן, אבי הבן ואמו⁴⁶ והכהן לובשין בגדי שבת. והוא הדין בסעודת בר מצוה (בו ביום), שחתן הבר מצוה ואביו ואמו לובשין בגדי שבת. אבל בלאו הכי, אסור⁴⁷.

אכילת בשר ושתיית יין

נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מראש חודש עד התענית, ור"ח בכלל. ואע"פ שאין כאן איסור כלל מדין התלמוד (שאפילו בערב הצום בסעודה שאין מפסיק בה מותר לאכול בשר ולשתות יין), אף על פי כן מי שאוכל בשר בכל המקומות שנהגו בו איסור, פורץ גדר של ראשונים ופורץ גדר ישכנו נחש של דבריהם⁴⁸.

איסור אכילת בשר כולל בשר עוף, בשר מלוח ותבשיל של בשר⁴⁹. ודוקא בתבשיל של בשר אבל אם רק נתבשל בקדרה של בשר, אפילו אם היא בת יומה, פשיטא דמותר.

מותר לאכול מרק שיש בו בצלים שנחתכו בסכין בשרי⁵⁰.

ילדים מתחת לגיל שש רשאים לאכול בשר בתשעת הימים.

איסור שתיית יין כולל מיץ ענבים⁵¹ וכן תבשיל שנתנו בו יין⁵².

מותר בחומץ של יין.

מותר לשתות שכר, והוא הדין שאר משקין חריפים המשכרים.

נוהגין להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון בימות החול, אלא נותנים לתינוק שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין, ולא הגיע עדיין להתאבל על ירושלים. וישתה התינוק מלוא לוגמיו. ואם אין תינוק יברך בלא כוס. ואם בירך על הכוס ואין תינוק, יניח ולא ישתה ממנו.

לענין הבדלה, ראה לקמן בדיני מוצש"ק.

מותר לאכול בשר ולשתות יין (וכן כוס של בהמ"ז) בסעודת מצוה, כגון בסעודת ברית מילה (ואפילו שלא בזמנו)⁵³, פדיון הבן, סעודת בר מצוה (דוקא ביומו) וסיום מסכת (ראה להלן פרטי דינים ומנהגים בנוגע לסיומי מסכתות). והיינו, כל השייכים לסעודה, כלומר כל מי שהיה הולך בזמן אחר לסעודה זו (ואפילו נשים), הן מחמת קורבה או מחמת שהוא אוהבו⁵⁴. וכן נשים

45) אבל איש המכניס והמוציא התינוק [שקורין קוואטער] וכן שאר המכובדים אינם בכלל זה.

46) וכן הסבא והסבתא, אם דרכם בימים אחרים ללבוש בגדי שבת.

47) לצורך שידוכים אם אין להם בגדים נאים אחרים, יש להתיר ללבוש בגדי שבת בפגישות.

48) חולה (אפילו במקום מיוחד וחולי קצת, אא"כ יודע שחלב לא יזיק לו), וכן מי שמאכלי חלב מזיקין לו (אלרגי וכדומה), ומעוברת או מינקת שתינוק שלה חולה עד שרע לו כשאמו אינה אוכלת בשר, מותר לאכול בשר עוף. ואם אין בשר עוף יאכלו בשר בהמה. כיום שישנם הרבה אופציות של מאכלים בריאים, יש להעדיף, וכמובן רק באם לא יזיק. כמו כן, אפשר לשמוע סיום.

יולדות (כל שלשים יום מהלידה) שצריכה לכך, מותרת בבשר ויין. ונכון למנוע מז' באב ואילך אם אפשר (והינו שלא במקום חולי).

מי שבירך על בשר או יין, יאכל או ישתה משהו כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, שאין במשהו לא משום שמחה, ולא משום ביטול המנהג.

49) נפל בשר לתבשיל, אם יש שישים מותר.

50) שו"ת ארתא דרב ס' יקטו. וש"נ.

51) לצורך רפואה יש להתיר לשתות יין או מיץ ענבים שנתערב במים יותר מכדי מזיגה עד שאין ראוי לברך עליו בורא פרי הגפן. אבל שלא לצורך רפואה אין להקל (שע"ת סתקנ"א סק"א. משנ"ב סקס"ו).

52) שו"ת באתרא דרב ס' ה'קמו. וש"נ.

53) לענין לשתות מכוס של ברכות המילה, נחלקו הפוסקים. ולמעשה נוהגין ליתן לקטן לשתות. (ואף שפסק המחבר סתקנ"ט ס"ז שאפי' בת"ב עצמו מותר ליולדת לשתות מיין ברכת המילה – כבר האריכו לבאר בכמה אנפי, והארכנו מזה בדיני הבדלה לחולה בת"ב (שחל ביום א' ובת"ב נדחה). ובכל אופן, המנהג בת"ב אינו כן אלא שנותנים לתינוק). וכשאין קטן, ישתה המברך בעצמו. ולא יתן לתינוק הנימול. אבל מכוס של ברכת המזון מותר לשתות. וראה שו"ת באתרא דרב ס' י'פח. וש"נ.

54) אבל ההולכים רק לשתות, ובלאו הכי לא היו הולכים ה"ז מצוה הבאה בעבירה.

השייכות לסעודה, ודוקא במקום שמזמנים נשים לסעודה זו. אבל מי ששולחים לו לביתו אסור לו לאכול. (ובשבוע שחל בו תשעה באב – שבקביעות שנה זו אינו שייך לענין זה⁵⁵ – אין לאכול בשר ולשתות יין רק מניין מצומצם לבד בעלי המצוה ולבד הקרובים הפסולים לעדות⁵⁶). ויש שנהגו שלא לאכול בשר ולשתות יין בימים הללו בסעודת מצוה, רק באכילת דגים ושתיית שאר משקים, שלא יצטרכו לדקדק בזה, וכל הבא ברוך הבא.

שחיטה

ברמ"א מובא שמצניעים מראש חדש ואילך הסכין של שחיטה, שאין שוחטים כי אם לצורך מצוה, כגון לחולה או שבת או מילה (או פדיון הבן) וכיוצא בו. אבל בימינו אלה שאנו דרים בעיירות גדולות, שיש בהן תמיד כמה חולים וכמה יולדות והרבה חלושי הבריאות, וכן צריכים שיהי' בשר מצוי לשבת, לא נהגו להצניע הסכין.

גזירת צפראניים

מותר ליטול צפראניים בתשעת הימים, ואינו אסור אלא בשבוע שחל בו תשעה באב⁵⁷, ובקביעות שנה זו – שת"ב חל בשבת – גם בשבוע שלפני ת"ב (אא"כ לכבוד שבת)⁵⁸.

רחיצה⁵⁹

אסור לרחוץ כל גופו לתענוג, אפילו בצונן, בתשעת הימים, אבל מותר להתקלח ולשטוף ראשו⁶⁰ פניו ידיו ורגליו⁶¹ בצונן (כלומר, שאינם חמים⁶²). וכן שאר אברים מותר, באם אינו רוחץ רוב גופו. להסיר לכלוך וזיעה (כשמזיע מאד, שאינו סובל ריחו, ולא יסגנונים גם בזיעה קצת) – מותר להתקלח כנ"ל, ובאם אינו מספיק להסיר הזיעה, אזי מותר לשטוף כל גופו, אבר אבר. באם במים פושרים לא מתנקה, מותר גם בחמין ואפילו בסבון⁶³, שכל שהוא משום נקיות ולא לתענוג

(55) לפי שהוא רק ממנהג – ראה מג"א סתקנ"א סקל"ה בסופו (ובמחה"ש ופמ"ג ולבושי שרד שם).

(56) נתבאר אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יי.

(57) בכלל זה, אסור לעשות מניקור ופדיקור.

(58) וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' תרפה וסי' הלה. ושי"נ.

ולצורך טבילה במוצאי ת"ב וכן כשיש חשש חציצה לנטילת ידיים, מותר.

(59) יש שכתבו לחדש שבתשעת הימים אסור גם בסיכה, שרחיצה בכלל סיכה (מו"ק טו, ב. רמב"ם אבל פ"ה ה"ג), ובכלל סיכה חמורה ממיד יותר מרחיצה, שבי"כ אסורה גם להעביר הזוהמא משא"כ ברחיצה. וכן באבלות נאסרה סיכה אפילו כל שהוא ואילו רחיצה רק בכל גופו או רובו. וכ"כ בהליכות אבן ישראל ע' שלכ. שם ע' שמ. נחמת ישראל פט"ו סי"ח בשם הגר"ח. ק. ציוני הלכה אבלות ע' שסג בשם הגרי"ש א.

אבל לא מצאנו כן בשום מקום. וצע"ג לחדש איסור חדש מעצמנו. ועוד, שהרי לכמה פוסקים הותר רחיצה בצונן, ולדידהו עכצ"ל שאין לאסור סיכה, וא"כ גם לדידן אין לאפוש פלוגתא. וכן כיחול ופרוכס שנאסר לאבל וכל שלשים הותר בתשעת הימים. ועוד, שלא אמרו אלא שרחיצה בכלל סיכה, ובל' הראשונים (תוה"א ענין האבלות. ר"ן מו"ק טו, ב. שם. ועוד) שלא מצינו שאסור בסיכה ומותר ברחיצה. וכ"כ בב"י יו"ד טשפ"ד. אבל איפכא לא שמענו. ובפרי האדמה הל' אבל העתיק הפכו. וצע"ג. וגם לפ"ז מיידי רק במה שאסור מדינא ולא ממנהגא. וראה"ו מרחיצה כל שלשים באבל שהותר בסיכה. וגם ביו"כ ילפינן להו מתרי קראי וגמנו בעניינים שונים (ונדחק בזה בציוני הלכה שם ע' שסד). וראה תוספת יו"ט יומא ע"ב ד"ה אשכח. וגם לדבריו דבתר דאתרביא ביו"כ ילפינן דסיכה בכלל רחיצה (וראה שעה"מ שביתת עשור פ"א ה"ה) – היינו רק בסיכה שאסורה מדינא. ועוד ועיקר, שאין לנו להוכיח איפכא, שסיכה בכלל רחיצה. וכ"כ בחי' ר"מ מאימראן יומא ע"ב, א, דמה"ט אפ"ל לרבויו תריוויהו מחד קרא דרחיצה בכלל סיכה ולא להיפך, ומחד קרא לחוד נימא דרחיצה אסורה וסיכה מותרת. ובכל אופן, איסור רחיצה וכש"כ בצונן בתשעת הימים וגם בשבוע שחל בו הוא רק ממנהגא. ומה שלא נהגו לא נהגו. ובטעם האיסור בחפיפת הראש בע"ש בבגד – ראה להלן בהע'.

(60) כ"ה בדרה"ח סי' קל. וכ"מ בשו"ת מהרי"ל סט"ו הביאו בב"י סתקנ"א, שהוא בכלל פיר"ר. אבל ראה ד"מ שם סק"ז שהעתיק באו"א. וכבר העיר בזה בשו"ת דברי נחמ" סל"ו. וראה גם במנהגי מהרי"ל שכתב באו"א. ועכ"ז, הותר שאינו רוב גופו. ומש"כ הלבוש סט"ז להתייר בקטנים רק כשיש להן חטטין בראש – היינו להתייר גם בחמין. וכן ברמ"א יו"ד טשפ"ד סי"א לאסור חפיפת הראש לאבל כל' – מיידי בחמין, ראה ערוה"ש שם.

(61) ובאופן כזה מותר לשחק במתיזי מים – ספרניקלערס – בימים אלו.

(62) גדר חמין לענין זה – כל שבנ"א רגילין לרוחץ בו, ונהנה מחמימותם, ונקרא בלשון בנ"א מים חמים (ראה שו"ת חכ"צ סי"א: שיעור שיקראו להם מים חמים), משא"כ כשחום המים הוא רק להפיג צינתם (ראה בדה"ש יו"ד טשפ"א ביאורים ד"ה בחמין. שם סק"ג. ובכ"מ כתבו כן גם לענין רחיצה בשבת. אבל דעת אדה"ז במהד"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור אפילו במי הנהר בחורף שעמדו קצת בבית. אבל לאידך, בהופשרו מע"ל כל שאינו חם שהי"ב הותר. וראה קצוה"ש סי' קלג סק"ג. ואאזמ"ר בשערים מצויינים בהלכה סי' קכב סק"ב היקל בעניינינו בפחות מחמימות הרוק. אבל להעיר מל' הש"ך יו"ד טשע"ד סק"ו: פושרים גמורים. וראה שביתת השבת ממשל בבאר רחובות סוסק"ה שלא כל הפושרים שוין).

(63) ויל"ע אם עדיף רחיצה בצונן ובסבון מרחיצה בחמין ללא סבון, שבע"ש התירו רחיצת ראשו בחמין אבל ללא סבון, כדלקמן. ולאידך

מותר, והכל לפי הענין וכפי ההכרח. ויש להתקלח בצנעה במקום הצורך, ולא במקוה ציבורי וכיו"ב. אבל אין להקל מחמת החום לחוד⁶⁴, ובכלל יש למעט בזה ככל האפשרי, ולשנות מהרגלו הקבוע, אף שמצטער קצת, ובפרט בשבוע שחל בו תשעה באב (ובקביעות שנה זו – שת"ב חל בשבת – גם בשבוע שלפני ת"ב), וכדאי הוא בית אלקינו. והדבר מסור ללב יראי ה' מתי להקל. לפי זה, אסור לשחות בבריכה או בים בימים אלו⁶⁵.

מותר לרחוץ ואפילו בחמין לצורך רפואה, כגון חולה, מעוברת או יולדת שצריכה לכך. הנזהר בטבילת עזרא, וכן מי שרגיל לילך כל בוקר קודם התפילה למקוה, מותר לילך בימים אלו.

בשו"ת מהר"ל סט"ו איפכא להתיר בע"ר רחיצה בצונן בסבון אבל לא בחמין. (וראה בלקט יושר ע' 109 בהנהגת התורה"ד. וכן בהנהגת מהרש"ל אות מד שחפץ בל"ז (סבון) חמין). ונראה פשוט שרחיצה בסבון עדיפא, שאין איסור מעיקר הדין בסבון. ודלא כשו"ת שבה"ל ח"ז סע"ז סק"א. (ופשוט שלא נאסר מחמת סיכה, כנ"ל. ומה גם דמייירי במימי חפיפה שנעשה מאפר, שאין בהם משום סיכה, ולא בסבון שלנו. ועדיין יש לדחוק מהמתירים אכן מייירי רק בבחי' וצ"ע. ולפ"ז נצטרך לומר דבלבוש ועוד שאסרו מייירי דוקא "בבורית ולוויג" גם יחד. ודוחק. ובקיצור שו"ע ס' קבב ס"ג: לא בבורית ולא בלויג).

ומש"כ הלבוש שתקנ"א סקט"ז שלא לחפוף ראשו בע"ר בבורית – היינו כיון שיש"א שלא לחפוף ראשו בחמין כלל, או שבזמנם לא היה רגיל לחפוף בבורית. ואולי, שכיון שנוקקו להתיר בחמין מחמת ההכרח כתבו למעט בזה שלא יאה בבורית. ובלבוש גופא לא הביא לאסור בבורית לגבי פו"ר. ועוד איכא בגוה, שהאיסור רק בע"ר חזון, ולא בע"ר שלפניו כשחל ר"ח בע"ר – ראה הליכות שלמה פ"ד סי"ט. קובץ בית הלל ח' מז.

64) וגם בזמנם כתבו בטעמא דמילתא שרבים המקילים לרחוץ כל גופם בצונן "שמפני רוב החום שבא באב מתמלאים זיעה והו"ל לאיניש כאיסטניס", ועכ"ל לא קילין הכי, "ואילו ה' בידי למחות הייתי מוחה" (שו"ת מהר"ם מברגא ס"ב). ובפרט שבימים קדמונים היתה עיקר עבודתם בשדה ועכ"ל נמנו מרחיצה, וק"ו בזמננו היום, וגם נמצאים בחדרים ממוזגים. וכבר המליצו בזה גדולי ישראל וחכמיהם, על ריבוי השואלים מדי שנה בשנה המבקשים צדדי היתר, שבנוגע לאבילות על אב ואם רח"ל כמעט שאין באים לבקש היתר, ורק לענין תשעת הימים שנתרופפו הלבבות מהרגשת צער החורבן והגלות מחפשים צדדי קולא. (אלא שבשעת אבילות רח"ל אין יוצאים מהבית).

ועכ"ל, מקום להקל לפי הצורך ברחיצה בצונן כשאנו לתענוג, ובפרט מר"ח עד שבוע שחל בו (דאיכא תרתי לטיבותא, ושניהם לא נתפשטו בכ"מ – צונן ואיסור רחיצה לפני שבוע שחל בו), וכש"כ וק"ו ברחיצה להעביר זיעה שהיא כרחיצה להעביר זוהמא, עכ"פ במזויז הרבה ומפונק (ולכמה דעות, כ"ה אפי' לגבי יו"כ וכש"כ לענין ת"ב – ראה פמ"ג סתרי"ג במ"ז סק"י. מט"א שם ס"ב. משנ"ב שם סק"ב). ובנשים אניני הדעת, עוד טעם להקל, שיש"א שהנשים לא נהגו להחמיר שלא יתגנו על בעליהם (ראה ערך לחם למהריק"ש שתקנ"א סט"ז. הגהות מהר"א אזולאי ללבוש ס"ח).

ויש להוסיף, שמקור דברי הרמ"א להחמיר ברחיצת כל גופו בצונן הוא משו"ת תרזה"ד ס' קג, שכתב "והמחמיר תע"ב", והיינו שגם ממנהגא מקום להקל. וראה כע"ז בישוע"י שתקנ"א סק"ג בסו"ד.

וראה בשו"ת תשנ"ז ח"ד ס' קטן, שר"ל יתירה מזו, שהרמ"א שהחמיר הוא לשיטתו ביו"ר רס"י שפא לאסור רחיצה בצונן גם כל' כ"ל, אבל לדעת הש"ך שם סק"א שהותר בצונן תוך ל', ולכמה דעות – היינו גם כל גופו (ראה א"ר שתקמ"ח סק"ט וסתרי"ו סק"ד. פמ"ג שתקמ"ה בא"א סק"י. יג. שו"ת מגידות ס"ג (בדעת הש"ך). תפארת למשה יו"ד ששפ"א. דג"מ תנינא שם וששע"א. (לדינא, אבל לא בדעת הש"ך). ועוד. וראה בפת"ש ששפ"א סק"ב שלאחרים יש להורות לקולא בזה, מקום לומר להתיר עכ"פ באבילות שנה. ובשו"ת הג"ל מנו מה הכי משמ' דהגר"מ מברסקי. וכ"כ בהרי"ק קדם (להגר"ד"ס) ח"ב ס' קלט. וכבר קדמו בסבארא כע"ז בישוע"י שם. וכ"מ קצת בדברי שאול יו"ד ששפ"א ס"א בדודאי לא חמור מאבילות ל' (אלא שלדעתו גם בזה אסור). ולהעיר מדע"ק ששפ"א, שבזמננו במדינות אלו שרגילין ברחיצה ביותר אין צד להחמיר כל שלשים. אלא שלמעשה כל האחרונים העתיקו חומרת הרמ"א, ועוד, שבשו"ת מהר"י וייל ס' קלב מוכח שהמנהג לאסור ברחיצה בצונן מר"ח דמאי לאבילות שבעה, עיי"ש.ה. וכ"ה בראב"ה סתתפ"ב (ומש"כ שם "בחמין" ונתקשה בזה המהדיר לשם, ור"ל בדעת הראב"ה להתיר בצונן, ונגרר אחריו בשו"ת יב"א ח"ה או"ח סמ"א סק"ג – צ"ל דהיינו לגבי פניו יו"ר, ולא להתיר בצונן, וכדמוכח בשו"ת תרזה"ד שהבין בדעת המרדכי והא"ז (שמקורם מהראב"ה) לאיסור בצונן. והרי בראב"ה מדמה לה לאבל, ולאבל אסור בצונן). וכ"ה בביהגר"א שתקנ"א סקנ"א. ומ"מ, אין ראוי מזה בדעת הרמ"א (אף שכ"מ קצת גם בשו"ת תרזה"ד, מקורו דהרמ"א). ועכ"פ, חזי לאצטרופי להתיר במקום הדחק. ובפרט בימינו שכולנו כהאיסטניסים לענין זה.

[ואף אבותיהם ואבותיהם קיבלו חומרת הרמ"א, וחובה עלינו לשומר המנהג משום נדר – ראה גם דברי שאול שם – הרי גם הם לא החמירו ע"פ במקום צער או לאיסטניס, אלא שלדידהו לא היה צער כ"כ כבימינו. ועוד שגם בזמנם היו כאלו שרחצו ולא מיחו בידם מה"ט. ועוד להעיר, שגם במנהג הרבים שקיבלו אבותינו מותר לכמה דעות ללא התרה במקום צורך וחולי, ראה חיו"א כלל קצו ס"ו. ואף למש"כ להחמיר בשו"ת זר"א ח"ג ס' קה בחולה שזקוק לבשר משכנס אב שצריך התרה, אינו מדינא ורק משום סלסול נהגו בהתרה, ראה מש"כ ה"ר שם ח"א סס"ט ד"ה ובאמת כן, שבכח"ג לא קיבלו המנהג. ועיי"ש ע"ש ד"ה אכן חולי, שבמנהג האבות משום סינוף אין הבנים מחויבים בכך, אם לא נמשכו מעצמם אחר מנהג אבותיהם. אבל ראה שם שמנהג למנוע מבשר ויין אינו מנהג סינוף אלא נדר וסייג, כיון שיש לה שרש איסור מדינא למעט בשמחה אלא שמחמירים יותר מן הדין. וא"כ לכא"ה הה"ל לעניננו].

ועוד להעיר שיש שכתבו למיסבר סבארא, שבני ספרד לא קיבלו המנהג להחמיר, לפי שבמדינות ארצות שלהם האקלים חם ביותר, ולפ"ז הדר דינא גם לדידן במקומות חמים. ומה גם שיש שבזמננו יש שינוי האקלים למדינות. וגז"ד דחוק.

וראה שו"ת ברוך השם או"ח סס"ג, שאף שכתב לאסור איסור כמנהג שנתפשט, הביא בין הדברים שברחיצת ראשו או פניו ידיו ורגליו לכבד קונו או לתפלה יש קצת מצוה, עיי"ש. (וצ"ע שהרי בצונן בלא"ה מותר בפיו"ר, אא"כ כוונתו בחמין, ולא דייק בלשונו). (65) יש להתיר – באם יש צורך – לקטנים מתחת לגיל ו' שנים. אלא שכבר כתבו שיש להזהר מפני הסכנה.

מי שלומד לשוט בנהר לצורך פרנסתו וכבר התחיל מקודם בין המצרים, ועדיין לא השלים לימודו, מותר לו ללכת לשוט בנהר גם אחר ר"ח עד ט"ב, שבמלאכתו הוא עוסק, ואין כוונתו לתענוג. אך ודאי נכון להחמיר בזה.

והמנהג הפשוט לחמם המקוה, ולטבול גם בחמין, אלא שאין לישב ולשהות במקוה רק לטבול תיכף בכניסתו ולצאת מיד⁶⁶.

לצורך מצוה (ראה גם להלן בדיני ערב שבת בנוגע רחיצה לכבוד שבת) מתרחצים כרגיל (בחמין ועם סבון)⁶⁷.

לתפור בגדים

אסור לתפור ולתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בימים אלו. אבל לפי מנהגנו לאסור כיבוס מראש חודש אפילו בישנים, הוא הדין בתיקון כלים שיש לאסור אפילו בישנים. וכל זה אינו אלא לענין לתקן תיקון גמור, אבל מותר לתקן בגדים ישנים בתיקון קל שאינו מעשה אומן⁶⁸.

לצורך נישואין, שאין לו אשה ובנים, מותר לעשות בגדים חדשים. ומותר אפילו בט"ב עצמו – ע"י נכרי.

אומן ישראל אסור לעשותן לאחרים, בין בשכר בין בחנם. ואפילו בשביל נכרי יש לאסור משום מראית עין⁶⁹, אבל אם ידוע ומפורסם שהמלאכה של גוים מותר. ואם אין לו מה יאכל, מותר בכל אופן. ונהגו להקל אפילו אם עושה בשביל ישראל אם נתנם לו קודם ר"ח. נוהגין להקל לעשות ע"י נכרי אם נתן לו קודם ר"ח כדי שיהיו מוכנים לאחר התענית. ומיהו טוב למעט בזה במקום דאפשר.

אריגה: נוהגין הנשים שלא לעשות חוטי שתי מצמר [וה"ה משארי דברים] על שם שבטלה אבן שתיה⁷⁰. טוויית החוטין לתפור בהן בגדים מותר, שאינו בכלל זה. וכן מותר לעשות אריגה בעצים⁷¹ שאינו בכלל בגד.

סיומי מסכתות

יש לעורר ולפרסם בכל מקום האפשרי על דבר המנהג של עריכת סיומים בכל תשעת הימים [והיות שחמשה עשר באב הוא המשך לתשעה באב, יש להמשיך בעריכת הסיומים עד חמשה עשר באב ועד בכלל] (כולל סיומי ההלכות בשיעורים היומיים ברמב"ם), כדי להוסיף בשמחה של תורה באופן המותר, שעל ידי זה מבטלים הענינים שהיפך השמחה כו'.

על ידי עשיית "סיום" בתורה, נעשה "סיום" בכל הענינים בעולם, כולל גם ובעיקר – סיום הגלות, "סיום" דייקא, לא ביטול הענין, אלא אדרבה, גמר ושלימות הענין, ובגד"ד – שעושים מהגלות גאולה, על ידי המשכת האל"ף, אלופו של עולם, שאז נעשה מ"גולה" גאולה⁷².

יש להשתדל שהסיומים יתקיימו **ברוב עם הדרת מלך**⁷³, אנשים נשים⁷⁴ (בנפרד כמובן) ואפילו טף⁷⁵.

(66) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ט'תתק. ושני"ת.

(67) וכן אשה לצורך טבילת מצוה, עושה החפיפה כרגיל בחמין וטובלת. ואפילו אם טובלת ליל י' באב, מותר לה לרחוץ בערב תשעה באב (ובקביעות ז' – בערש"ק), ולמוציא ט"ב חופפת עוד הפעם וצריכה ליהרר מחציצה ושלל תלך יחף לגמרי שידבק בה טיט ורפש. והוא הדין לצורך הפסק טהרה, יכולה לרחוץ מעט כדרכה, והואיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה.

(68) כגון שנקרעו – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה"ח. וש"נ.

(69) ומשמע, שגם מר"ח יש להחמיר, ולא רק בשבוע שחל בו. ואף למ"ד שבכיבוס בגדי נכרים מותר עד שבוע שחל בו – תפירת בגדים חדשים חמורה מכיבוס, וכדמוכח שגם להחמיר מר"ח, וה"ט שהוא בכלל ממעטין בשמחה (ראה בב"ח, והב"ד בשכנה"ג בהגב"י סק"י. וראה גם בלבוש ס"ח), וא"כ הוא מדינא דגמרא, משא"כ במנהג ל"ש מרא"ע. (אבל ראה באו"א – מ"י סק"ו. מג"א סק"ג. וגם לדבריהם, י"ל שהחמירו בזה טפי, כיון שהמנהג בתפירה מר"ח הוא ע"פ הירושלמי).

(70) בנות הולמדות חכמת האריגה ותפירה וכיו"ב, יש להן להימנע מזה בימים אלו. וכן יש להימנע ממלאכות אלו במחנות קיץ. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'מ"ט. ושם, לענין עשיית ציצית. אשה חולה הצריכה לדקום להרגעת עצביה, מותרת אפילו בימים אלו.

(71) וה"ה שמות לעשות לאן-יאר"ד (שורכים).

(72) משיחת ה' מנחם-אב תשמ"ח.

(73) אך כמובן שאפשר לערוך סיום בלי מנין.

(74) מעיקר הדין מותר לאשה לסיים מסכת (ולומר הדרן, וכמובן בלי אמירת קדיש) והסעודה נחשבת לסעודת מצוה, עם בשר ויין. אך למעשה אין לעשות כן, שיש להתרחק מכל דבר הדומה לשיטת הרפורמים ושוויון זכויות וכו'. אמנם, במקום שאין חששות אלו (נשעשה בצורה פרטית בביתו בצניעא וכיו"ב) נכון הדבר – ראה שיחת ער"מ מנ"א תשל"ה. והארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' ט'תתצג.

(75) קטנים המסיימים מסכת נחשב "סעודת מצוה" והמשתתפים בה רשאים לאכול בשר ויין. ואחד מהגדולים יאמר קדיש – שו"ת

המנהג שמתקבצים אצל המסיים קודם שסיים, והוא מסיים לפני המסכת, ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו, ואח"כ עושין סעודה.

נהוג לקשר הסיום גם עם נתינה לצדקה, ובשבת קודש – ע"י צדקה רוחנית, ואחרי ש"ק גם צדקה גשמית. גם נתפרסם מענה בכת"י (כנראה בקשר לסיומים בימים אלו): "למסור לאנ"ש שי המתעסקים בהסיומים – לסיים כל סיום בהצעה התעוררות ע"ד (להוסיף ב) נתינות לצדקה – נוסף על ההצעה לפנ"ז לחתום כל סיום בתיבות (ענין) דאהבת ישראל".

יש לקשר (במקום המתאים) את הסיום – "יומא טבא לרבנן" עם סעודה והתועדות. כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ה' נהוג "לעשות סיומים" בט' ימים שבין ר"ח לט' באב, אף שלא ה' סועד אח"כ בבשר ויין.

כמובן, מותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודת הסיום⁷⁶, אם היו משתתפים גם בזמן אחר משום ריעות (ראה לעיל בדיני אכילת בשר ויין⁷⁷. ובשבוע שחל בו תשעה באב – שבקביעות שנה זו אינו שייך לענין זה – מותר שיאכלו בשר רק מנין מצומצם לבד הקרובים הפסולים לעדות⁷⁸).

ומכל מקום, אם לא נזדמן בלימודו הסיום, י"א שלא ימהר או יאחר בשביל זה, אם עושה סעודה עם בשר ויין⁷⁹. ויש המיישבים המנהג להקל⁸⁰. אכן אם נזדמן כראוי, מותרים לאכול אף אותם שלא למדו עמהם, אם היו משתתפים גם בזמן אחר משום ריעות. ואם לא היה עושה סעודה בשאר הימים, כתבו הפוסקים שאפשר שלא יעשנה גם עתה. והיינו אם אינו עושה בשאר ימים סעודה כלל, אבל אם נהוג תמיד לעשות סעודה אפילו קצת, רשאי עכשיו לעשות סעודה בבשר ויין⁸¹. ויש מקילים גם אפילו אם אינו עושה סעודה כלל בשאר הימים⁸². וכבר נזכר לעיל, שיש מקומות שנהגו שלא לאכול בשר ולשתות יין בימים הללו בסעודת מצוה, רק באכילת דגים ושתית שאר משקים, שלא יצטרכו לדקדק בכל זה.

השתתפות בסיום דרך הרדיו, טלפון או שאר אמצעים, נחשבת כהשתתפות, ואף לאכילת בשר ושתית יין, אם היו משתתפים בזמן אחר משום ריעות, אך לכתחילה אין לסמוך על כך ונכון להשתתף בגופו⁸³.

מי שלמד מסכת שלימה עד גמירא, אך טרם ערך מסיבת הסיום (היינו, אמירת ה"הדרן עלך" וכו'), נכון שיעשה מסיבה לגמירה של תורה, אבל אין זה בגדר סיום להתיר אכילת בשר ושתית יין⁸⁴.

אפשר לערוך סיום על מסכת משניות⁸⁵ (ועדיף ללמוד עם פירוש, כגון פירושו של הרע"ב) ואף לאכול בשר בסעודת הסיום. ומ"מ, מוטב לערוך סיום על מסכת (ולא רק פרק) בגמרא (ולא רק משנה), כדי שיהא סיום לכל הדעות. אפשר כמובן לעשות סיום על ספר שלם ב"משנה תורה"

באתרא דרב ס' ד'תתקעד.

(76) ראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'קכט. והטעם שלא אכל כ"ק אדנ"ע בשר – נתבאר בישיבת ש"פ דברים תש"מ. וראה בארוכה אצלנו שם.

(77) אבל כמה פוסקים כתבו להקל, דבסיום שאני וא"צ לדקדק כ"כ – ראה שו"ת באתרא דרב ט'תקעט. וש"נ.

(78) נתבאר אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' י'.

(79) אבל, אם נזדמן לימודו כראוי, אין לו לאחר הסיום בכדי שלא לעשות סיום בימים אלו – ראה בתורת חיים סופר סתקנ"א סקב"ז (חלקו הובא בלקו"ש חכ"ו ע' 357 ה' 25. חכ"ז ע' 233 ה' 31. סה"ש תשמ"ח ע' 205 ה' 7), שאם מאחר הסיום משום כבוד התורה שאז יה' נעשה ביותר הידור ברוב עם ניחא, אבל כשאין טעם זה, כיון שנזדמן לו הסיום בלי שום תחבולה ופעולה שמייהר ללמוד כדי לסיים מהיכא תיתי שיאחר המצוה.

(80) ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב ס' יד'תנה.

(81) ראה תורת חיים שם.

(82) ראה תורת חיים שם.

(83) שו"ת באתרא דרב ס' ה'ג.

(84) נסמן בשו"ת באתרא דרב ס' ט'תתקסג.

(85) שיחת ר"ח מנ"א תשמ"ט. וראה סה"ש תשנ"ג ח"ב ע' 603.

ושקו"ט מזה באחרונים. ואכ"מ. וראה לקו"ש ח"מ ע' 116. וש"נ. שיחת ט"ו בשבט תשל"ד. יט"כ תשל"ח. ט"ו בשבט תשל"ט. ולהעיר מסה"מ תשי"א ע' 296. וראה קובץ אהלי תורה דברים תשנ"ח שבא' השנים הראשונות אחרי תשל"ח נמסר מכ"ק אד"ש למי שלימד הל' ביהב"ח ברדיו שיעשה גם סיום מסכתא ויערוך הסיום ברדיו, ואמר שכיון שהזמן קצר ילמד מס' מדות. ע"ד אופן הלימוד – להעיר משיחת ש"פ משפטים תשט"ז.

להרמב"ם⁸⁶ וכדומה.

מי שהשתתף בשיעור גמרא, וסיים כל המסכתא וכדומה, יכול לערוך סיום, אף שלא למד כל המסכתא בפנים, שהרי העיקר בלימוד תורה שבע"פ הוא ההבנה ולא הלשון⁸⁷.

למנהגו, אומרים סיום מסכת קדיש דרבנן, ולא הקדיש שנדפס בסוף המסכת⁸⁸.

אם נכנס אדם באמצע הסעודה אחרי הסיום, האם נחשב שהשתתף בהסיום לגבי אכילת בשר ושתית יין, וכן לאידך, אם שמע הסיום ולא השתתף בסעודה האם מותר לאכול בשר אחר כך בביתו – ראה בהערה⁸⁹.

יום ועש"ק פרשת מטות-מסעי, א' מנחם-אב, ראש חודש

יום ההסתלקות של אהרן הכהן⁹⁰.

בשיחת ר"ח מנחם-אב תשמ"ט נתבאר, שר"ח נחשב בנוגע לכמה ענינים כמו יום טוב, להיותו יום נעלה ומיוחד מכל ימי החודש, השרש ומקור וכולל כל ימי החודש, ובזה גופא – עילוי מיוחד בהיום טוב דר"ח בחודש מנחם-אב, חודש החמישי, שצום החמישי יהפך לששון ולשמחה ולמועדים טובים, וכיון שהירידה דצום החמישי היא הכי גדולה מכל ד' הצומות מובן שגם העלי' היא העלי' הכי גדולה, שיהפך לששון ולשמחה ויום טוב גדול משאר הצומות. ועוד, שהעילוי ד"חמשה עשר באב", שהוא יו"ט גדול יותר מכל הימים טובים, ועילוי זה כבר מתחיל בראש חודש מנחם-אב, כיון שענינו של חמשה עשר בחודש הוא שלימות הלבנה, וכיון שמולד הלבנה הוא בראש חודש, נמצא שההתחלה דשלימות הלבנה היא ברגע המולד, בראש חודש, שמעלת היו"ט דחמשה עשר באב מתחילה כבר בר"ח מנחם-אב.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשל"ז: בר"ח אב זאגט מען הלל, וואס דער ענין פון הלל איז פארבונדן מיט דעם ענין הגילוי ווי דער אלטער רבי⁹¹ איז מבאר בנוגע צו דעם ענין פון הלל, אז דאס איז מלשון בהלו נרו – דער ענין הגילוי. וואס אע"פ אז דער ענין הגילוי פון הלל איז לכאורה דער היפך פון די ענינים פון חודש אב, אעפ"כ, זאגט מען הלל אויך בר"ח אב, ווארום דאס איז אין אן אופן אז פון דעם חושך גופא קומט ארויס דער ענין האור והגילוי, וואס דעמולט איז דאס כיתרון האור מן החושך וכיתרון החכמה מן הסכלות. . אמירת הלל בר"ח, מצד דערויף וואס דאס איז מערינט ווי א מנהג ישראל, איז דאס אן ענין נעלה ביותר. . אז פון דעם חושך קומט ארויס דער גילוי אור פון "בהלו נרו", און ס'ווערט אין אן אופן וואס לילה כיום יאיר, אז ס'ווערט אויס חושך, נאר לילה כיום יאיר.

בר"ד משיחת ש"פ מסעי תשמ"א: בר"ח איז דא דער ענין השמחה, ווי מ'זעט אז דעמאלט זאגט מען הלל, וואס הלל זאגט מען נאר אין א זמן פון שמחה, ווי עס שטייט אז הקורא הלל בכל יום איז א הנהגה בלתי רצוי, ווארום אויף הנהגה הרגילה זאגט מען ניט קיין הלל, נאר דוקא אויף אן ענין של שמחה זאגט מען הלל. און דעמאלט איז אדרבה, אויב ער זאגט ניט קיין הלל איז דאס א הנהגה בלתי רצוי, ווי די גמרא דעריציילט וועגן חזקי' אז ער האט באקומען אן עונש דערפאר וואס ער האט ניט משבח ומהלל געווען דעם אויבערשטן⁹². און אזוי איז דאס אויך בנוגע צום היינטיקן ראש חודש, ראש חודש אב, אז ניט נאר וואס ער איז ניט פון ימי המעשה כו' נאר מ'זאגט אויך הלל, דאס

(86) וראה שו"ת באתרא דרב הל'ט. ובחטיבת הלכות ברמב"ם – דמיא לכא' למס' משניות.

(87) שו"ת אתרא דרב סי' ד'תתקלד.

(88) שו"ת באתרא דרב סי' ה'מו.

(89) אם לא שמע הסיום: הדבר שנוי במחלוקת. וראה שיחת ש"פ פינחס תשמ"ה. וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקלד. ולמעשה, לכתחילה יש לשמוע הסיום (וראה שו"ת בין המצרים דברי יחזקאל החדש ע' שסז), ובפרט לדין שעיקר הענין להרבות בשמחה ע"י הסיום, אבל בשעת הדחק אפשר להקל בתשעת הימים (משא"כ בערב פסח) ע"י השתתפות בסעודת הסיום.

אם שמע הסיום ולא השתתף בסעודה: נחלקו גם בזה (וראה שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' קלג), ולמעשה מקילים גם בזה בשעת הדחק (וראה לעיל בנוגע שמיעת הסיום בטלפון וכדומה), ואינו דומה למי ששולחים לו לביתו שאסור לאכול, דהתם מייירי ששלחו לו משיירי סעודת מצוה, אבל כאן שמע עכ"פ הסיום.

(90) כמפורש בפרשתנו לג, לח.

בענינו של יום – ראה שיחות ר"ח מנ"א תשל"ה, תשמ"א, תנש"א. ש"מ מנ"א תשל"ט. ועוד.

(91) לקר'ת צו יד, ד.

(92) ראה גם בשיחת ש"פ מטו"מ תשל"ז הנ"ל, חלקו הוגה בכת"ק (נדפס בתשורה פולטורק – ג' כסלו תשס"ה).

אין א יום של שמחה. און אין דעם איז דא דער חידוש, אז הגם אז מ'געפינט זיך אין בין המצרים, און נאכמער דאס איז דער ערשטער פון די נייען טעג, אעפ"כ זאגט מען הלל, וואס איז פארבונדן מיט שמחה.

בכמה שיחות קודש נתבאר השם מנחם-אב (בכמה אופנים), "אב" – האהבה עצמית של הקב"ה לבני"א אב לבן, ו"מנחם" – הנחמה על הגלות, שהאהבה באה בגילוי, והנחמה – שינוי מן הקצה אל הקצה, שכאשר ישנה עלי' מדרגא לדרגא אין זה עדיין ענין של נחמה, וכולל נחמה בפירושו חרטה (על העבר). והנחמה מתחילה (לא רק אחרי תשעה באב, אלא) מיד בראש חודש. וה"מנחם" הוא ע"י "אב", "אב הרחמן" ו"אב (מקור) הרחמים", באופן ש"אב" נהפך ל"מנחם", ועד שמקדימים "מנחם" ל"אב", שהשם הראשון והעיקרי הוא מנחם, ועד שנקרא "מנחם" במקום "אב"⁹³. ונתבאר, ש"אב" היינו רחמים גדולים שלמעלה מהשתלשלות, והכוונה – מנחם, שתהא המשכת רחמים בגילוי. ועוד, שהיא גם נחמה להאב (ולכן נקרא "מנחם-אב", ולא "אב מנחם"), שהגלות נוגע בעצמות ומהות, והנחמה להקב"ה היא ע"י בני ישראל, שכאו"א מבני"א גם במצב ירוד ביותר (שמטעם זה זקוק הקב"ה לנחמה) בכחו לנחם אבינו שבשמים, אבל זה גופא "מכח האב", שמבלי הבט על מעמדו ומצבו יש בו את עצם ה"אב". ולאידך, אחרי שניתוסף הענין ד"מנחם", מובן שהשם "אב" (לא זו בלבד שאינו ממעט ח"ו, אלא) אדרבה מוסיף עוד יותר בענין הנחמה, ע"ד כרחם אב על בנים, רחמים הכי גדולים. ונתבאר בזה, ש"מנחם", "דרכה של אם לנחם", "כאיש אשר אמו תנחמו", מדת הנחמה (אם, בינה, תפיסת מקום לעולמות) – היינו רק נחמה (או חרטה) על העבר, שנגרש החסרון ומקבל בשמחה, ולא מילוי החסרון גופא והפיכתו לטוב, אבל "אב", "דרכו של אב לרחם", "כרחם אב על בנים", מדת הרחמנות (אב, חכמה, ביטול, שאין העולמות תופסים מקום) – היינו שנתמלא החסרון לגמרי, ונהפך לטוב. ו"מנחם-אב" – חיבור ב' הענינים "אנא עבד דאב ודאס", שגם במציאות העולמות גופא, בתחתונים כפי שהם במציאותם (בינה) נמשך אור שלמעלה מהשתלשלות (חכמה) ובפנימיות (יחוד חכמה בבינה, "דירה לו יתברך בתחתונים").

ובפרטיות – בר"ד משיחת מט"מ תש"ל: עס איז דאך מנהג ישראל תורה היא. ווערט דאך דער נאמען אנגערופן מנחם-אב, ווי עס איז דער דין לגבי שטרות וכתובות, וואס עס זיינען פאראן דעות אז דער נאמען איז מנחם-אב, און אויך פאראן דיעות אז דער נאמען איז מנחם אליין. ואפילו לויט די דיעה וואס זאגט אז עס ווערט אנגערופן אב אליין, איז אבער בשעת ער וועט שרייבען מנחם אליין, אפילו לויט די דיעה איז עס גוט, ווארום עס איז נתפרסם געווארן בכל תפוצות ישראל אז מנחם מיינט מען חודש אב. וויבאלד אז דאס איז א ענין וואס איז נתפרסם געווארן און צו אידען, און דאס איז אויך א ענין אין אידישקייט, ווארום רוב שטרות זיינען דאך שייך בלויז לגבי אידען, איז דאך מובן אז עס איז טאקע אזוי, אז בחודש אב איז נוגע בעיקר דער ענין פון מנחם, ענין הנחמה. און ווי מען זאגט עס אויך בברכת החודש, מנחם פאר אב, וואס דא איז א ענין של קדימה, ניט בלויז בזמן, נאר אויך באיכות, ובפרט אז דאס איז א ענין אין תורה, וואס אין תורה איז דער עיקר איכות ניט כמות. וואס לכאורה איז ניט פארשטאנדיק ווי זאגט מען אז דא אין דעם חודש דווקא איז פאראן ענין הנחמה, בשעת לכאורה איז גאר פארקערט אז "בחדשה ימצאונה" וגו', אז עס אין א חודש של היפך השמחה, ווי מען זעט לגבי כמה ענינים טאר מען ניט טאן אין חודש אב, און מען דארף צו ווארטען ביז חודש אלול אויף דאס טאן, און דער חודש איז היפך השמחה, ווי עס שטייט משכננס אב ממעטין בשמחה, און דא זאגט מען אז פון שבת מברכים אן איז שוין פאראן ענין השמחה, ניט בלויז פון ראש חודש נאר פון שבת מברכים אן. . איז דער ביאור בזה: דער דין איז דאך א ג' שנים איז א חזקה, ובפרט אז עס איז אסאך מער ווי ג' שנים, איז דאך לכאורה ניט מובן, לכאורה האט מען זיך שוין געדארפט צוגעוואוינען צום גלות, ווארום עס איז דאך שוין אזוי פיל יארען וואס מען איז גלות. ולפועל, איז פאראן די געגועים ותשוקה בכל הזמן אויף ארויסגיין פון גלות, וואס דאס איז ניט בלויז במחשבה, נאר אויך בדיבור, ווי מען זאגט ג'פ בכל יום בשמו"ע ותחזינה עינינו בשובך לציון. . די געגועים אליין, דאס אליין אין א ענין של נחמה, אז בשעת מען דערמאנט זיך אז מען איז בגלות, דאס אליין פועל'ט א נחמה אז מען דארף פארענדיקען די עבודה און מען וועט ארויס גיין פון גלות. . איז בשעת עס קומט חודש אב און מען איז מכריז אז מען איז אין גלות און דער ביהמ"ק איז חרוב געווארען, דאס אליין פועל'ט אז מנחם-אב, אז עס ווערט ענין הנחמה.

93) ראה גט פשוט אה"ע סקכ"ו סקל"ה (הובא בפתיחת תשובה שם סקכ"ב): הדבר מפורסם וידוע דחודש אב קרו' ל' חודש מנחם.

ובשיחת שבת מבה"ח מנ"א תש"ז⁹⁴: שם החודש הוא אב וכן כותבים בגט (ראה קב ונקי סנ"א סק"ד), אבל בכתובה וברכת החודש אומרים מנ"א. וי"ל ע"פ המבואר בדא"ח דיש לראות גודל אהבת האב כשמכה את בנו, וזהו בזמן הגלות שאז ישראל כאשה שנתגרשה (יומא פ"ב) לכן בגט כותבים אב (לשון אב, כ"כ בד"ה נחמו עת"ר) אבל בקשנו היא שתה' האהבה בהתגלות דוקא ולכן בברכת החודש (וכן בכתובה שהיא כדי שלא תהא קלה כו' היפך דגירושין) אומרים דוקא מנחם.

בראש חודש מתגלה בכא"א מישראל ניצוץ משיח שבו, בחי' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית, נשמתו של משיח, וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו וכל עניניו שנעשים חדורים בבחינת היחידה, והעיקר, שע"ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, "מלך מבית דוד כו"⁹⁵.

בתפילה ובברכת המזון: יעלה ויבוא. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בברכת המזון: הרחמן לראש חודש.

במעין שלש: "וזכרנו לטובה ביום ראש החודש הזה". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בשחרית: חצי הלל⁹⁶. ואברהם זקן וגו'. קדיש תתקבל. שיר של יום. הושיענו. ברכי נפשי. קדיש יתום. קריאת התורה.

בקריאת התורה: ארבעה קרואים בפרשה של ר"ח. לכהן קוראים שלשה פסוקים עד "עלה תמיד". ללוי חוזרים וקוראים מפסוק "ואמרת להם" עד "רביעית ההין". לשלישי ממשיכין מן "עלת תמיד" עד "ונסכה". לרביעי מן "ובראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה. חצי קדיש. הגבהה וגלילה.

אחר הגבהה וגלילה: אשרי ובא לציון (ואין הש"צ מסיים בקול), אחר כך יהללו, ואחר החזרת ספר תורה להיכל – חליצת התפילין והנחת תפילין דר"ת, [מזמור תהלים ע"י הש"צ לפני קדיש], חצי קדיש, מוסף⁹⁷.

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת).

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יעלו לרגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו".

מצוה להרבות בסעודת ראש חודש.

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מי"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

העברת הסדרה שמו"ת – פ' מטות-מסעי.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 7:56 (18 דקות לפני השקיעה).

יום שבת קודש פרשת מטות-מסעי, שבת חזק, ב' מנחם-אב

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ב: ישנם כאלו שגם כאשר מנגנים שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, מנגנים זאת בקול ענות חלושה (מיט א פאר'חלשטן קול), ולאח"ז מוחים את הזינעה מפניהם, באמרם שכבר יצאו ידי חובתם! ובקשר לזה, הנה אפילו כאשר מדובר אודות כל ימות השנה, צריכים לחשוב אם יש מקום להנהגה כזו, ועאכו"כ כאשר מדובר אודות ימי בין המצרים, שאז דרושה זהירות

(94) נעתק מאנ"ק ח"ב ע' ריג. ושם: אמרתי בהתעודות דשבת מברכים מנ"א וכו'.

(95) סה"ש תשנ"ב ע' 123.

(96) בנוגע לברכת הלל כשאין גומרין הלל – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשנ.

(97) בנוגע להוראה מפי השמועה ע"ד אמירת "קוה" ו"אין אלקינו" בר"ח מתוך סדר התפלה לשבת בסידור, ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יט'קצו.

יתירה מענינים שהם העדר השמחה, כדי שאף א' לא יוכל לחשוב שהוא נוהג אבילות בשבת דבין המצרים (כידוע כמה סיפורים אודות גודל הזהירות בדבר), ולכן, דרושה שמחה יתירה מאשר בשאר שבתות השנה, נוסף על כללות הענין דביום שמחתכם אלו השבתות. ורק לאחר יום השבת, באם יהי' עדיין מעמד ומצב ד'אנחנו לא נושענו" ח"ו, צריך להיות ענין של אבילות באופן המבואר בשו"ע, אבל גם אז, אין הדבר מפריע ח"ו לשמחה הקשורה עם לימוד התורה וקיום המצוות שעז"נ פיקודי ה' ישרים משמחי לב. ויה"ר שע"י שמחה של מצוה בכל עניני התורה ומצוותי, נזכה בקרוב ממש לשמחת עולם על ראשם כאשר יפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום ספר במדבר.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם ובשמחה "חזק חזק ונתחזק", אשר הכרזה זו מורה על התוקף של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה.

גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק". אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" – לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

בכמה שיחות קודש⁹⁸ נתבאר השייכות דשבת חזק לבין המצרים, ובפרט שבת חזק דספר הרביעי מחמשה חומשי תורה, שבכמה ענינים ה"ז הסיום דכל התורה (כי ספר חמישי הוא "משנה תורה" שחוזר וכולל ד' הספרים שלפניו, ושאמרו משה מפי עצמו) – שע"י הירידה הגדולה דשלשת השבועות נעשה חיזוק הכי גדול בתורה, עד לחיזוק משולש, "חזק חזק ונתחזק", ושבהכרזה "חזק חזק ונתחזק" (חזקה משולשת) מרומזת החזקה דביהמ"ק השלישי וגאולה השלישית.

נוהג שהגבאים מארגנים התוועדות מיוחדת בשבת זו (בהוספה על ההתוועדות שבכל שבת), ובה יתדברו ויתחזקו בכל עניני יהדות תורה ומצוות. [ובר"ד משיחת ש"פ ויחי תש"נ: זירוז מיוחד בנוגע לביהמ"ד זה – שלא יצאו ידי חובתם בהתוועדות זו, ולכן מוכרחני לעורר ולזוז על זה, כדי שלא יתלו הדבר בי, שבגלל התוועדות זו לא ערכו הגבאים התוועדות מיוחדת בקשר לשבת חזק].

נוהגים להוסיף באמירת דברי תורה, ובפרט בשמחה לגמרה של תורה – כולל קבלת החלטות טובות להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור. פרקי אבות פרק ב'.

מוצאי שבת קודש בשעה 9:00.

במוצאי שבת, אם נמשכה סעודתו עד הלילה, ולא התפלל תפילת ערבית עדיין, מותר בבשר ויין, דכיון שאומרים רצה בברכת המזון שייך אצלו שבת. וכל זה כשמתפלל ערבית עם הציבור, אבל אם מתפלל ביחידות, ורוב הקהל כבר התפללו ערבית, נגזר היחיד אחריהם, ויפרוש מבשר ויין⁹⁹.

98 ראה שיחת ש"פ מטו"מ תש"נ (בסה"ש). תנש"א (בסה"ש).

99 הנה, במג"א סתקנ"א סקכ"ו כתב שנגזר אחר הציבור שהתפללו ערבית. ואם מתפלל ערבית במנין אחר, נגזר אחר המנין שמתפלל בו (ראה מחה"ש ועוד).

והנה, פשטות ד' המג"א מייירי שהתפללו הציבור מבע"י, וקאתי עלה מדין "עשאו לילה", כדמוכח מכל המ"מ שהביא עד"ז (ראה בפ"י המ"מ בהגהות לבר"ש, גליון מהרש"א ומחה"ש). וכ"מ בהמשך דבריו שכתב עד"ז שה"ה בר"ח, כלומר שהתפללו הציבור ערבית, שבפשטות ר"ל שאסור גם ביום מה"ט (דלא מסתבר לומר דקמ"ל לאסור בליל ר"ח באמצע סעודת, דלכא"ו מילתא דפשיטא היא. וראה שער המפקד הל' ט"ב בנהר פקוד סק"ד ד"ה ולדדיו). וכ"מ גם בממ"ג בא"ש שם. וכן מוכח מקושיית האחרונים דמ"ש מתפילין, שכתב המג"א (ס"ל סק"ז) שאין היחיד נגזר אחר הציבור (ראה חיי"א כלל קלג סט"ז. פת"ש על אתר, הביאם במשנ"ב בשעה"צ סקנ"ז. ערך שי למג"א כאן. ילקוט הגרשוני כאן סק"ה. ס' החיים דלקמן. וכ"מ שהק' בהגהות רע"ק או"ח ס"ל. וראה הגהות הגר"י קאפ מכת"י לס"ל ס"ה, נדפס בקובץ אור ישראל גל' ה. ועוד. וראה גם משה"ק באו"א בעזרת ישראל תענית כט, א ד"ה במשנה על המג"א). וכ"ה להדיא במשנ"ב בשעה"צ סקנ"ז "כיון שבעצם יום הוא והוא לא התפלל עדיין". (וצ"ע במש"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סרפ"ו דנראה דקאי במשנ"ב במי שנמשכה סעודתו לתוך הלילה. וי"ל, דקושטא קאמר, שבדעת המתירים צ"ל דמייירי בתרווייהו, גם כשהחשיך כבר, כדלקמן). וכן פ' בשו"ת עדות ביהוסף דלקמן. וכ"נ שהבין בשו"ת פאת השדה מערכת ביהמ"צ ס"א סק"א. ומצינו כבר כגון דא, בס' המחלוקת לבעל שלה"ג הל' תפלה סל"ג, שאם התפללו ערבית בביהמ"ד אע"פ שעדיין היום גדול אסור לאכול בשר. אבל שם כתב לאסור רק כשענה ברכו עם הקהל. (אלא, שיי"ל דלא קאי לענין סעודת שבת, שלענין שבת שאני משום תוס"ש, וסעודת מצוה). ולפ"י, גם דעת המתירים בכה"ג מייירי (ראה לקמן), ואין ראי' להתיי במשכה סעודתו לתוך הלילה.

הבדלה

מבדיל על היין ונותנו לתינוק¹⁰⁰ [ולא לתינוקת] שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין ולא הגיע עדיין

לאידך, גם אם נפרש במג"א כפשוטו, דמיירי בהתפללו מבעו", אין לומר ולהוכיח לאיסור מדבריו בכה"ג שנמשכה סעודתו לתוך הלילה, ובמכ"ש ש"קו", שהרי לילה ממש גרע מדיון "עשאו לילה" – שיל' דהמג"א קאי במי שאינו עומד בסעודה, אבל כשהתחיל בסעודה אינו מפסיק. וכ"ה להדיא בס' החיים למחרש"ק סתקנ"ג (ונדפס בהשמות – ז, ד), שגם להמג"א מותר בכה"ג להמשיך בסעודה. ועוד, שגם אם נאמר שהמג"א מייירי במי שעומד בסעודה (וכ"ה במשנ"ב סקנ"ו), היינו רק בהתפללו הציבור ערבית, כיון שכולם אסורים בבשר ויין, ואין לו לפרוש מהציבור (ראה משנ"ב בשעה"צ סקנ"ז), אבל כל שלא התפללו ערבית, שאין כאן דין גיריה דהיחיד אחר הציבור, מותר לו להמשיך בסעודה, וע"ז סעודת מצוה. (וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים שם בדעת המג"א).

אמנם, בפמ"ג בא"ה סקנ"ז כתב בפ"ד המג"א באו"ה, שמתחילה כתב שבמו"ש אחר הסעודה גם להמג"א מותר בכוס של ברהמ"ז כל שלא התפלל ערבית. ונראה שהבין שהמג"א מייירי מבעו", ושלא בעת הסעודה, ואילו כשעומד בסעודה ונמשכה סעודתו עד הלילה הותר גם בכוס שבכהמ"ז. ושוב כתב שז"ה, ושדוחק לומר דהמג"א מייירי בהתפללו מבעו". ולפום סברא תרתייאת מייירי בהתפללו בלילה, אלא שנמשכה סעודת היחיד אחרי שחשיכה (כצ"ל בכוונתו), ועכ"ז אסור. (וכת"ש, דש"מ לאסור גם בכוס ברהמ"ז. וצ"ל, היאך הכריח לאסור בכוס ברהמ"ז, שהרי י"ל בכוס ברהמ"ז עדיף, ולא נאסר. ואף שלפני הבדלה בלא"ה אסור לשתות, ועכ"ז דמיירי בכוס ברהמ"ז שמותר לפני הבדלה ברגיל לברך על כוס – הא בורכא, שהרי נזכר גם בשם, ובהכרח דקאי בתוך סעודתו, ומניין לנו לאסור בכוס של ברכה). וכן בכה"ג סקנ"ב פ"ל להדיא בדעת המג"א דמיירי שמשכה סעודתו לתוך הלילה. ובהגהות אמרי ברוך נראה נמי שפ"ל דקאי בנמשכה סעודתו לתוך הלילה, שבכה"ג אסור רק בהתפללו הקהל ערבית. [ועיי"ש, שעז"כ המג"א אח"כ ש"ש נמנעים משקיעה"ח, והיינו מסוף שקיעה (לפי"א) האופנים שם], כלומר שיש נמנעים גם בלא התפללו ערבית, וגם הוא לא התפלל ערבית (כצ"ל לכאן) בכוונתו, אף שכתב רק שהוא לא התפלל ערבית). ועד"ז הוא בשד"ח פאת השדה מערכת ביהמ"צ ס"א סק"ג, שגם בסעודה שלישית יש שפורשים משקיעה"ח ואילך (אלא, שלדיד"מ מייירי בתחילת שקיעה (כפי שפ"ל בפמ"ג בא"ה. אבל לא פ"ל להדיא דמיירי בסעודה שלישית), ורק כשהתפללו ערבית. ולדבריו צ"ל שתחילת ד' המג"א היינו משחשיכה (עיי"ש ה"ה)). איברא, שבשו"ת עדות ביהוסף (בן סאמון – ליוורנו תק"ס) פ"ל להיפך ממש, דמיירי במתפללים מבעו", וקולא אתא לאשמועינן, שיש המקילים ונמנעים רק משקיעה"ח ולא לפני"ז, אף שהוא אחר ערבית]. ומצינו כבר בשו"ת יפה נוף לבן דורו דהרמ"א או"ח סצ"ח, שאין להקל בנמשכה סעודתו לתוך הלילה בבשר ויין, מחמת תוס"ש וסעודת מצוה, שהרי אומרים רצה לפי ההסעודה שייכת עדיין ללשבת, וטעמו שתוס"ש היינו לעילויא דשבתא ולא לאכחושי שאר מצוה. אמנם, אין הכרח שכה"ג מסקנתו להקלה למעשה, ותנ"ד רק שאין רא"ל להקל. ועוד, שלפנ"ז כתב בסגנון של פס"ד, שיש להורות שאם מכוונים לשם מצוה בודאי הותר להם. וצ"ע אם חזר בו מזה למעשה.

אלא, שד"הפמ"ג סותרים מש"כ בס"ק שלפנ"ז (סקנ"ז). וי"ל, שלפמ"ג בדעת המג"א, צדקו שניהם יחדיו, שאסור בבשר ויין גם מבעו"י וגם בלילה. וצ"ע. ואולי תרתי מילי יניהו, שבר"ח קמ"ל מג"א לאסור גם ביום כשהתפללו הציבור ערבית ועשוהו הקהל לילה, ואילו בשבת כל שעדיין יום הותר אף שהצבור התפללו ערבית, וי"ל שבהתפללו בלילה אסור אף שמשכה סעודתו לתוך הלילה. ובס"ק שלפ"ז קאי ברה"ח. וכ"ז דחוק ביותר. ועצ"ע.

והנה, במשנ"ב הביא דעת החולקים על המג"א, א"ר ודה"ח (נוסף לד' הפמ"ג סקנ"ז שהקשה מדיני אבלות). והנה, בדה"ח (הל' ביהמ"צ ס"ט) משמע להדיא דקאי בהתפללו מבעו", ממש"כ לחלק בין ר"ח ללשבת, שבר"ח אם התפללו הקהל ערבית ער"ח אסור בבשר ויין, אבל במו"ש מותר (ועד"ז כתב לדיק בשד"ח שם בל' החייא", עיי"ש לשלול הדעה שבר"ח מותר). אלא, שיל' שבמו"ש עדיף מר"ח בתרתי, הן מבעו", והן משחשיכה בעומד בסעודה. (וראה ביוסף אומן (האן) דיני ביהמ"צ סתתס"ג, שלענין סעודת מילה נקט שהספק הוא באופן שהתפללו הקהל ערבית, ואילו בסעודת שבת כשנמשכה הסעודה עד הלילה. ועיי"ש מש"כ לחלק בין מנהג היחידים שנוהרים כבר אחר י"ח בתמוה, למנהג אחר ר"ח). אמנם, בא"ר סתקנ"א סקנ"ג תלה הדבר להתיר מחמת שעדיין אומר רצה, ול"כ עדיפא מינה מחמת שעדיין יום הוא, ומשמע דקמ"ל שכיין שאומר רצה גם משחשיכה ה"ז בגדר סעודת שבת. וגם אין נדחוק דקאי מבעו", הרי טעם זה דאמירת רצה אהינן גם לענין מי שנמשכה סעודתו עד שחשיכה. וכמוכח ממש"כ שמוותר לו גם לברך ברהמ"ז על היין, ועכ"ז דקמ"ל שהותר א"ל שגמר סעודתו וכבר חשיכה. ודוחק לומר, שלפנ"ז מייירי בעומד בסעודה, וכאן קמ"ל להתיר כשגמר סעודתו, אבל עדיין יום. וכן מפורש בבגדי ישע סקנ"ז שתפס על הא"ר, שאין לו לשתות קודם הבדלה כיון שהוא כבר לילה. וכן מוכח במשנ"ב בשעה"צ סקנ"ה (אמנם, לא מייירי שם בהתפללו הקהל ערבית). וראה גם תורת חיים סופר סקנ"ז.

ובעיוני בספרי המלקטים דדרא בתראה, ראיתי דלא נחתו לכ"ז כלל. ושו"ר בקובץ בית אהרן וישראל גל' קלב שהעיר לנכון במש"כ בשש"כ פנ"ט ס"ט ובהערות לשם. ומה שהשיב המחבר שם על דבריו – אינה ממין הטענה. ובחלק מהדברים, דברינו עולה בקנה אחד עם דברי הרב הכותב בגל' הני"ל, ושנינו מתבאים בסגנון אחד. אלא שגטנינו קו מדבריו בכמה פרטים, ומה גם בדברים שהיו בהעלם דבר אצלו, וכאשר עיני המעיין תחזינה מישרים.

ולמעשה, המנהג להקל בכל הל' וכו"כ בתורת חיים סופר סקנ"ד דנוהג עלמא כא"ר (ולא נחית לחלק בין מבעו"י למשחשיכה. ושם סקנ"ד מייירי ודאי משחשיכה). וכע"כ הוא מייירי סעודת שבת שיש שהקלו משום הואיל ואישתרי אישתרי (ראה שד"ח פאת השדה מערכת ביהמ"צ ס"א סק"ג ובשער המפקד הל' ת"ב בנהר פקוד שם סוסק"א ששקו"ט בדעת המג"א בהנ"ל. וראה גם שו"ת שערי עזרה (טארנאב) ח"ה או"ח סכ"ד בד' שלחן גבוה שרצה לה"ר מהמג"א). וראה עד"ז בשו"ת יב"ח ח"י או"ח סוס"מ (ונראה שתפס במג"א דמיירי בנמשכה סעודתו לתוך הלילה). ואף דלא קיי"ל הכי, הוב דלא לויסוף עלה בנדו"ז שעומד עדיין בסעודה, ושפיר יש להקל. ומ"מ, כשכבר פנה יום, וכבר התפללו רוב הקהל ערבית, ואילו נמי מתפלל ביחיד, דאיכא תרתי לגרועותא, אף שעומד עדיין בסעודה, קשה להקל נגד ד' המג"א. וראה בקדש פנימה (בעלזא) ח"ב פ"ז.

100) יש שנהגו לסלסל בעצמם לשתות בעצמם ולא ליתן לקטן. וכפה"נ סמכו עמש"כ בשו"ע אדה"ז סרצ"ה ס"ד. ולדבריהם, י"ב גם משום מעשה רב.

ומועות בזה מש"כ במענה לשואל בענין זה:

1. כן נתקבל בכל תפוצות אנ"ש.
2. וכן הוא בלוח כולל חב"ד.
3. וכן הורה כ"ק אד"ש כמ"ה – הוראה ברבים (וממילא – לזרבים (וחילוקם – שברבים שאני – א"מ כלל).
4. וכן המנהג הקבוע בבית חיינו.

להתאבל על ירושלים, ומכוון להוציא התינוק בברכת בורא פרי הגפן, וישתה התינוק לפחות מלוא לוגמיו¹⁰¹. ואם אין קטן – יכול המבדיל לשתות בעצמו¹⁰², ואין צריך לדקדק שלא לשתות רק רביעית דוקא, ויכול לשתות כל הכוס אפילו מחזיק כמה רביעיות.

אם נתכוון להוציא התינוק בברכה, ושוב לא רצה התינוק לשתות, יברך שוב הגדול וישתה¹⁰³.

מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא.

אפילו הנוהגים לאכול בשר בסעודת מלוה מלכה בכל מוצ"ש אין להם לאכול בשר בסעודת מלוה מלכה בט' הימים, ואין צריך התרה למנהגם.

יום שני, ד' מנחם-אב

ביום זה התחיל נחמ' והעולים אתו לבנות חומת ירושלים¹⁰⁴.

יום שלישי, ה' מנחם-אב

יום הסתלקות-הילולא של האריז"ל (ה' מנ"א של"ב), שנקרא בכ"מ "האריז"ל¹⁰⁵ החי¹⁰⁶.

בשלשלת היחס בתחילת לוח "היום יום": "תשל"ו... להוסיף בנתינת הצדקה לפני תפילות שחרית ומנחה ביחס ליום ה' במנ"א, יום הסתלקות האריז"ל, מעורר ללמוד תורת האריז"ל בימים אלו".

בכמה שיחות ואגרות קודש¹⁰⁷ מעורר ע"ד הלימוד וההוראה מהנהגת האריז"ל, שיום זה שעת הכושר במיוחד להתבונן בדרכיו "הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו", שהיות ונתפרסמו דרכיו, ומספרים לנו ע"ז, וגם לילדים, מובן שזה שייך לנו, ושזו הדרך בה ילד יהודי יכול לצעוד ומחוייב לצעוד. והיינו, הן בהוספה ב"משפט", לימוד התורה, ובפרט – להוסיף בלימוד פנימיות התורה, ענינו של האריז"ל, ביתר שאת ויתר עוז, וכן בקיום המצוות ע"פ כוונות האריז"ל (שההוספה הנפעלת ע"ז היא לא רק באיכות אלא גם בכמות), והן ב"צדקה", ששניהם (תורה וצדקה) בהדגשה מיוחדת אצל האריז"ל. ובפרטיות: שה' מתגבר כארי בכח בעת שה' עוסק בתורה עד שה' נלאה ומזיע, לימוד התורה ביגיעה גדולה, הן בנגלה בתורה והן פנימיות התורה (שלימודו ה' ו' דרכים ע"ד פלפול ודרך שביעי ע"ד הסוד). ובצדקה ובמצוות – לא ה' קמצן כלל, ונתן צדקה בלי חשבונות, שהכניס ידיו לכיס והוציא משם כסף

5. וכן פסק הרמ"א – ובנ"י יוצאים ביד רמ"א – להלכה למעשה, ורובם ככולם דהפוסקים.

6. וכן דעת אדה"ז בשו"ע בכ"מ.

ומה שנהגו כמה באופן אחר, כנראה נשתרבה מנהגם: א. ממצבים כשלא ה' ילד לשתות ומזה שמכו בטעות לעשות כן בכל פעם. ב. מזה שכן נהג הרב, אף שכל"ל אין הנדון דומה כלל. ג. מפס"ד אדה"ז בשו"ע סרצ"ה – אבל: 1. הוא במוסגר. 2. סותר לפס"ד אדה"ז בכ"מ. 3. סותר לפס"ד דכל הפוסקים. 4. נראה ברור דמיייר בקטן שלא הגיע לחינוך. (וראה גם מה שכתבנו במ"מ וצינונים להלכה היומית את רנט').

101. אמנם, טוב לשתות רביעית לצאת מידי ספק ברכה אחרונה, שמכזיב עד רביעית יש מסתפקים אם צריך לברך ברכה אחרונה.

102. ועדיף להבדיל בעצמו על היין מלהבדיל על מיין ענבים וליתן לקטן.

103. שכיון שלא ה' דעת הגדול לשתות, ברכתו הראשונה אינה מועילה לו, וה"ז כנמלך.

אם חזר הקטן ובירך בפח"ג בעצמו, אין כאן חשש ברכה לבטלה, ואין להגדול לשתות, ויתן לקטן לשתות.

104. במעלת יום זה וההוראות בנוגע לימים אלו – ימי הכנה לבנין בית שלישי – ראה בשיחת ש"פ דברים תשל"ה (שיח"ק ע"ק 359 ואילך).

105. בסה" תשמ"ז ח"א ע' 336 הע' 71: תואר נפלא "האריז"ל" (ר"ת "האלקי אדוננו רבינו יצחק זכרוננו לברכה").

106. בביאור תואר הנ"ל – ראה שיחת ה' מנ"א תשל"ז. ש"פ דברים תשל"ט (ושם, שאף שאומרים "ז"ל" מדגישים מיד "החי", שאף על נשמה בגוף אפשר לומר "זכרוננו לברכה"). תשמ"ח (שהתואר ז"ל מצד ההסתלקות, וביחד עם זה מוסיפים ומדגישים "החי", ענין החיים, ואדרבה – שבא אחרי ההקדמה ד"זכרוננו לברכה", שהחיים הוא באופן של הוספה וחוזק ועד בתוקף הכי גדול. ושם, שהתואר "החי" הוא בשייכות לענינו המיוחד של האריז"ל – גילוי פנימיות התורה, שכללות התורה היא "חינו וארך מינו", ועאכ"כ פנימיות התורה, ה"מעין" שבתורה, "מים חיים". ושם, גם בנוגע לשמו בשייכות לגאולה). שיחת ה' מנ"א תשמ"ט (הועתק בקיצור בסה"ש תשמ"ט ע' 619 הע' 84. ושם, שהתואר "החי" לא נמצא בנוגע לגדולי ישראל, אפילו אלה שעליהם נאמר ש"לא מתו אלא בעטיו של נחש" (להעיר משיחת ה' מנ"א תנש"א שאצל האריז"ל הוא "ותלית אותו על העץ" כמו אצל הרמ"ק (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 132 ואילך)), ואפילו על אלו שעליהם נאמר "לא מת" בכלל – ענין הגילוי דחיים נצחיים לעת"ל. ועיי"ש עוד ע"ד השייכות לגאולה המרומזת בשמו (ובא"א – דגל מחנה אפרים בשלח יד, חובא בלקו"ש ח"ג ע' 872).

ההוראה מהתואר "האריז" – ראה שיחת ש"פ דברים תשמ"ב (שהנהגה בכל עניני עבודת ה' צריכה להיות באופן ד"גבור כארי", ועי"ז ממשיכים בחינת הגבורה שלמעלה כפי שהיא בבחינת גילוי "יבוא ארי", ונשלל הענין ד"הן גבורותיו" באופן של צמצום והסתרה, ומתבטל הענין ד"ארי" דלע"ז, זה נבוכדנאצר, ואדרבה – מגלים הכוונה הפנימית, "עלה ארי" במזל ארי' והחריב את איראל", שזהו "על מנת שיבוא ארי' במזל ארי' ויבנה איראל").

107. מתכבים כללים (וכלליים-פרטיים): ה' מנ"א תשל"ב (לקו"ש ח"ט ע' 251). תשמ"ז (חל"ד ע' 231). תשמ"ח (שם ע' 234). וראה גם מכתב כללי-פרטי ה' מנ"א תשכ"ה (לקו"ש ח"ח ע' 359). תשמ"ג (חכ"ד ע' 338).

לצדקה או לשלם עבור מצוה, מבלי למנות כמה מטבעות עלו בידו¹⁰⁸. וכן בשמחה של מצוה, שזכה לרוה"ק מחמת ששמח בעשיית המצות. ובהקדמת אהבת ישראל לפני התפלה, כהוראתו לקבל מ"ע של ואהבת לרעך כמוך לפני התפלה. ובכללות – הפצת המעיינות חוצה, פנימיות התורה, ענינו של האריז"ל, שעי"ז קאתי מר דא מלכא משיחא. [וכמה פעמים הורה ללמוד מתורתו ולהתפלל וליתן צדקה, ובציבור, על הציון שלו, וכן בכל מקום ומקום].

הלכתא למשיחא: זמן הבאת עצי הכהנים והעם – בחמשה באב, בני פרעוש בן יודא (ממשפחת דוד המלך)¹⁰⁹.

יום חמישי, ז' מנחם-אב

בר"ד משיחת ז' מנחם-אב תשמ"ט נתבאר, שאודות שבעה במנחם-אב איתא בגמרא ש"בשבעה נכנסו נכרים להיכל כו", ומובן בפשטות שאין כוונת הגמרא לגרום ח"ו צער ועגמת נפש ליהודי, אפילו בענין פרטי, ועאכו"כ בענין שנוגע לכלל ישראל, ובה גופא באופן שנמשך כבר יותר מאלף ותשע מאות שנה מהפעם הראשונה שנכנסו נכרים להיכל, אשר הימים האלה נזכרים ונעשים גו' בכל שנה ושנה. וכוונת הגמרא היא לעורר ע"ד השתדלות נוספת במעשינו ועבודתינו למהר הגאולה ובנין ביהמ"ק, נוסף על ההשתדלות המיוחדת במשך כל ג' השבועות דבין המצרים, ובפרט החל מר"ח מנחם-אב, מוסיף והולך מיום ליום, ככל שמתקרבים יותר לתשעה באב, ועאכו"כ החל משבעה באב שבו נכנסו נכרים להיכל. וע"ד המבואר במדרש, בנוגע לכללות ענין החורבן "עלה ארי' כו' והחריב אריאל על מנת שיבוא ארי' כו' ויבנה אריאל", כן הוא גם בנוגע להזכרת ענין החורבן, החל משבעה באב שנכנסו גוים להיכל, בכל שנה ושנה: כשהימים האלה נזכרים ונעשים, ורואים שעברה עוד שנה, ועובר עוד יום ועוד יום, ועדיין לא זכינו כו', ולא רק שעובר יום סתם, אלא שמגיע יום שניתוסף בו ענין מיוחד בלתי רצוי, כבדו"ד, שבעה באב, שנכנסו נכרים להיכל – הרי זה על מנת (כלשון המדרש) ליתן לכאור"א מיישראל תוספת כח וחזוק בתביעה הנפשית מקרב ולב עמוק, שתקויים כבר בפועל ממש ההבטחה ד"יבוא ארי' כו' ויבנה אריאל", בנין ביהמ"ק, גאולה האמיתית והשלימה ע"י דוד מלכא משיחא.

יום שישי, ח' מנחם-אב

העברת הסדרה שמו"ת – פ' דברים.

כמנהגנו בכל ערב שבת חזון, גם בשנה זו, מחליפים בגדי חול לבגדי שבת. ואפשר להחליף הבגדים אחר חצות, בשעה שמחליפים בכל ערב שבת (ואין צריך להמתין עד סמוך לשבת ממש). וכן יש לפרוס מפה נקיה על השולחן לכבוד שבת.

מותר ליטול צפרניים היום¹¹⁰.

לכל הדעות (בנוגע לאיסור לימוד התורה בשבת תשעה באב נדחה, כדלקמן), מותר בערב שבת, גם אחר חצות, ללמוד תורה כרגיל¹¹¹.

באם יש צורך, מותר לטעום את מאכלי שבת הברשיים תוך כדי הכנתם, ובלבד שיפלוט ולא יבלע.

מותר להאכיל בשר לקטנים, אפילו בני שש ומעלה, כל שלא הורגלו לחכות בימי הקיץ הארוכים עד אחר מעריב, ודרכם לאכול סעודת שבת כשעה או שתיים קודם קבלת שבת¹¹².

108) וכן נתנית הצדקה מעומד ב"ואתה מושל בכל". ואופן הצדקה – כמבואר בכתבי האריז"ל שקשורה עם שם הוי', "כי דבר הניתן (הפרטה שנותן לצדקה) הוא יו"ד, והיד הנותנת יש בה ה' (אצבעות) הוא בחי' ה"א, וזרוע הנותנת הוא ו"א, ויד המקבלו הוא ג"כ ה"א".

109) תענית פ"ד מ"ה. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1105 הע' 9.

110) ואפי' להאוסרים מר"ח – הותר לכבוד שבת. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' תשפה וסי' ה'לה. וש"נ.

111) אשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ת סתקנ"ג. וכבר קדמו בלקט יושר או"ח ע' 110. וראה זכרון אברהם בינא סתקנ"ג.

112) כ"ה בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סכ"א סק"ד. וכת"ש, שאין טעם להתיר לפנ"ז אחר חצות. אלא, שמצינו כן בהגמ"ז טירנא סנ"ט, ובלקט יושר ע' 110 להתיר לקטנים לאכול בע"ש אחר חצות כשחל (נערב – כ"ה בהגמ"ז שם) ת"ב בשבת. וראה בא"ר סתקנ"א סק"ד שהוא משום קדושת שבת. והב"ד בבגדי ישע סק"ה והגהות אמרי ברוך למג"א סק"א ובה"ח ס"ק קנה. ועוד. ומשמע בא"ר להתיר גם כשהגיעו לחינוך. ובהגהות אמרי ברוך שהטעם להתיר כיון שנתבשל בהיתר. והוא מחודש. ולמעשה, קשה להתיר שהרי במג"א

מתרחצים לכבוד שבת כרגיל (בחמין ועם סבון).¹¹³

הולכים למקוה לכבוד שבת.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 7:48 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת דברים, שבת חזון, תשעה באב (נדחה)

כיון שתשעה באב חל בשבת, התענית נדחה לאחר השבת ליום ראשון, עשירי באב.

אבילות בפרהסיא אסורה בשבת. אבל דברים שבציניעא [וי"א אף רחיצת ידיו בחמין]¹¹⁴ ויש חולקים^[115] נוהגים בשבת¹¹⁶, פרט לליל טבילה¹¹⁷.

שם פי' באור"א בעובדא הנ"ל. וראה משה"ק עליו בא"ר. ובפמ"ג בא"א סקל"ב הביא נוסחא דקאי בע"פ שחל בשבת. וגם בלקט יושר כתב שהניח לקטנים ולא מיחה בידם, ומשמע דלאו שריותא לכתחילה היא. ובסו"ד, שאמר בשם ה"ר אנשיל שמחה בידם. ואם קאי ארישא (ולא אטעימית נשים מהקדירה לדמחירו), נמצא תלמיא בפלוגתא.

(113) וכבר האריכו בטעמא דמילתא שלא נהגו להחמיר שלא לרחוץ בחמין, אף שבעבר נהגו להחמיר בזה (וראה ליקוטי סיפורים פערלאוו מהדורת תשס"ב – ע' קפד), שבימינו דומה לחפית הראש למי שרגיל בכך, שרגילים כולם לרחוץ בחמין כל ע"ש, ואין לך עניי מישראל שאינו רוחץ בחמין בע"ש. [ועדףי מזומנם, שלא כולם היו רגילים בדבר. ולהעיר שבמג"א סקמ"א השמיט ל' הלבוש סט"ז באיסור חפיפה בבורות שהוא אפי' להרגיל בכך. ויש שהתירו להדיא גם בזה. ולהעיר מהסברא שבמנהגי מהר"ל לגבי חפיפת הראש (בצונן), דמאחר דרגיל לחפוף בע"ש מיתקרי חולי אצלן]. וכבר כתבו כמה פוסקים כבר בזמנם שחומרא יתירה היא, ושאין המנהג יאות כ"כ לבטל הרחיצה בע"ש אלא שכבר נתפשט המנהג (ראה שו"ת מהרש"ל סצ"ב. ב"ח סתקנ"ג ד"ה ואם – הובאו בט"ז שם סקט"ז). ובפרט, לדידן שלובשים בגדי שבת בשבת חזון, מטעמא שלצורך מצוה לא גזרו (ראה שו"ת תשובה"ג ח"ד סי' קכט).

והמנהג להקל הובא כבר במשמרת שלום ס"מ ס"א (שרחיצה מצוה היא מחז"ל ואין למנוע ממנה כיון שלא נזכר בפ' בגמרא ופוסקים לאיסור, ובפרט כי ע"פ הסוד אין לעשות שום שינוי). וראה גם מש"כ הגרי"א הענקין (בהסכמה לס' נחמת יוסף. והוא לו נדפס"ה בתשובות איברא ס"י ובגבורות אליהו אלו ס"ז סק"ז) שבמדינה זו הכל בגדר איסטניסים בזה, ודיינו להחמיר בשאר ימים ולא בע"ש חזון, ושכן ראה נוהגים חסידים ברייטן. וכן נהגו בצאנז ובקראקא (ראה קובץ עץ חיים באבוב גל' כה). וכ"כ להקל בשערים מצויינים בהלכה לאאזמור"י סי' קכב סק"ג, עיי"ש טעמו. וכן בשם הגרמ"פ (בשו"ת רבבות אפרים ח"ג ס"ש) ובשמענתא דמשה שמועות סתקנ"א סקל"ז). וראה מסורת משה ח"ג סט"ז ש"כ ד הגר"א. ושם ששי", שכן נהג בעצמו. וכן המנהג בכ"מ, ולא רק אצל עדת החסידים (ראה גם קובץ הלכות קמינצקי ביהמ"צ פ"ד ס"ה. שושנת ישראל פ"י ס"ב. ועוד). וגם בעירוה"ש סתקנ"א סל"ז נראה שנהגו להקל במקומו בזה (אלא דלא ניחא ל' בהכי). וראה שו"ת שלמת חיים ששי"ג. והאריך בזה בקובץ בית אהרן וישראל גל' לו וגל' קסח. וראה רשימת הרמ"ז ע"ה גרינגלאס בתשורה וריבויניץ סיון תשס"ד ע' 17.

(114) ט"ז סתקנ"ג סק"ט. א"ר סק"כ (אבל ראה בא"ז סתקנ"ג סק"ב). משנ"ב סתקנ"ד סקל"ט.

(115) נה"מ שם סק"ג. מק"ח שם (משא"כ רחיצת כל הגוף). וראה מנ"ח מ' שיג סק"א. וראה א"מ מבוסשאטש מהדו"ת סתקנ"ד סק"ט.

(116) רמ"א סתקנ"ג סק"ט.

ולכמה דעות אף בהרחקות – כ"כ בשו"ת מהר"ל דיסקין קר"א סי' ה סקס"ז (ודלא כנט"ג ביהמ"צ פצ"ג סק"י בשמו) לענין נגיעה. (ואף שכתב להדיא רק "לענין", בפשטות כוונתו גם לשאר קריבות, ומדמה לה לשאר ת"ב בחול. וכן הבינו בדעתו גם מהחולקים עליו. וראה לקמן בדיני ת"ב). וראה גם סוגה בשושנים (וינד) פל"ט ס"ו. וז"ה בס' ת"ב שחל בשבת להר"צ ע"ה כהן. ועוד. ומילתא דמסתברא היא, בכדי שלא לחלק בין ת"ב שחל בשבת לת"ב בחול. ובשבת ביום חמיר טפי מת"ב, ע"פ מחה"ש סתקנ"ג סק"ט – ראה שו"ת מהר"ל דיסקין שם).

ואף שהוא רק ממנהגא (ראה שו"ת מהר"ם מלובלין סצ"ט), הא גופא קיבלנו עלינו לנהוג בו ככל חומר ת"ב בדברים שבציניעא, זולת במקום מצוה, וכמ"ש בשו"ת כת"ס או"ח סק"א (נסמן בלקו"ש חל"ג ע' 157 הע' 11. שם ע' 158 בשו"ת להע' 16) בד"ה נחזור לדברינו, בדיוק ל' מהר"ם "וכל עדת ישראל יעשו אותו". ומסתבר, דל"ש לומר אינה מיכל אכלי אנון לא נחמיר כולי האי (וכעני"ז בכי"ב בסוגה בשושנים וסתות פ"ב סק"ב), ובפרט שגם לדידן ה"ז רק ממנהגא – ד"ל כנ"ל דמיעקרא הכי נהגו בה כבכל ת"ב (שהוא מדק"), זולת במקום מצוה, שלא קיבלו ע"ע במקום ביטול מצוה. ובפרט באם הוא בידוע שהוא באופן דאי ל"ה לא קיימא הא. והמ"י.

[ובאמת, גם במקום מצוה שנהגו להקל, הנה לגופו של ענין, אף גם בל"ש רבו האוסרים – ראה שו"ת מהר"י מברונא סט"ז. והב"ד בשכנה"ג סתקנ"ד בהגב"י סק"ד. וי"מ כן גם בדעת המג"א שם סק"ב (במה שצין לס"ח. אבל ראה הגהות לכו"ש. פמ"ג בא"א שם. מחה"ש שם). וכ"כ בא"ר סק"ט לחלוק על השל"ה שהתיר, לפי שנהגו בו כבחו"ל וכבאבל. והביא שם מכר"ש ששורן כן, ושכן נוהגין. (ושם, שבמנהגים ישנים בפרקפורט שהביא השל"ה – היינו רק לטוב וללא לבוא עליו). וכ"כ בפחד יצחק ערך תשעה"מ בת"ב. ועוד. וראה הגהות חת"ס על השו"ע למג"א שם שהחת"ס החמיר. ובשו"ת כת"ס סי' קא, שלהולכי פנים יש להראות פנים כי המחמיר ע"ע תע"ב. אלא שלמעשה נתפשטה ההוראה להקל. אבל גם בזה גופא, נחלקו אם רק במקום מצות ביטול פו"ה, או גם במקום מצות עונה. ובגוף ד' השל"ה (שער האותיות אות ק קדושת היוזג ד"ה מחלוקת) מוכח להדיא שהכוונה רק משום ביטול מצות פו"ה, דטבילה בזמנה כשבעלה בעיר מצוה. אבל תסימת ל' המג"א מוכח דאתרווייהו קאי. אמנם ראה מחה"ש שם).

אבל להעיר ממש"כ במק"ח בקיצור הלכות סתקנ"ג ס"יט, לחלק בין שינה במטה אחת לחו"נ. [אולם לדבריו גם בת"ב בחול מותר בנגיעה. אלא שמ"מ כתב להקל בשבת טפי מבחול לענין חו"נ. ולאיידך, מצניו שכתב להסתפק אם מותר בשבת בתש"מ בל"ט]. ומכבר מילתנו אמורה שקשה להוכיח לדינא מדבריו בקיצור הלכות שנכתבו ברמז ור"פ לחוד. הלא תדע שמיד לאח"ז כתב בשם מחזורי קרימונא שהקדמונים נהגו איסור אפי' בנגיעת מעות, וקאי התם לענין ליל שבת. והדברים באו תחתים וחזותים.

אבל יש שכתבו להקל בהרחקות. וגם לדבריהם, וכן נהגו להחמיר בשינה במטה אחת, ואף גם בחו"נ, וכן נכון להחמיר גם בנגיעה. ועיקר סברתם להקל, לפי שגם עיקר האיסור בדברים שבציניעא הוא ממנהגא, וכן גוף דין הרחקות בת"ב בפלוגתא תליא מילתא (ראה להלן בדיני ת"ב), והבו דלא לזיזיף עלה. ומ"מ יש לחלק כנ"ל. ועוד, שכבר כתבו שבשבת שהולכות מקישות גרע טפי מכו"ב, כנ"ל. וגם בס' ט"ב שחל בשבת להר"ש ע"ה דבליצקי סי"ז שכתב לחלוק על מהר"ל דיסקין, סיים עלה בהע"י שם, ש"איני מכמירי והבוחר יבחר".

(117) מנ"א שם סק"ב. קצור שו"ע סק"ה ס"ב. משנ"ב סק"מ. וראה שו"ת כת"ס שם ד"ה ועכשיו. וכעני"ז בשו"ת שבט הלוי ח"ו ס"י סק"ח בסופו.

בר"ד משיחת שבת חזון, תשעה באב נדחה, תשמ"א: אודות אופן ההנהגה בשבת שחל בערב תשעה באב או בתשעה באב עצמו – ידועה גודל הזהירות (ומובא גם בנגלה) שלא לעשות בפרהסיא שום שינוי מאופן ההנהגה בכל שבת¹¹⁸.

בגמרא מגילה¹¹⁹: "רבנן¹²⁰ . . בקש לעקור תשעה באב . . תשעה באב שחל להיות בשבת הוה ודחינוהו לאחר השבת ואמר רבי הואיל ונדחה ידחה ולא הוה חכמים".

בכמה שיחות קודש¹²¹ נזכר מעשה הנ"ל, ונתבאר שכשחל תשעה באב בשבת ונדחה, הרי רק התענית העיני והאבילות נדחים ליום ראשון, אבל הענינים החיוביים, מה שיום זה הוא יום רצון לה¹²², וכן מה שתשעה באב הוא יום הלידה – ומזלו גובר – של מושיען של ישראל, אינם נדחים¹²³. ואדרבה, בכח יום השבת – בהיותו מקדשא וקיימא – להפוך האבילות של תשעה באב לשמחה, על דרך שיהי' לעתיד לבוא "הפכתי אבלם לששון". וכן בכח יום השבת לגלות יותר ענין הגאולה, "מזמור שיר ליום השבת, מזמור שיר לעתיד לבוא, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים". ועד כדי כך, שבעיצומו של **תשעה באב** דוחים כל ההגבלות של שבוע שחל בו תשעה באב ושל תשעת הימים באכילת בשר ויין מתוך שמחה ותענוג. וממילא, יום זה מסוגל ביותר לפעול ביאת והתגלות משיח צדקנו בפועל ממש. ובפרט בהיותו גם שבת חזון (וראה בארוכה לקמן).

שבת חזון

באור התורה (בסוף הרשימות על מגילת איכה¹²⁴), ונזכר בכמה שיחות קודש: "ומחזון ותחזינה עינינו". ובהערת כ"ק אד"ש שם: כנראה הכונה אשר משבת חזון יהי' ותחזינה עינינו כו'. והיינו, לא ראיית המקדש **מרחוק** (כדלקמן), כי אם, ראי' חושיית בקירוב מקום ממש דבית'מקדש כפשוטו בעוה"ז הגשמי.

בביאור הפנימי של השם "שבת חזון" (שבפשוטו הוא ע"ש ההפטרה), ידוע מה שהביא הרה"ח הנודע ר' הלל מפאריטש "בשם הרב מבארדיטשוב נגמ"ס¹²⁵, "ד'שבת חזון" הוא מלשון מחזה, "שמראין לכאו"א מישראל המקדש דלעתיד מרחוק" ומביא שם משל לבאר זה וז"ל: "משל . . מאב שיש לו בן יקר ועשה לו מלבוש יקר להתלבש בו ומצד שלא נזהר הבן באותו בגד ועשה מעשים אשר לא יעשו קרע אותו לכמה קרעים. ועשה לו פעם שני לבוש יקר וקרע אותו ג"כ. מה עשה האב עשה לו לבוש שלישי ולא נתן לו ללבוש אותו רק גזנו ולפרקים ידועים הוא מראה לו הלבוש ואומר לו ראה שאתם תתנהג בדרך הישר יתן לך לבוש זה ללבוש אותו [ומצד זה מרגילו לילך בדרך הישר עד שיודע בו שנעשה אצלו כמו טבע אז יתן לו הלבוש להלביש אותו כי אז אינו ירא ממנו פן יחזור לסורו מאחר שנעשה כמו טבעית כו'] וזהו ענין שבת חזון ל' מחזה שמראין לכאו"א מישראל

(118) וראה גם שיחת ש"פ מטות תשי"ד. מטו"מ תשל"ג (נעתקו לעיל בלוח בשבת מבה"ח מנ"א).

(119) ה, ב.

(120) בכ"מ (עבודת ישראל פ' מסעי סד"ה אלה מסעי בשם החוזה מלובלין. ובשינויים – אור החכמה אות עו. מאור עינים ר"פ דברים. מאור ושמש פ' דברים. ירש יעקב לת"ב. מחשבות חרוץ אות כ. ועוד) שרבי רצה לעקור ת"ב לגמרי ולגלות הקץ.

ובשיחת ש"פ עקב, מבה"ח אלול תשכ"ד (ת"מ ח"מ ע"מ 336 ואילך), שרבי – שהי' תלמידו של רשב"י, שגם אצלו (ע"ד רבו) לא הי' חורבן, ולכן ביקש לעקור ת"ב. אבל לא הוה לו כיון שאין העולם עומד בדרגא זו. ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 683 הע' 10, מצד שייכותו למשיח, ד"אי מן חייה הוה ודאי היינו רבינו הקדוש". ובר"ד משיחת ח"י תמוז נדחה (תענית י"ז בתמוז נדחה) מקשר גם עם זה שסידר המשנה.

[כן ידוע מספרים (אגרא דפרקא אות שסא. וכן בספרו בני ישכר מאמרי תמוז אב מ"ג אות ב) בטעם שרבי דוקא ביקש לעקור ת"ב, לפי שבת"ב נולד משיח, ורבי קאתי מבית דוד, ונולד בן זכר באותה משפחה נתרפאה כל המשפחה, ובשבת לאחר חצות הרגיש כבר שנוולד בן דוד ונתרפאה המשפחה, ולכן ביקש לעקור ת"ב, משא"כ שאר החכמים שלא הרגישו. וראה שער ישכר מאמרי תמוז אב מאמר בין המצרים אות טו].

(121) ראה שיחת ש"פ עקב, מבה"ח אלול תשכ"ד (ת"מ ח"מ ע"מ 335 ואילך). ש"פ פינחס תשל"א (שיחוק"ק ע' 391 ואילך). ש"פ דברים, תשעה באב נדחה תשמ"ח (בסה"ש. והשלמות – בהתוועדויות ע' 133 ואילך). ש"פ דברים, ת"ב נדחה, תנש"א (בסה"ש). וראה לעיל בלוח בשבת י"ז תמוז נדחה.

וראה לקו"ש ח"ד ע' 207 ד"ה שבת ע"ד השייכות דשנת השמיטה, שבת לה', לת"ב שחל בשבת.

(122) וראה לעיל בשבת י"ז תמוז (נדחה).

(123) ובפרט לאחר חצות היום, בזמן תפלת מנחה – רעוא דרעיון (כש"נולד המשיח), בסעודה המפסקת – הסעודה שלישית של השבת, שסעודה שלישית בכל שבת קשורה עם הסעודה דלעתיד לבוא.

(124) אוה"ח נ"ך ח"ב ע' א'צו.

(125) הובא בהערה באוה"ח שם. שינויי נוסח בין כת"י הרר"ה להנעתק באוה"ח – ראה לקו"ש חכ"ט ע' 18 הע' 3. חע' 19 הע' 14.

חל"ט ע' 8 הע' 4. שם ע' 9 הע' 24.

המקדש דלעתיד מרחוק כו' וד"ל⁵. ונתבאר בריבוי שיחות קודש¹²⁶, כדלהלן.

בר"ד משיחת ש"פ דברים שבת חזון תש"מ: דעם "מקדש דלעתיד" וואס מ'באווייזט שבת חזון, באווייזט מען נישט נאר צו ישעי' הנביא, אדער צו שאר הנביאים, נאר אויך לכא"א מישראל. אמת טאקע אז פריער האט מען דאס באווייזן צו א נביא, בכדי עס זאל זיין דער פתח את הדרך, אבער דערנאך דורך דעם נביא באווייזט מען דאס לכא"א. און דאס באווייזט מען לכא"א נישט דעם ביהמ"ק וואס משיח וועט בויען לע"ל, יבנה ביהמ"ק במקומו, לשון עתיד [אדער (בלשון הרמב"ם) "ובנה מקדש במקומו", וואס אויך "ובנה" איז לשון עתיד], נאר דעם בית המקדש פון דעם אויבערשטן וואס איז "בנוי ומשוכלל", דער "מקדש אד' כוננו ידיך". וואס דער ביהמ"ק וואס משיח וועט בויען איז אויך א דרגא נעלית ביותר, כמובן דערפון וואס בכלל וועט משיח זיין דער נבחר מכל מין האנושי, און ער איז בחי' יחידה, און דערנאך וועלן אין אים צוקומען די אלע עליות פון "הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו", און "יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה", און "ילחם מלחמות ה' וינצח", אתכפא און אתהפכא, ולאחרי כל זה וועט זיין "בנה מקדש במקומו", איז דאך פארשטאנדיק דער גודל העילוי וואס וועט זיין אין דעם ביהמ"ק שיבנה משיח. אבער אעפ"כ באווייזט מען לכא"א בשבת חזון נישט דעם ביהמ"ק וואס משיח וועט בויען, נאר דעם ביהמ"ק בנוי פון דעם אויבערשטן, "מקדש אד' כוננו ידיך", וואס דער ביהמ"ק איז באין ערוך העכער פאר דעם ביהמ"ק שיבנה משיח. און דאס באווייזט מען לכא"א דא למטה מיט דער כוונה, אז דאס זאל אים מעורר זיין אז ער זאל טאן דעם "קב שלו" אין אויפבויען דעם ביהמ"ק.

כמה אופנים ופרטים במשל הנ"ל נתבארו בשיחות קודש במשך השנים, ולהלן ליקוט חלקי מהמבואר בזה:

המקור: לא הובא בדרושי רבותינו נשיאינו, אבל נמצא בהשגחה פרטית בביכל דרושי ר' הלל מפאריטש (תשל"ט); נתגלה ע"י הרב מברדיטשוב שהיתה לו שייכות מיוחדת עם אדה"ז וחסידות חב"ד (לקו"ש ח"ט); א"צ "סמיכה" כו', אבל דבריו הובאו בכמה דרושי חסידות החל מלקוטי תורה, וכן בהשיחות, ובפרט של כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לגודל מעלתו באהבת ישראל (תש"ל); ה"י בקירוב עם אדה"ז (עמד לצדו בעת המחלוקת), ואמר שתורתו היא המשך תורת הבעש"ט והה"מ (תשכ"ט); ידוע ומפורסם גודל מעלתו בענין דאהבת ישראל ולימוד זכות על בני ישראל (תשד"מ); ראה הטוב שבבני"י ולימד עליהם זכות והכין אותם אל הגאולה, כבפתגם הנ"ל (תשכ"ט); מליץ יושר וממשיך רחמים על בני"י, ועד שאוה"ע קראו לו "דערבארעמדיקער" (תש"מ); ענינו ועבודתו – לפעול גאולתן של ישראל (תשמ"ט); שמו מורה על העלם הגלות (יצחק – גבורות), אך מזה דוקא (ע"י המתקת הגבורות) מגיע הגילוי דלעתיד (לוי – ליוה אישי אלי) (שם); הגיע אלינו ע"י ר' הלל מפאריטש, מגדולי חסיד חב"ד (ח"ט), ושליח (כמותו ממש) ושייך כל כולו לאדמו"ר הצ"צ (תשד"מ); הרה"ה ה' מסור ונתון לרבותינו נשיאינו, ועד לביטול במציאות לגמרי (תשל"ט); צריך ביאור מה שלל הובא ענין זה בדרושי רבותינו נשיאינו, אבל אעפ"כ כך היא אמיתית הענין (שם); מצוה לפרסם דבר זה, ובשם אומרו (תשמ"ח).

הרואים: ישנם יחיד סגולה שרואים בפועל (תשמ"ז); אלו שרואים בפועל ממש אינם זקוקים להסברת וביאור הענין בעת ההתוועדות (תשמ"ב); אף שמראין לכא"א, צריכים לחפש אחד (או אחדים) שראו המקדש בפועל בשבת חזון (תשל"ט); "לכא"א" – נאמר בר"ת, שמתפרש גם "לכל אחד ואחת" (תשל"ל); גם לקטנים ולקטנות, הן בשנים והן בדיעות, וממילא צ"ל מובן גם להם (תשמ"ז); מראין לכא"א, גם ובעיקר לאלו שהם מלאים מצוות כרמו, שהרי הטעם הוא שייטיב הנהגתו (ח"ט); גם כאלו שלא יודעים ע"י, ופועל על גופם ונה"ב ללכת בדרך הישר (שם); מחזה הוא ראי' בלשון תרגום, שחודר ונמשך למטה מטה, גם בדרגא שלמטה מלשון הקודש (תשד"מ); מוסבר ע"י משל, שחודר ונמשך גם למי שאינו יכול לתפוס הנמשל (שם); נתגלה ונתפרסם לכל, ובדפוס – לדורי דורות, ובפרט לדור זה שבזמנו נתגלה ונדפס (שם); נתגלה לכל בני"י דוקא בדורות האחרונים, בזמן חושך החזק דעקבתא דמשיחא מחמת ההתקרבות לגאולה, ובדורות האחרונים – ה"ז בגילוי יותר ובפנימיות יותר מבדורות הקודמים, באופן שיוכלו להתבונן ולהעמיק בזה, כיון שאז נמצא בית השלישי (למעלה) יותר בגילוי, שעומד מיד ממש להתגלות למטה (תשמ"ט).

אופנה: מראין המקדש כפי שעומד בנוי ומוכן למעלה (תשל"ג), ובתכלית השלימות והיופי (עשידי

(126) כו"כ שיחות מוגהות בביאור הנ"ל – ראה לקו"ש ח"ב ע' 357 ואילך. ח"ט ע' 24 ואילך. חכ"ט ע' 18 ואילך. שם ע' 241 ואילך. חל"ט ע' 9 ואילך. סה"ש תשמ"ט ע' 608. תש"נ ע' 595. תנש"א ע' 723.

באב תנש"א); לא רק ראייה שכלית, אלא ראייה מוחשית (תשמ"ב); ראיית ביהמ"ק היא גם מצד העולם, שלכן "חזון" הוא בלשון תרגום, ענין העולם כפי שהוא בתורה (תשל"ג); ראייתו של כאו"א מישראל שייכת וקשורה עם ראיית ישעי' הנביא, גדול שבנביאים (תשל"ט); "מראין" – מלמעלה, פעולת הקב"ה, נעלה שלא בערך ממה שנברא יכול לראות ולהשיג (חל"ט); מה שאינו רואה בעיני בשר – לפי שמראין רק "מרחוק" (תשל"ט); כמה חילוקי מדרגות בענין הראי' דהנשמה – יחידה שבנפש, חי', נשמה, רוח, נפש, אבל לא נפש שבגוף, בעיני בשר (שם); מה שאינו רואה בעיני בשר לפי שעין הגשמי אינו ראוי לראות ביהמ"ק, כיון שלא הגיע לשלימות עבודתו, וכשיגמור עבודתו אכן יראה (תשל"ג); אף שטוען שאינו רואה, המזל שלו רואה, ועבודתו לקשר עצמו עם שורש ומזל נשמתו (שם); אף שאינו רואה בעיניו הגשמיים עליו לדעת שנשמתו רואה, ואין זה אלא שעפעפיו מסתירות על העינים מלראות (תשמ"א); אף שידע אינש בנפש' שאינו רואה בעיני בשר – ה"ז כסיפור הידוע, שבגלל שהסוס הוא סוס האם המלאכים אינן מלאכים, וכן כאן – בגלל שנה"ב ועיני בשר אינן רואים מה שמראים לו, היחידה לא רואה! (תשל"ט, ותש"מ); מה שאינו מרגיש אינו נוגע באמיתית הענין, כיון שיודע שהנשמה שלמעלה רואה זאת (תשל"ט); האם בגלל שלא זיכך גופו, ה"ז אומר שהמציאות לא קיימת (תשל"ג); תמוה כיותר, שאף שמקדש העתיד "אינו מפורש ומבואר" רואים בזמן הגלות כל פרטי הדברים, אבל "אזוי אזוי איז די מעשה", זוהי המציאות לאמיתתה (תשד"מ); רואים מיד כל הפרטים דמקדש העתיד, אבל אין מבחינים כ"כ בפרטי הדברים בהבנה והשגה עד לעת"ל (שם); אף שטוען שאינו רואה מאומה, ואדרבה – רואה חורבן וגלות, ה"ז רק דבר חיצוני (משל) ולבוש (בגד) והעיקר – המלוש בו (הנמשל), וכשרואה הלבוש מלבד (מאיזה סיבה שתהי') יודע שהעיקר – המכוון הפנימי דהחורבן והגלות, ביהמ"ק העתיד (שם); בכל שנה מיתוסף גילוי חדש, שהרי הראיה דשנה הקודמת לא הביאה המקדש למטה בגאולה האמיתית והשלמה, ולכן צ"ל בשנה הבאה גילוי נעלה יותר (תשמ"ז).

זמנה: ראיית המקדש היתה לפני תקנת אמירת הפטורה ד"חזון ישעיה", משבת חזון הראשון מיד לאחר החורבן, וההפטורה היא רק ראי' והוכחה (תשמ"ז); דוקא בזמן הירידה הגדולה ביותר בג' השבועות, ושבת שלפני תשעה באב. כי פנימיות הירידה והגלות היא העליה (תשמ"ט); מחזה בלשון ארמי, ענין הרמאות, שמראין לו המקדש גם בגלות, ובפרט בשבת שלפני ת"ב, דרגא הכי תחתונה של רמאות דעוה"ז, כיון שאמיתית מציאות הגלות היא גאולה (תש"מ); כבר ברגע הראשון של שבת חזון מראים (שם); בדורות האחרונים בגילוי יותר ובפנימיות יותר מבדורות הקודמים (תשמ"ט).

סיבתה: מצד עצם ענינו של יום השבת שלפני תשעה באב (תשמ"ז), שאז מתגלה התוכן הפנימי דהחורבן – **העילוי** דבית המקדש השלישי, לפי שבשבת מודגש ביטול החיצוניות לגבי הפנימיות, שהחורבן הו"ע חיצוני שבטל לגבי הפנימיות, הכוונה והתכלית – התחלת בנין חדש (תש"ג); מורה ומדגיש זכותן מעלתן וחובתן של ישראל (תשד"מ).

פעולתה: פועל יותר מבית ראשון ושני (תשמ"ז). ושם, שאף שבית ראשון ושני ניתנו לישראל בפ"מ ועלו שם לרגל וראו גילוי אלקות במשך ריבוי שנים, ולא רק ראי' מרחוק, לא פעלו שתהא הנהגתם בדרך הישר, וראיית המקדש דלעתיד בשבת חזון, אפילו מרחוק, לפני שניתן בפ"מ, פועלת הנהגת בני' בדרך הישר באופן נצחי – ונת' בחל"ט); אף שהגילוי רק "מרחוק" פועל על כל יהודי בפנימיות להיטיב הנהגתו (ח"ט); והתוצאה – שהנהגה זו נעשית אצלו "כמו טבע" (בכ"מ), ובפרטיות – שההתקשרות שלו להקב"ה היא לא רק שייכות כללית, התמסרות בכללות לעבוד ה', אלא גם שייכות פרטית, שחודרת בכל כחותיו הפרטיים, שכל מדותיו נהפכו לקדושה, באופן שכל כח ומדה פרטית קשור לגמרי לה', ולכן נעשה "כמו טבע", שאינו שייך הרגש ח"ו שאינו לה' (חכ"ט); חזון – בלשון ארמי, שפעולתה לא רק בעבודה בתומ"צ ובתפלה (עניני לה"ק), אלא גם בעניני העולם, אכ"ו ושאר עניניו (לשון ארמי); מכיון שמאמין שהיחידה שלו רואה – ה"ז פועל התאמתות בידיעה שלו כאילו רואה בעיני בשר (תש"מ); כשיהודי זוכה לראות המקדש דלעתיד אין לך שמחה גדולה מזו (תשמ"ז); שמחה והתפעלות בל"ג (שם); ע"י שהנשמה רואה, שהיא חלק אלוהי ממעל ממש, גם מלשון ממשות, ה"ז פועל גם על הגוף שיהי' בשמחה גדולה ביותר למעלה ממדוה"ג (ד"ה ציון במשפט תשמ"ז); ואף שבימי החול נהג ע"פ שו"ע כפי שיש לנהוג בתשעת הימים, מיד בהגיע שבת חזון הנהגתו היא בשמחה, כיון שרואה ביהמ"ק השלישי בניו (תשל"ה); ואף שגם בשבת בין המצרים צ"ל זהירות בענינים מסויימים בצניעא, אי"ז ענין שבצינעא, כיון שמראין

לכא"א בפרהסיא ובגלוי וממילא נעשית אצלו שמחה גלוי' (תשמ"ז); פועל על האדם לחזק עבודתו לעשות מעצמו וד' אמות שלו "מקדש" לה', הכנה ומעין מקדש דלעתיד, ועד – המקדש עצמו, כביכול, ש"אינו זו לעולם" (תשמ"ז); הראי' דעצם הנשמה פועל גם על כוחות הגלויים, שירגיש התעוררות של תשוקה וגעגועים לגאולה (תש"ל); מעורר להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור, ובפרט בצדקה, מתוך ידיעה שעי"ז יבנה הקב"ה ביהמ"ק בגאולה האמתית והשלמה (תשמ"ט); עי"ז שהראי' היא רק "מרחוק", ולא בעיני בשר, שהוא ענין של ירידה, נפעלת עלי', "כיתרון האור מן החושך", כמעלת בעלי תשובה לגבי צדיקים גמורים (תשל"ט); מגדילה ומגבירה הכוסף והתשוקה כו' שהמקדש דלעתיד ירד ויתגלה בביהמ"ק שלמטה (תשמ"ו).

העבודה: לא להסתפק בזה שנשיא דורנו רואה את המקדש דלעתיד, אלא על כא"א להשתדל לראות בעצמו (תשמ"ב); המזל שלו רואה, ועבודתו לקשר עצמו עם שורש ומזל נשמתו (תשד"מ); במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא, ובכחו לגלות המקדש דלעתיד בעוה"ז הגשמי בפועל ממש (שם); להתבונן בשכלו בגדל העילוי דמקדש דלעתיד, ושזה מה שמראים לו בשבת חזון, וההתבוננות תביא בדרך ממילא שיראה בעיני (שכלו ועד לעיני) בשר התוצאות (תשמ"ז); באמרו מודה וכו' שהחזרת בי נשמת יודע ומתבונן שהנשמה שהחזיר לו הקב"ה ביום השבת קודש בהיותה למעלה ראתה ביהמ"ק דלעתיד (שם); עי" התבוננות המתאימה מיתוסף חידוש בעבודתו ועד לעילוי והוספה באין ערוך לגמרי כפי שהי מיתוסף אילו ראה המקדש דלעתיד בעיניו ממש! (שם); לא די שעצם הנשמה למעלה רואה, אלא צריך שיבוא בהבנה והשגה כדרישת תורת חסידות חב"ד, עי" התבוננות בפרטי הענינים דמעלת ביהמ"ק השלישי (בית ראשון – בחי' בן, בית שני – עבד נאמן (דרגת משה), וביהמ"ק השלישי – עבדי דוד (משיח)), עד שנעשה זיכרון המוח, ופועל במדות שבלב, ועד לעבודה בפועל ממש (תש"ל); התבוננות בזה ש'מראין . . מרחוק, שהוא עצמו רחוק מזה (ורק מראין מלמעלה) גורמת לו תנועה של ביטול, שעושהו כלי להגילוי מלמעלה, גילוי שלא בערך ממה שנברא יכול לראות ולהשיג (חל"ט).

המשל: נמשך לאדם באופן גלוי, ע"ד לבוש שקרוב יותר להאדם (תנש"א); שחודר בכל כוחותיו הפרטיים, בדוגמת לבוש המותאם למידת המלוּבש (חכ"ט); בלבוש (משא"כ בבית) רואים מיד כל פרטי המלוּבש, אורכו ורחבו, כיון שהוא לפי מדת המלוּבש (תשד"מ), כמו שבביהמ"ק דלעתיד יראו בגילוי פרטי מדרגות "המלוּבש" במקדש שלמטה, בכל חלקי המקדש, ואפי' בעולם – כח הפועל בנפעל, דרגת האלקות הפרטית המלוּבשת בכל פרט ופרט בעולם (חכ"ט).

מצינו בכמה ספרים, ששבת חזון יותר גדול במעלה מכל שבתות השנה¹²⁷, ושכל השבת הוא בבחינת רעוא דרעוין.

קבלת שבת: מנגנים לכה דודי כבכל שבת¹²⁸. ואדרבה, מתוך שמחה יתירה¹²⁹.

הנוהגים לטבול במקוה בכל שבת מותרים לטבול גם בשבת זו.

סימן לקריאת הפרשיות – "צומו וצולו", שתשעה באב לעולם קודם פרשת ואתחנן. והטעם הוא כדי שיקראו פרשת דברים שמתחלת בתוכחותיו של משה קודם ט' באב, כדי להפטיר בה בחזון שהוא תוכחות ישעיה על חורבן.

בספר המנהגים חב"ד: "בפרשת דברים – הקריאה לכה מן מפסיקין פסוק אחד לפני שני, בכדי שלא להתחיל פרשה שני' בפסוק איכה". אבל זה כמה שנים שאין נוהגים כן בבית חיינו¹³⁰.

בר"ד משיחת ש"פ ויק"פ תשמ"ג, שלעת"ל יתהפך "איכה אשא לבדי טרחכם גו'" למעליותא, שמישה רבינו, "גואל ראשון הוא גואל אחרון", אכן ישא לבדו, לא בתור טענה ושאלה כי אם בניחותא, כללות עם ישראל, שיהיה אז בריבוי גדול ביותר, לאחר תחיית המתים.

הרב או החשוב שבקהל מפטיר חזון ישעיהו.

ההפטורה קוראים בניגון הרגיל של כל השנה¹³¹.

(127) וראה בר"ד משיחת שבת חזון תשד"מ, ששבת חזון הוא באופן נעלה יותר מסתם שבת בשבתו (מצד העילוי דראיית המקדש בשבת חזון). ובר"ד משיחת שבת חזון תשל"ל, שנעלה יותר מכל הימים טובים (מטעם הנ"ל).

(128) ראה גם שיחת ש"פ מטות תשי"ד (שיחור"ק ע' שסג ואילך), חלקו הובא לעיל בשבת מברכים מנ"א.

(129) ראה גם שיחת ש"פ מטו"מ תשל"ג, חלקו הובא לעיל בשבת מברכים מנ"א.

(130) ראה מזה בשר' באתרא דרב סי' יכה. וש"נ.

(131) ודלא כמנהג לקרונה בניגון קינה (ראבי"ה סתקצ"ה – הובא בלקו"ש חכ"ט ע' 9 הע' 11. וראה גם מגן אבות למאירי ענין כד) –

בכמה שיחות קודש הובא פירוש רלו"צ מבארדיטשוב בפסוקי ההפטרה למעליותא, ונזכר שר' לוי"צ מבארדיטשוב "האט זיך געקענט איינקערן" עם הפסוקים שבהתחלת ספר ישעי', ולדוגמא, בפסוק "עם כבוד עון", שישיראל הוא עם שכל ענין של "עון" הוא כבוד לו (ס'איז אים שווער טאן אן עון), כי אין לו כחות וכלים לזה. והיינו, שתמורת "עם כבוד עון" כפשוטו ח"ו, נעשה ה"עם" במעמד ומצב שענין ה"עון" (אפילו המחשבה על זה, ועאכו"כ העשי' בפועל ח"ו) הוא "כבוד" אצלו, היינו, שקשה (כבוד) לו להבין איך יתכן מציאות של עון בעולם.

אומרים אב הרחמים¹³².

עושים סיום גם ביום השבת¹³³. ויש לקשר הסיום בש"ק עם סעודה¹³⁴.

לענין לימוד התורה בשבת זו, נחלקו הדעות. ונכון שאחר חצות [1:01 בקראון הייטס], ילמוד רק דברים המותרים (פרטי הדברים, להלן בדיני תשעה באב) בתשעה באב¹³⁵. וכמובן, כ"ז רק כשאפשר בכך¹³⁶.

בנוגע לשיעורים הקבועים – נוהגים לכתחילה להשלים שיעורי חת"ת, רמב"ם וכדומה לפני חצות היום. באם לא השלים יכול ללומדם כל היום עד שקיעת החמה¹³⁷. כן מתירים להשלים אמירת שנים מקרא ואחד תרגום¹³⁸ או התוועדות ושיעור קבוע ברבים¹³⁹.

ברמ"א הובא שהמנהג בערב תשעה באב [שחל בחול] – לאכול סעודה קבועה קודם מנחה

ראה ענין המפקד הל' ת"ב בנהר פקוד סוסק"ד. נהר מצרים הל' ת"ב ס"ז. כתר ש"ט (גאנץ) ח"ד ע' 72. זה השולחן ח"א סתקנ"א ס"א. שם ח"ב סתקנ"א ס"א. וכן נהגו בכמה ק"ק הספרדים ותימנים ועוד. וראה לפי ספרי ערך שבת (הח'). ושם, דאסורא קעבדי. שו"ת בית ישראל (הורוויץ) ס"ס"א (והובין) כן בכוונת מורה באצבע ס"ח סרל"ד (ובפישטות לא מיידי בהכ"ו). ולהעיר מלדוד אמת סכ"ד ס"א. וראה בשו"ת הרדב"ז ח"ג סתת"ר.

(132) ואפי' בשנה זו כשחל ת"ב עצמו בשבת – ראה א"ר סתקנ"ד סי"ח. פמ"ג סתקנ"ט ב"מ ז' סק"א. ש"ע ש"ע סכ"ט. קצור שו"ע סקכ"ה ס"ז. לוח כולל חב". וראה יומן הירל"ג ע"ה מנ"א תשכ"ד (בתשורה לוי"קלמסון א"ר תשס"ח).

(133) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 708 – בנוגע לשבת ת"ב.

(134) שיחת שבת חזון, ת"ב נדחה תנש"א – שם ע' 733.

(135) לוח יומי לילדים שבת ת"ב. לוח כולל חב"ד (ושם לא נזכר אחר חצות – ראה מג"א סתקנ"ג ס"ז). וראה שיחת ש"פ דברים תשמ"א שמהיות טוב וכו'.

וראה בשו"ת כת"ס או"ח סי' קא שבלימוד דברים המותרים בת"ב אין פרהסיא בדבר.

(136) להעיר ממש"כ במאמר "סתקנ"ג ס"ב (הועתק בחלקו ובשינויים קלים במשנ"ב בבה"ל שם ד"ה ולכן, והובא בלקו"ש ח"ט ע' 43 הע' 53): הוראה זו תמוהה היא בעיני הרבה, וכבר מצאתי לקצת מן האחרונים דצווחו עלה. אמנם הרב מגן אברהם קיים דברי הרמ"א ז"ל וכו'. ואיך שיהיה ולעז"ד דאין לחוש לזה לפי שאין לנו טעם נכון לאסור הלימוד בשבת כלל. ומש"כ הרב מגן אברהם להחמיר מטעם דיכול ללמוד דברים המותרים ע"כ, אומר אני שאין זה מספיק, לפי שאין אדם לומד אלא מה שלבו חפץ. ועיינו הוראות דכמה ת"ח מתרשלים לתקומה המותר בינו ט"ב, משום דצדק הוא להם ללמוד כמה שאינם רגילין, וגם אני בענ"ה כאחד מהם. ולכן איני חושש לסברא זו ודעתי נוטה להתיר אפילו [בערב תשעה באב שחל] בחול עד סמוך לבין השמשות. ואי לא דמסתפינא מחבורותא הוה אמינא דאפילו ביום ט"ב עצמו היה לנו להתיר, דבענ"ה נתקלקלו הדורות וביום ט"ב עצמו מטיילין בשווקים ומשיחין שיחת חולין ואפילו היהודים ספר וקצת הלומדים מקילין בזה. ופשיטא דבאופן זה טפי הוי עדיף להו ללמוד. וכיוצא בדבר מצינו בירושלמי וכו' א"ר אבא בר ממל אלו היה מי שיתמנה עמי היתני מתיר מלאכה בחוה"מ כלום אסרו אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ומשיחין ועוסקין בתורה כדון אינון אוכלין ושותין ופוחזין ע"כ. אף נאמר כלום אסרו [הלימוד] אלא כדי שיהיו יושבין בעניני צער ואבילות ומתוך כך זוכרין ודואגין על חורבן הבית, והנה מטיילין ומשיחין שיחת חולין ומשיחין דעתן מן האבילות ומתוך כך באים לידי שחוק והיתול. אלא דמאחר שאיסור ברור הוא בש"ס ופוסקים פשיטא דאין לנו כח להקל ושוומר נפשו ירחיק עצמו משחוק והיתול וטויל כדלקמן סי' תקנ"ד סכ"א, והשם יכפר בעד השוגגים. אמנם בעט"ב יש להקל כיון שלא הוזכר בש"ס ופוסקים, וכן אני נוהג אף בחול, וסמיכנא בהא על רש"ל ז"ל, עיי' ט"ז. ומ"מ מי שגורש עצמו שיוכל ללמוד דברים המותרים ולא ימנע מפניו דאין צדקו, קדוש יאמר לו. ואחר כונת הכל הן הדברים עכ"ל. ובמועד לכל חי סי' סקכ"א: והעיקר הוא שלא יהא בטל מדברי תורה וכבר אפשר ללמוד בפירוש האיכה ואיוב וירמ' ומדרשי רז"ל ופרק אלו מגלחין ובהלכות ת"ב ומי הכניסו לחכם בתגר זה במקום שיוכל להגות במילי דיישיכי לאותו היום. אך מה יעשה עם הארץ דאינו יודע כאלו, והלכות בטל הוא יותר רע ואין דנין אפשר משאי אפשר, ואם יוכל לילך ולשמע מוסר ואגדה מפי חכם מה טוב ומה נעים... ומשכ"כ במטה יהודה לענין דאלו נאמר השולחן לגבי ת"ב דאם רוצה להיות בטל רשאי יעו"ש, לי הפעוט צריכה רבה, ואני מצטער על הנשים דהם בטילות, והם באו להוסיף על האנשים זה דבר תמוה.

וראה גם עד"ז בערה"ש שם ס"ד, שיש לסמוך על המקילים בשביל ביטול תורה, ומה שיוכל ללמוד דברים המותרים אין זו טענה שאנו רואים בחוש דכיון דמפסיק מלימודו הרגיל אינו לומד עוד.

(137) כן נתפשטה ההוראה אצל רבני אנ"ש, וע"פ ההוראה במורה שיעור לרמב"ם הוי"מ. וראה לקו"ש ח"ט ע' 43 הע' 53. (ושם, ואחרי שהביא דעת הרמ"א: "אבל ראה וכו' דמנהג זה ה"ו תמוה. ובברכ"י שם דשרי ללמוד כו'. ובפרט למנהגנו לזוהר מכל עניני חשש אבילות בפרהסיא בשבת"). וראה שיחות ש"פ דברים תשכ"ה ותשמ"א.

(138) מנ"א סתקנ"ד סק"ז בפי' הרמ"א שם. קצור שו"ע סקכ"ה ס"ד. וראה כה"ח סתקנ"ג סק"ח. ועוד.

(139) כ"ה בהתוועדות דש"פ דברים, ת"ב נדחה, תשכ"ה. וראה גם בשיחת ת"ב נדחה תשמ"ה במעלת הלימוד בפרהסיא בכי"ו. וראה ביומן הירל"ג ע"ה דשנה ה"ג. וראה שו"ת כת"ס שם.

ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה¹⁴⁰. ובמגן אברהם כתב הטעם (נוסף לטעם שברמ"א שלא יזיק להם התענית): מפני שבזמן בית שני ה' יום טוב והיו מרבין בסעודה¹⁴¹, ואף עכשיו לא זזו ממנה להיות לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה¹⁴².

מאמר דא"ח שנאמר בסעודה בערב תשעה באב [בחול] – ראה בהערה¹⁴³.

בנוגע לאמירת משניות לאבלים בשבת זו אחר חצות, הנה בלקוטי שיחות¹⁴⁴ נדפס מכתב לאחד הרבנים: "ת"ח על ההוראה לסיים גם בש"ק זה טהורה כו' יגדיל תורה ויאדיר"¹⁴⁵.

בתשעה באב שחל בשבת ונדחה אמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) מאמר דא"ח בזמן הרגיל (בליל שבת). נכנסו אליו ל"חזור" המאמר אחר סעודה המפסקת ונמשכה החזרה בלילה¹⁴⁶.

יש אומרים שלכל הדעות (בנוגע ללימוד התורה בשבת), אסור לטייל בשבת זו¹⁴⁷.

נוהגים להקדים זמן תפלת מנחה בכדי שיוכלו לאכול סעודה המפסקת. [כאן בשכונה מנחה גדולה החל מהשעה 1:37].

במנחה אין אומרים צדקתך¹⁴⁸.

בנוגע לפרקי אבות, הנה בשיחת ש"פ דברים תשמ"א¹⁴⁹ נאמר שאינו רוצה להכריע בזה, ולכן לא יאמר ברבים. יעו"ש באורך. וכמדומה שנתפשט המנהג אצל ש"ש לאומרו¹⁵⁰. בכל אופן, גם אלה שיאמרוהו בשבת זו, חוזרים ואומרים פ"ג בשבת הבאה¹⁵¹.

140 ולהעיר מטור ברקת סתקנ"ב סק"ט, במה שא"צ לזהר בדיני סעודה המפסקת – בעת"ב שחל בחול – בשאר סעודות היום: כי כל הדברים הללו הנעשים לזכרון א"צ להיות כמ"פ, רק אחת מזכרת עון. ומה גם שמעשה האדם כך הוא מעורר למעלה ולא נכון להרבות הצער. ומה גם כי ענין האכילה האדם אוכל וכו' נעשה בערב קרבן וכו' מפני כי המאכל הוא גורם כל השבח והיחוד הנזכר אין ראוי למנוע עצמו מענין זה רק בסעודה המפסקת.

141 ובגמ"כ (עט"ז) על אתר ועוד) הביאו ד' המדרש שהיו אוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת תשעה באב.

ובגמ"א סנ"א סק"א (ובשו"ע אדה"ז ש"ס ס"א) שבזמן המקדש ה' יו"ט גדול והיו מקריבין תודה.

וידוע, שדעת הרמב"ם בפיה"מ ר"ה פ"א מ"ג שהיו מתענים בזמן בית שני. אבל פשוט הפסוקים זכר י, א (ראה פירש"י ורד"ק שם), וכן בגמ' ר"ה יח, ב שלא התענו. ואדרבה, בכ"מ שהיו עושים אותו יו"ט. וי"א שט"ס נפלה בדברי הרמב"ם – ראה שו"ת תשב"ץ ח"ב סרע"א. אלא שבידינו היום גוף כתי"ה הרמב"ם ונמצא כנ"ל. והאריכו בזה האחרונים – ראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קנז. שו"מ מהר"ק ח"ג סק"ע"ט. וראה הנסמן בשו"ת יב"א ח"א או"ח סל"ג ואילך וח"ב או"ח סכ"ח. וראה לקו"ש חיד"ע¹⁸⁵. חט"ו ע' 416 ובהע' 43. ואכ"מ.

142 ומציין שם לב"י סוס"י תקנ"ד. וראה במח"ש שפ"י הכוונה, דשמעין דיש לעשות זכר לגאול במהרה בימינו היכא דליכא איסורא ולכן עושים זכר בערב ט' באב ע"י ריבוי סעודה.

143 ד"ה מורי זלה"ה ה' נוהג – נדפס במאמרי אדה"ז הקצרים ע' תסד. וש"נ. ונז' גם בשיחת ש"פ ואתחנן תשכ"ה. ושם, שלא נתברר אם ה' בסעודה המפסקת או בסעודה שלפנ"ז. ועיי"ש השייכות לת"ב.

144 ח"ד ע' 185.

145 והיינו כשחל ת"ב בשבת. ולהעיר מרשימת הרחמ"א ע"ה חדקוב, נדפסה בקובץ עטרת זקנים ע' 9–58. וצ"ע ממעשה רב בשנת תשמ"ח. שוב נתפרסם (ביומן של הרד"ג ע"ה) שה' בעקבות מענה הרבנים בשעתו לשאלה שנשאלה לפניו. [ומפי השמועה, שכן ה' גם במנחת עשירי באב (צום ת"ב נדחה). ואת"ל שהדברים נכונים, אולי – בכדי שלא לנהוג בש"ק באבילות יותר מת"ב אחר חצות היום]. (146 ספר המנהגים – חב"ד ע' 46. ועיי"ש בהערה בסהמ"ק, שהמאורע ה' בשנת תרע"ד והמאמר ד"ה ציון במשפט הוא מההמשך דומן ההוא [המשך תער"ב ח"א ע' תקסד], ואינו מדבר בעניני ת"ב. וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' של. ושם נת'. [ולהעיר, שכ"ק אד"ש אמר מאמר הנ"ל גם בערב ת"ב שחל בשבת בשנת תשמ"א]. ועד"ז בנוגע ערב ת"ב שחל בשבת, ראה גם סה"ש תר"צ ע' 134: פעם אירע ערב ט' באב בש"ק. ואמר [כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע] מאמר דא"ח אחר חצות היום. אלא, שאז אמר עוד הפעם מאמר, שכבר אמרו, שכנראה לא הבינו אותו השומעים כל צרכו, בפעם הא'.

147 ברב"י סתקנ"ג סק"ה. הובא בשע"ת שם. ועוד. ואין לטייל מחצות. וי"א כל היום.

148 רמ"א סתקנ"ב ס"י. לוח כולל חב"ד. וראה לקו"ש ח"ה ע' 357 ד"ה ט' באב. ויומן הרד"ג ע"ה מנ"א תשכ"ד (בתשורה לוי"ק למסון אד"ר תשס"ח).

149 שם – בנוגע לשבת ערב ת"ב.

150 וכו"ה בלוח כולל חב"ד (שהושמטה אמירת פרקי אבות בשבת זו). ולהעיר גם משיחת ש"פ ואתחנן תשמ"ה (לענין ת"ב שחל בשבת) שנתפשט המנהג כן. וראה שיחת ש"פ ואתחנן תשמ"ח. ש"פ ראה תנש"א. ש"פ עקב תשל"ח. א. ובלקו"ש ח"ט הנ"ל שכן המנהג בכ"מ – אף שנוטה להקל (אפי' בת"ב שחל בשבת. וכו"ה להקל, בנוגע לעת"ב שחל בשבת, בשיחת ש"פ עקב תשל"ז. ושם, שבחסיד'ישע לוחות נדפס שאומרים). ולהעיר גם מלקו"ש ח"ד ע' 60 בשוה"ג להע' 16.

וראה בשו"ת כת"ס שם שמיישב מה שאין בזה משום אבלות בפרהסיא.

151 שיחת ש"פ ואתחנן תשמ"א. וראה סה"ש תנש"א ח"ב ע' 748. ובכ"מ.

ביומן מ"ב מנ"א תשי"א¹⁵²: בשו"ק חזון אחר תפילת המנחה אמר כ"ק אד"ש¹⁵³: "היינט איז שבת חזון. שבת חזון דאס איז דער שבת וואט פאלט אויס פאר ת"ב. און היינטיגער שבת חזון האט אין זיך צוויי זאכן: א קולא, און א חומרא. א קולא ווייל דאס איז דער שבת פאר ת"ב וואס איז א נדחה, און אזוי ווי ע"פ גלגלה האט דער ת"ב א קולא, איז במילא אויך דער שבת אויך גרינגער. און א הארבקייט – ווייל דאס איז דער שבת וואס איז חל נייען טעג אין אב, האט ער אין זיך א חומרא וואס א אנדער שבת חזון האט ניט. נאר דאס איז ניט מצד שבת חזון אליין, נאר מצד ווייל עס איז ניין טעג אין אב. . . און שבת חזון, איז אזוי ווי דער רבי (הצמח צדק) זאגט אין קונטרס "ומחזון ותחזינה עינינו", אז פון "חזון" זאל ווערן "ותחזינה עינינו". נאר דאס איז מער ניט ווי אין דיבור אבער בפועל ממש זעט מען ניט, זאל דער אויבערשטער העלפן אז זאל זיין טאקע ותחזינה עינינו, און כיון דנדחה נדחה, און עס זאל זיין "הותרה". אזוי איז דא צי "דחיה" צי "הותרה", איז אין "דחיה" איז דא שיריים, חילוק בין קטן לגדול, אבער "הותרה" איז אין גאנצן – זאל דער אויבערשטער העלפן עס זאל זיין "הותרה". און אזוי וויא דער רבי (אדמו"ר מהרי"צ נ"ע) זאגט אז דער רוזינער האט גיזאגט אויב דיינע קינדער האלטן ניט פון דעם יו"ט טא נעם דאס צו פון זיי, ויהפך לשמחה, "עכ"ל כפי שאני זוכר"¹⁵⁴.

בשבת זו, אוכל בשר¹⁵⁵ ושותה יין בסעודה המפסקת¹⁵⁶ – ואין אוכלים ביצה באפר ואין יושבים ע"ג קרקע – ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בעת מלכותו¹⁵⁷. ויש להוסיף יותר מבשאר שבתות השנה¹⁵⁸. ומברך¹⁵⁹ בזימון¹⁶⁰.
הלוקחים כדורים להקל על הצום¹⁶¹, יש מקום להקל להם לקחתם בשבת¹⁶². ומ"מ, כדאי לערוב מערב שבת במאכל¹⁶³.

(152) נדפס בס' ימים מקדם (פעוונזנער), תשורה מנישואי פעוונזנער-שנור, בד"ח מרחשון תשע"ז, ע' 47.

(153) הבא לקמן לא נדפס בסידרת שיחות קודש ותורת מנחם.

(154) ושם: והוא בודאי לא בדיוק בחסרי ויתיר.

(155) בסה"ש תרצ"ט ע' 321 שפ"א [בשנת תרס"ג – ראה סה"ש תרפ"ט ע' 27. לקד"ח ח"א קלז, א. ושם, שסעודה המפסקת היתה בשעה ה', עיי"ש] חל עת"ב בשבת, והיתה אז הסעודה שלישית – א מילכיגע סעודה – מצד בריאות.

(156) נוהגים ליטול ידיים עוד פעם (וכ"מ בסה"ש ולקד"ח שם), אף שמדינא א"צ – גם בחול – לאכול סעודה מפסקת (שהרי יכול לאכול קודם חצות ולהפסיק בה וא"צ לזיזת בדיני סעודה המפסקת וזא אוכל כל מה שירצה). ומנהג ישראל תורה היא ואין לבטלה בחנם.

וכ"כ במקור חיים לחו"י סתקנ"ב בקיצור הלכות ס"א, דאי בעי לא אכיל לה כלל ומ"מ מנהגן של ישראל תורה. וכן מוכח גם בסידור יעב"ץ דיני עת"ב ס"ח. ודלא כשו"ת שבה"ל ח"י ספ"ג, שנראה שנקט שחובה בדבר. ולהעיר משו"ת הלק"ט ח"ב סי' קלה דאיכא קצת מצוה דרך הבראה שעושין לאכל. ונראה דטעמא דמנהגא קאמר. ובעובר אורח להאדיר"ת סרע"ג כתב שיש בזה מצוה מדברנן כבערב יו"כ. ודבריו תמוהים. ומ"מ, אם אין רא' לדבר, רמז לדבר איכא. (ולהעיר משה"ש תנש"א ח"ב ע' 726. אבל שם מיירי כשחל בשבת).

(157) שו"ע סתקנ"ב ס"י.

(158) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 684. שם ע' 723 – בנוגע לת"ב. וכ"ה בלקו"ש חל"ט ע' 9 הע' 19.

ובסה"ש תנש"א שם ע' 726 – ע"ד עיי"כ כפי שיעור ב' ימים.

(159) משנ"ב סתקנ"ב סק"ג. לוח כולל חב"ד.

(160) וראה מג"א סק"ד (הובא בלוח כולל חב"ד) שמ"מ ישב בדאבון נפש ולא ישב בסעודת חברים, והיינו – פרט לב"ב (משנ"ב שם סק"ג).

אבל יש מקילים. ובפרט בגריל כן בכל שבת, שאז אסור לו להמנע (בכור שור תענית כט, ב. הובא ביד אפרים, שע"ת סק"א ובמשנ"ב שם. ועוד). וראה שערים מצוינים בהלכה לאאזמור"ז צ"ל סק"ב סק"א. ולהעיר גם בסעודה המפסקת דשנת תרס"ג – בסה"ש תרפ"ט שם. תרצ"ט שם. לקד"ח שם.

ואף שבין אנ"ש לא רגילים כ"כ בג"ס – בכ"מ נהגו בזה בימי הקיץ הארוכים. וכן בשיבוט ובמושבים דאנ"ש לימי הקיץ – נהגו בהתוועדויות בזמן ס"ג.

(161) להעיר מאג"ק ח"ח ע' תע.

(162) ול"ג מנפ"ל למשכב או חלה כל גופו, שהתירו לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה. וה"ה על העתיד – בחושש שיפול למשכב במוצ"ש.

ועוד, שלכמה דעות, א"י בגדר רפואה, הן מצד פעולתו, שא"י פעולת רפואה [וע"ד כדורי שינה וכיו"ב]. ועוד שבלא"ה מקום לומר ולהקל ברפואה מונעת, וע"ד לשמור על המכה, וה"ה בעניינו. והן מצד מהותו (ועדיף מויטמינים), שה"ה תחליף למזון והוא בגדר מאכל בריאים.

וגם י"א שבבריא בכלל ל"ש איסור רפואה אא"כ בחלש ולחזק מזגו – ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סנ"ד סק"א. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב יט'תיח. והרי נתפשטה ההוראה (ומפי השמועה – גם ע"פ הוראה ואכ"מ) להקל גם במשככי כאבים.

והנה אם מדין הנכה, מסבירא אין מקום לחלק בין זה לאוכל בשבת בס"ג לחזק גופו למחר. וגם אינו ניכר במעשיו שמכין לחול. ובאו"א, שפעולתו ניכרת כבר היום.

(163) ויש המחמירים לקחתם דוקא במוצאי שבת בלי מים.

י"א שאסור לומר בפירוש שאוכל בכדי שיהי' לו כח לצום בערב¹⁶⁴.

בשנה זו, א"צ להתנות בגמר הסעודה (כבשאר סעודה המפסקת) שיוכל להמשיך לאכול עד שקיעת החמה¹⁶⁵.

אסור ללעוס שורש מתוך שקורין לאקרי"ץ (וכל כיו"ב) בערב ט"ב לפי שישאר המתיקות בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות¹⁶⁶.

"ווען תשעה באב איז חל בשבת און דער תענית איז נדחה לעשירי האט מען מעין המעלה פון תשיעי ועשירי בתשרי¹⁶⁷ (ערב יום הכפורים ויום הכפורים) כדברי חז"ל "כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי". . בקביעות שנה זו ווען תשעה באב איז חל בשבת, וואס דעמולט איז דא דער "האוכל ושותה בתשיעי" (בתשיעי באב) צוליב מצות עונג שבת. . וואס דורך דעם איז מעלה עליו הכתוב. . אן עלי' "כאילו התענה תשיעי ועשירי", ער האט די מעלה (דורך אכילה ושת' בתשיעי) פון "התענה" – מעין עוה"ב וואס "אין בו לא אכילה ולא שתי" – "תשיעי ועשירי", צוויי טעג¹⁶⁸.

צריך להפסיק לאכול ולשתות לפני שקיעת החמה¹⁶⁹ [כאן בשכונה בשעה 8:05], כי מיד בשקיעת החמה אסור באכילה ושת', רחיצה וסיכה¹⁷⁰. ונכון להודיע זה לרבים, שלא יטעו כבשאר שבתות השנה¹⁷¹.

חליצת מנעלים, ושיבה על הארץ אינן נוהגות עד צאת השבת¹⁷² [כאן בשכונה, בשעה 8:51]. אסור להכין הקינות או נעלי תשעה באב לפני יציאת השבת. מנהגנו שלא להחליף בגדי שבת עד לאחר קינות¹⁷³.

אם שכח מלברך ברכת המזון עד שחשיכה, אומר רצה אבל לא יאמר נחם בברכת המזון¹⁷⁴.

מוצאי שבת קודש בשעה 8:51.

מוצאי ש"ק, י' מנחם-אב, תענית תשעה-באב נדחה

"אין שמחה בא אלא בתשעה באב"¹⁷⁵

תשעה באב חמשה דברים אירעו בו: נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ. וחורב הבית בראשונה ובשניה. ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח ונפל ביד הרומיים ונהרגו כולם והיתה

(164) וצ"ע בשית אדה"ז בענין זה – ראה ס"ח סרס"ו. מג"א סר"צ. שש"ז סק"א. א"ר ותו"ש שם. אדה"ז סר"צ ס"ו. שש"ז ס"א.

(165) משנ"ב סתקנ"ג בשעה צ"ט סק"ז.

(166) אבל משום בליעת הרוק לבדו אין איסור.

(167) להעיר מרמ"א או"ח סתקנ"ב ס"ט – אפי' בת"ב שחל בחול – "להרבות קצת בסעודה ראשונה וכו' כמו ביו"כ". וראה בביהגר"א שם.

(168) משיחת שבת חזון, ת"ב נדחה, תנש"א (סה"ע ע' 724. שם ע' 726 – עיי"ש בארוכה).

(169) רמ"א סתקנ"ב ס"י.

(170) קיצור שו"ע סק"ב ס"א.

(171) משנ"ב שם סק"ד.

(172) ראה שד"ח פאה"ש מערכת בין המצרים ס"ב אות יח. שש"כ פס"ב הע' פח.

(173) ראה א"א מבוטשאטש מהדו"ת סתקנ"א. וכן מעשה רב. ולהעיר משד"ח פאה"ש מערכת בין המצרים ס"ב אות יח. וראה ארח דוד ע' קכ. וכבר העירו מס' הפרנס סרע"י, והב"ד במנהגי מהרי"ל, הביאו במג"א סתקנ"ט סק"י (ובמהרי"ל הוא בשינוי – ראה ביאורי רמ"ב לס' הפרנס. שו"ת רבבות אפרים ח"א ששע"ט). וראה ציוני הלכה אבלות (הגרש"א) ע' תט דל"ז למילה שפושטין בגדי שבת אח"כ.

(174) שעת' סתקנ"ב סק"ג (וחולק על הלק"ט ח"ב סקל"ו, הביאו בנו בלקט הקמח הל' ת"ב (נג, סע"ד). והב"ד בשו"ג סתקנ"ז סק"ו ובשתי"ז סתקנ"ב סק"ט). וכוות' דהשנ"ט – כ"פ ככה"ח סתקנ"ב סקס"א. ולדידן, ודאי דינא הכי, דאנן קייל"ן אפי' באוכל בע"ש וקידש עליו היום ולא אכל משחשיכה שאינו מזכיר של שבת. וכש"כ בגדו"ד (שהרי אפי' בת"ב גופא נסתפקו בזה, והבו דלא לוסף עלה. ואף למ"ד לאומרו בת"ב – א"י מדין "מעין המאורי", שהרי בת"ב אין קרבן מוסף ואי"ב חובת הזכרת מעין המאורי).

(175) פס"ד פ"י על נהרות בבל בסופו. ושם: לפי שקבעו אבל בזמן הזה ועתידי לפני הקדוש ברוך הוא לעשותו יום טוב שנאמר והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם. ובבמדב"ר (פ"ג, ה בסופו): אף היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם.

ולהעיר מפ' הידוע (קדושת לוי ועוד) במאחז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", שזוכה הוא מלשון הזדככות שמוזכך ורואה עתה בשמחה, קצת משמחת ירושלים איך יהי' לעת"ל, שעי' שמצטער ומתאבל על חורבן ירושלים מעורר הגאולה, ולכן זוכה מיד לראות בעוה"ז הנחמות של עתיד, שמראים לו תיכף הנחמות העתידים. וראה פרי צדיק דברים טז.

צרה גדולה כמו חורבן בית המקדש. ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל ואת סביביו לקיים מה שנאמר ציון שדה תחרש. בכמה מקומות¹⁷⁶ שלעתיד לבוא יהי' תשעה באב יום טוב הכי גדול, יותר משאר הימים טובים, ויותר משאר הצומות שיהפכו לימים טובים.

אי"ה בביאת משיח צדקנו בב"א – בקביעות שנה זו – יהפך יום עשירי באב ליו"ט ולששון ולשמחה¹⁷⁷.

באגרות קודש¹⁷⁸: עס איז באוואוסט דער חסידישער ווארט¹⁷⁹, עבדו את ד' בשמחה, אז אפילו תשעה באב – יהפך במהרה לששון ולשמחה – בביאת משיח צדקנו, דארף דער תענית און זאגן קינות, בשעת מעשה זיין אויך בשמחה-געפיל, וואס מען האט דעם גרויסען גליק און מעגליכקייט צו מקיים זיין דעם ציווי מלך מלכי המלכים הקב"ה, און לויט ווי עס [איז] אפגע'פסק'נט געווארן אין רמב"ם סוף הלכות לולב, אז דער וואס פארמיידט זיך פון שמחה, ראוי להפרע ממנו וכו' און דער וואס טוט דאס עבודה גדולה היא כו' עיין שם.

איתא בירושלמי שביום שחרב הבית (ת"ב) "יליד מלכא משיחא". ובפרט ע"פ הידוע שביום הולדתו של אדם מזלו גובר, דלפי זה נמצא, שביום ת"ב מתגבר מזלו של משיח צדקנו, והוא יום מסוגל לענין של ישועה וגאולה. וענין זה נוגע להלכה למעשה, וכמ"ש הרח"ו בשם האריז"ל שזהו מהטעמים שאומרים "פסוקי נחמה" ביום ט"ב במנחה. . כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם, וי"ל שזהו הטעם הפנימי שנק' ט"ב בשם "מועד"¹⁸⁰.

בכמה ספרים נזכר שכ"א ימי בין המצרים מי"ז בתמוז עד ערב תשעה באב הם כנגד הימים מראש השנה עד הושענא רבה, ותשעה באב – כנגד שמיני עצרת (ושמחת תורה)¹⁸¹. ועוד מצינו, שתשעת ימים הראשונים של חודש מנחם-אב כנגד ימי חג הסוכות, ותשעה באב – כנגד שמחת תורה.

אף שאין להסיח דעת מהאבילות¹⁸², וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה

(176) ראה ד"ה ציון במשפט תשל"ה הא' (סה"מ מלוקט ח"א ע' קנד) הע' 41*. לקו"ש ח"ח ע' 313. סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 611 הע' 27. ר"ד משיח ש"פ דברים תש"נ. ובכ"מ.

(177) כ"ה ב"ה ש"פ תנש"א ח"ב ע' 731. וכ"כ בתורת משה להחת"ס ס"פ דברים בדרוש ל' אב ד"ה מריש. נחל אשכול הל' ת"ב ע' 18. וראה ייטב פנים יפה לעינים אות' . אבל ראה לקו"ש ח"ג ע' 159 ואילך. ולהעיר מהתוועדות תשמ"ה ח"ד ע' 9-2418. התוועדות תנש"א ח"ד ע' 103.

(178) ח"ב ע' רצז.

(179) ראה גם שיחת ז' מנ"א תשל"ד.

וכ"ה בס' תורת שמעון השלם (תשנ"א) ע' קלא בשם הר"ש מיערסלאו, עיי"ש. וכן מסופר על הר"ד לייקעס תלמיד הבעש"ט (אדמור"י שטרנוביל ע' צה). וראה ייטב פנים אבני זכרון לר"ה אות' , הובא בשיח השד"ס ס"פ דברים אות קצד. ולהעיר מעבודת ישראל פ' מסעי (חלקו הועתק באוה"ת, כנ"ל אצלנו בדיני בין המצרים): אפילו בתשעה באב שהוא חושך למראה עין הגם שיש לבכות במר נפש על כל אשר מצאתנו ביום ההוא מכל מקום יש לשמח לב המלך בשמחה העתידה שבו יולד מנחם ויגאלנו במהרה וישמח ה' במעשיו.

ובס' מגן אברהם (מטריסק) ס"פ מסעי, שאע"פ שהם ימים הנמוכים בשנה, עכ"ז בת"ב נולד משיח שאז הלידה והתגלות אורו של משיח, ולכן אדרבה היא שעת הכושר שעי"י שיתאמץ ויסיר מאתו החשכות יזכה לאור גדול להרגיש האור של מלך המשיח.

(180) לקו"ש ח"ט ע' 8 (משיחות ש"פ דברים תשמ"ז-מ"ח).

(181) כן מצינו בספרים, שעשירי באב כנגד שמחת תורה. ובאו"א קצת, ששלשת השבועות על הסדר כנגד שבעת ימי פסח שבועות (וימי תשלומין) וסוכות, ות"ב – כנגד שמע"צ.

(182) וגדר היסח הדעת – שקובע עצמו לדבר אחר (ולכן מותר במלאכה שא"ב שיהיו). אבל בשעת הקינות, לא יפסיק לבו מהאבל בכלל (כן מוכרח מזה, שבשעת הקינות אסור אפי' לספר דבר ולצאת חוץ, משא"כ בשאר היום).

[והנה, מה שאיסור מלאכה משום היסח"ד הוא רק ממנהגו, וכן נהגו שלא לשחוט ולהכין צרכי סעודה עד חצות מחמת היסח"ד, ואינו מדינא – י"ל של"ש להטייל איסור מלאכה והכנת צרכי סעודה שהם דברים המוכרחים. וראה בהגמ"י תענית פ"ה ה"י סק"ש שהביא מה"ל שמחות להרמב"ם דהוי דומיא דקניבת ריק שהותר בי"ד משום עגמ"ל. וגם איננו היסח"ד בעצמם אלא שגורמים (וחשש שיגרמו) להיסח"ד. ומה"ט גם ממנהגא הותרו אחר חצות. (וסרה ראיית שו"ת משיב נבונים ח"ב סמ"א).

אבל, באמת משמע שהיסח"ד גופא אינו אסור מדינא, ורק בדבר שנהגו בה, כדמוכח מזה שאיסור ת"ת הוא רק משום משמחי לב או האנק דום כמפורש בראשונים, ולא משום היסח"ד. וכ"כ להוכיח בשו"ת הר הכרמל ס"ט. ותת"ש לשלול דעת האוסרים עישון משום היסח"ד. [ובדעת האוסרים העישון משום היסח"ד – ראה שו"ת דרכי נעם או"ח ס"ט, שנקט בלישנא שמשום חומרו ואבלו של יום ראוי למנוע מלשותותו שלא להסיח דעתו מן האבל, הרי לנו שלא אסור (לפי טעם זה) מן הדין. וראה גם בא"א מבוטשאטש (לענין ת"צ בכלל) שהמחמירים היתה כוונתם רק למיגרד מילתא מקלות ראש. ויש שאסרו מטעמים אחרים והארכנו לקמן בענין זה. ובסידור יעב"ץ בשער הדלק ארובה ד' (וכן בספרו מו"ק סתקנ"ד) כתב דלא גרע מטיול ותענוג ומסיחין דעתן מאבילות. ואין הכרח בדעתו שהיסח"ד אסור מדינא, שהרי התיי שם ארובה ה' כשאינו נעשה לתענוג. ויל"ד דבכה"ג אי"ב היסח"ד. וי"ל במש"כ באיהו מקומן להחמיר בשעת התפלה

בשמחתה¹⁸³, כמ"ש שישו איתה מושו כל המתאבלים עליה¹⁸⁴, אסור ליפול בעצבות ח"ו, שהרי כתיב עבדו את ה' בשמחה¹⁸⁵.

בספר השיחות תש"ג ע' 41 (שפעם באה קבוצה של יהודים מליטא לאדמו"ר הצמח צדק, ואמרו שיש להם קושיות וכו'): האבן זיי געזאגט, אז זיי האבן געזעהן א גרויסן חסיד האט ער שמח"ת געוויינט און תשעה באב געזונגען, און האבן מסיים געווען: מילתא דמתאמרא באפי מאר' לית בה משום לישנא בישא. האט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק זיי געענטפערט, אז ביי א חסיד איז דער ניגון ניט קיין שמחה און די בכל' איז ניט קיין עצבות. די בכל' איז מרירות. . . תשעה באב בעת

דיקא, לפי שבשעת קינות חמור טפיל, כנ"ל.

אמנם, במהרש"א תענית ל, א כתב בטעם איסור ת"ת שלא ישכח מאבלו, וכ"נ בין השיטין בשו"ת דבר שמואל ס"ט לענין לימוד עם אחרים. וכ"נ גם בל' שו"ת דרכי נעם שם בסוף הסימן. וכ"נ קצת במאמר סתקנ"ג סק"ב. וכ"נ בהחכמת שלמה סתקנ"ד ס"א. וכ"נ ביוש"ה ש"ט פ"ב. אבל אין כן דעת כל הראשונים. (ולעירי שבאה"ח עקב ז, יב משמע בטעם האיסור לפי שות"ת צ"ל בשמחה. ויל"ד). ובחלקם, אולי י"ל, דס"ל שאיסור שמחה גופא הוא משום היסוד¹⁸⁶. ודוחק. והרי לת"ק מותר בדבר שאינו רגיל לקרוא ולשנות. וגם מותר לדבר בעסקיו שלא בשעת הקינות (ובמהרש"א שם אכן חידש שם שבשאר עסקים נמי אסור). וכן טיול נאסר רק שלא יבוא לידי שחוק והיתול ולא משום היסוד¹⁸⁷. (אבל ראה שו"ת גן המלך סי' קמה). וגם במלאכה גופא שנאסר ממנהגא משום היסוד¹⁸⁸, מציון גם טעמים אחרים בראשונים (מתורת אבלות גופא – מאירי פסחים נד, ב. ס' הבתים שערי תענית ש"ז. או שאינו מרגיש בתענית בשעת מלאכה – אר"ח הל' ט"ב ס"ב. כלבו סס"ב. שו"ת תרומה ס' קנ. או לאידך גיסא שמחת טורח המלאכה לא יוכל להתענות – אר"ח וכלבו שם. ועוד. וי"א משום דאיכרי מועד – לבוש סתקנ"ד ס"ב. וראה ליקוטים אשכנזיים מכת"י, נד' בירושתנו ז' ע' נג. וכ"נ במדרכי תענית רמז תרלו, שהביא בתרומה"ד שם, שהוא כיו"כ. וברש"י תענית יג, א ד"ה כשאמרו, משמע שהוא ככל ת"צ, מדין "קדשו צום קראו עצרה" (ראה שם יב, ב – בגמ'). ומש"כ המשנ"ב סתקנ"ט סקמ"א שלא לילך בנופאי על הקברים משום היסוד¹⁸⁹ – הביאו מהשל"ה מס' תענית, ואינו איסור מדינאי (זולת משום טיול), עיי"ש. ואין לה"ר מל' הלבוש סתקנ"ד ס"כ גלבי פרקמטיא שאסור שלא יסיח דעתו, שכן בכלל מלאכה למנהג שנהגו.

אמנם, באבל מציון שאסור במלאכה ובמ"מ מדינא, והטעם משום היסוד¹⁹⁰ – ב"ח יו"ד סי"פ ד"ה ואפילו דבר. לבוש שם ס"א חכמ"א כלל קסד ס"ב. (וצ"ע מש"כ בשו"ת צבי נפארת סי"ג סק"א שלא נמצא בהדיא שטעם המלאכה לאבל משום היסוד¹⁹¹). ואולי כוונתו שלא נמצא בראשונים. אבל כ"ה בשו"ת הרשב"א ח"א סש"ו: כדי שיהא יושב ומחשב באבלה של ירושלים ולהתאונן ולהתעסק בנהי וקניות כאבל. וכ"ה להדיא ברש"י כת"י (רש"י על הר"ף) ובנמוק"י מו"ק יא, ב ד"ה דברים: כדי שלא ישכח אבילותו. וכ"נ בתוה"א לרמב"ן ענין האבילות: כדי שיתאבל על מתו. וכ"נ ברי"ן, הביאו הב"י יו"ד סש"פ, גלבי ג"י הראשונים). וכן אסור לו לצאת מביתו שלא ישכח אבלו (שו"ת תרומה ס"ב סר"צ. וכ"נ ברדב"ז אבל פ"ה ה"ט). שמונת לאלל לקרוא בדברים הרעים שע"י קריאה זו לא ישכח אבלו ולא יה' שמח. (ואולי היינו הך, ומשום שמחה נגועו בה). וראה ערוה"ש יו"ד סש"פ ס"ט שאסור ללמוד שאר חכמות או כתבי עתים משום היסוד¹⁹². וכבר כ"כ בר"ן מו"ק יא, ב שאסור לעיין בספרי הרפואות להתלמד דחכמה היא. אבל בת"ב שמונת מעיקר הדין (לולא בהמנהג) במלאכה, ומותר לצאת מפתח ביתו – אין לנו להכריח שאסור לו להסיח דעתו מאבילות. וכבר כתב בשו"ת מהר"ם חלאווה ס"ה שאין לנו איסור בת"ב אלא מה שמונת חכמים בפרוש ואין ללמוד מאבל. ושו"מ ש"כ ב בקצרה בחזו"ע בין המצרים ע' שטו. וראה בשו"ת פאר עץ חיים סכ"ד שהאריך מאד ביסוד החילוק בין ת"ב לאבילות בכמה אנפי, ולידדי' בשניהם איכא איסורא דהיסוד¹⁹³, אבל גדרם שונה עיי"ש. ואף שהאריך לבסס יסודו, לא נחית לכל הני"ל. אבל העירי שבחכמה ומוסר להר"א ענתיבי הל' יו"ט סקע"ח אזיל בתר איפכא, לענין שתיית טטוין שאף שבת"ב יש לאסור שיהא יסח דעתו מאבילות, באבל אין לו להוסיף צער על צער. אבל נראים הדברים שבדברי אינם מדינא, אלא שכדאי בית אלקיני שיעצר עליו, עיי"ש. וראה דין כצבי אבילות ס"ו. ודבריו צ"ע.

ואולי יש מקום לקרב הדברים, שכל עיקר איסור היסוד¹⁹⁴ בת"ב, את"ל דאסור כבאבל, אינו כפשוטו, שלא יסיח דעתו מזה, שכמעט אא"פ לעמוד בו, וכן גם באבל דל"ש לומר שלא יסיח דעתו מזה כל ז' ימים. ופי' היסוד¹⁹⁵ היינו בכתפילין (ולענין מאמרי פניחם השלם להר"פ מקאריץ סש"פ), שנקטו כל הפוסקים (ואדה"ז בכללם – בשו"ע סכ"ח ס"א) כדעת תר"י (ברכות יז, א (בדפי הר"ף) ד"ה ולא) והרא"ש (הל' תפילין ס"א) שאינו נק' היסוד¹⁹⁶ אלא כשעומד בשחוק או בק"ר, אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אע"פ שאין דעתו ממש אין התפילין אי"ז נק' היסוד¹⁹⁷. ומה"ש אין דין היסוד¹⁹⁸ (ראה רשב"א וריטב"א סוכה כו, א. ת"י בנרא בתו"י יומא ח, א ונאורא"ש שם). וההסברה בדבר, שהיסוד¹⁹⁹ היינו עקירת הדעת לענין הפכי, ולכן נק' בל' הירושלמי "הסיע דעתו", המורה על העקירה ממקומו הקודם, ולגבי תפילין – על העקירה מעשבו המוח והלב (ראה לקו"ש ח"ד ע' 152. חכ"ז ע' 226). ובענינו, עקירת דעתו היינו שחוק וק"ר ולא רק העדר המחשבה בעניני אבלות. (ולפי"ז י"ל דת"ב שאני מתפילין, שבתפילין אסור גם במטירי עצמו בצרכיו עד שלבבו פונה מיר"ש מחמת טרדתו כמ"ש אדה"ז שם במוסגר (ואולי מתפסק"ל בד"ה). אבל בת"ב ל"ש ד"ל עיקר). וא"ש שצלאכה וסוכה צריך סעודה נאסור רק ממהגא, מחששא שעיי"ז יבוא להיסוד²⁰⁰ לגמרי (ועי"ז שגם בתפילין מצוה מן המוכרח שלא להסיח דעתו כלל). ולפי"ז מובנת גם דעת הסוברים שות"ת נאסר משום היסוד²⁰¹, דכיון שהם משמחי לב ה"ז בגדר היסוד²⁰² גמור. ויש להוסיף, שמציון דין היסוד²⁰³ בפרה אדומה קדשים וטהרות וכו', והיינו שמירה שלא יבוא לידי פסול. וגם בתפילין איכא לפרושי דהיינו שמירה מבזיונם ומהאיסורים השייכים בו (שלא יפח וכו'). וכ"נ בתר"י יומא ח, א, וכ"נ סל"א סתקנ"ה ובריא"ה סיס"ט ושיעור. ועפי"ז י"ל, שבת"ב ואבילות היסוד²⁰⁴ הוא השמירה שלא יבוא לשחוק וק"ר ושאר איסורין הנוהגים באבל, וכל שזנה ונשמר א"ב משום היסוד²⁰⁵.

וראה זה מלא, בשיעורי הרב עניני ת"ב סכ"ז ע' נד בהל', שאין איסור היסוד²⁰⁶ באבל, שהרי מותר לו לשתות יין שישכח רישו, ורק באיניות אסור בהיסוד²⁰⁷. ד. ולפי"ז את"ל שאחר חצות היום כמי שנקבר מתו (ואכ"מ) אין ללמונו היסוד²⁰⁸. ד. וא"ש גם מה שאחר חצות לא נהגו באיסור מלאכה. וכ"נ באגרות ותכנים להגר"ח ע' קז בשם הגאון ז"ל, שאין איסור היסוד²⁰⁹ לאבל, והר"ר מזה שאיסור לקיחת תינוק בחייו הוא רק שמא יבוא לידי שחוק. ויל"ז, דמירי כשאינו מסיח דעתו עיי"ז. וראה בקיצור דברי סופרים הל' אבילות פל"א סק"א שתפס עליו כעין הנ"ל. (183) והובא **לדינא** בשו"ע אר"ח סוסי' תקנך.

(184) ובלקוטי תורה פ' נצבים מז, ב ואילך, משמע שע"י הבכ"י בת"ב מעוררים רחמים להיות נמשך אח"כ יגמה"ר באלול.

(185) ראה אצלנו בשו"ת אתרא דרב סי' הקפג. וש"נ. ולהעיר מהסיפור דהר"ש מונקעס, הובא בלקוטי ספורים (פערלאוו, תשכ"ו) ע' נג, ובשינוי נוסח – בשמועות וסיפורים ע' 38. וראה בכיו"ב אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשעט.

החורבן אז ער זעהט ווי עס איז נתקיים געווארן דער חורבן, איז דאך בכל עצב יהי' מותר און גלויבט בקיום יעודי הגאולה, איז פון דעם זינגט ער, דער ניגון איז להתענג על הוי'.

דברים האסורים בתשעה באב

בקביעות שנה זו שתענית תשעה באב חלה במוצאי שבת, **בשקיעת החמה** אסור באכילה ושת', רחיצה וסיכה והרחקות לבני זוג, **ובצאת השבת** אסור בנעילת הסנדל ויושבים על הארץ. ואסור בכל אלו הדברים (חוץ משיבה על הארץ, כדלקמן) כל היום ואפילו בין השמשות עד צאת הכוכבים במוצאי התענית¹⁸⁶.

אכילה ושתיה

אכילה ושתיה אסור אפילו במשהו, אבל ליגע באוכלין מותר.

עוברות ומיניקות מתענות בט' באב, ומשלימות כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור. אולם אם הריגה בסיכון או הריגה קשה או שמרגשת חולשה יותר מן הרגיל או שיש חשש שתפסוק החלב תאכל ותשתה כצרכה¹⁸⁷.

יולדות כל שלשים יום אינן מתענות.

חולה שהוא חלוש וחש בגופו וצריך לאכול אע"פ שאין בו סכנה מאכילין אותו.

קטנים פטורים מלהתענות.

גם בשנה זו שהתענית נדחה, המנהג שבעל ברית משלים תעניתו ונותנין הכוס לתינוק לשתות והסעודה עושין בלילה.

כיון שתענית תשעה באב נדחה בשנה זו, ישנם כמה קולות (ביחס לכל תשעה באב¹⁸⁸) בנוגע לחולה מעוברות מיניקות ויולדות, בעלי ברית. **ואכ"מ**¹⁸⁹. והמסתפק יעשה שאלת חכם.

אין שוטפים את הפה ביום התענית¹⁹⁰.

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקרה התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן¹⁹¹.

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

(186) ואין מועיל לזה מה שיתפלל מעריב מקודם.

(187) ראה הליכות שלמה פט"ז, א"ב ובהערות שם.

(188) ראה הגהות רעק"א ועוד – נסמנו בלקו"ש חל"ג ע' 156 הע' 6.

(189) ובקטן שהגדיל בעשירי באב – נחלקו הפוסקים (ראה בלקו"ש חל"ג ע' 157 ובהנסמן שם בהע' 11). והמנהג הפשוט שמתענה, אא"כ בחלוש. וראה גם בשערים מצוינים בהלכה לאאזמו"ר זצ"ל בסקכ"ד סק"ז.

(190) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מאד מריח פה וכדומה, יש לו לעשות שאלת חכם.

(191) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב טז'מו.

מי שאינו מתענה¹⁹² צריך להבדיל¹⁹³ לפני אכילתו¹⁹⁴. ויתן היין לקטן שהגיע לחינוך לשותות¹⁹⁵. [אבל בנשים, כיון שי"א שאשה אינה חייבת בהבדלה, וא"כ יתכן שהקטן אינו יוצא יד"ח הבדלה ממנה¹⁹⁶, ולכן תתן לקטנה]. ובאם אין קטן, יבדיל על חמר מדינה¹⁹⁷ וישתה בעצמו¹⁹⁸. וה"ה באשה¹⁹⁹.

אשה שאינה מתענה, באם אינה רוצה להבדיל בעצמה, יכולה לבקש מבעלה להבדיל עבורה גם אם הוא מתענה, וגם הוא יוצא יד"ח בהבדלה²⁰⁰ ובתנאי שישקה מהיין לבר חיובא שנתכוון לצאת יד"ח בהבדלה זו, ואפי' קטן שהגיע לחינוך, אבל לא לאשה²⁰¹.

(192) וגם כשאוכל רק פחות מכשיעור, לפי שאסור אפי' לטעום קודם הבדלה, ויתן לקטן. ובאם אין קטן, כיון שלא הותר לו (מאיזה סיבה שתר"י) רק לאכול ולשתות פחות מכשיעור, אין לו להבדיל, שאין לנו להורות לו לשתות מלא לוגמיו ולבטל התענית (ראה שו"ת הצ"צ או"ח סי' קי). וקשה לסמוך על הדעות שחובת שתיית הכוס בשיעור מלא לוגמיו אינה מעכבת בהבדלה, או שלא נעקר התענית אא"כ בשתה רביעית. ודומה למי שאין לו יין, שבאדם חלש יכול לסמוך להקל שמותר לו לאכול מיד. וראה בתור"ד פסחים קו, א ד"ה קפיד, דכל היכא דאיכא דררא דאסורא מותר לטעום קודם הבדלה. וכה"ג מצינו בשו"ע אדה"ז סת"ג ס"ז במי ששכח להבדיל שטעום ירקות קודם הבדלה שלא יא"ה כמוסיף על הכוסות. וראה מה שהארכנו בזה במקורות ועיונים להלכה יומית אות תקנח. והה"ב בנד"ב שהותר לו לטעום קודם הבדלה שלא יעבור בביטול הצום. וראה כע"ז בשש"כ פנ"ו הע' לו (לענין קידוש), אף שדבריו צע"ג. והו"ע סיים עלה שלא נזכר כלל בפוסקים ד"ז). וחזי לאצטרופי הדעות שחולה פטור מהבדלה בת"ב, אף שאי"ז עיקר קרינא.

(193) שו"ת בעי חיי או"ח ח"ב סע"א. דגמ"ר סתקנ"ט ס"ח (לענין בעל ברית. ומש"כ בשו"ת דברי יהושע ח"ב סע"ה לחלק בין בעל ברית לחולה - צ"ע. והחילוק רק לענין היתר שתיית יין). שע"ז סתקנ"ז סק"א. קצור שו"ע סק"ה ס"ח. וכ"פ רוב האחרונים. וראה ביורו הלכה זילבר תליתאה או"ח סתקנ"ז שאסף להקטן אחרונים שכ"כ.

ובנוגע לקטנים - נחלקו הפוסקים, ודעביד כמר עביד [ועי' מג"א רס"י תקנו ושו"ע אדה"ז סתרי"ז סוס"ז], ועכ"פ ודאי שמותרים הם לאכול לפני הבדלה (שו"ע אדה"ז סוס"ט ס"ג - בנוגע לקידוש. וה"ה להבדלה, ע"פ תוד"ה אשתלי - פסחים קו, ב).

(194) כה"ח סתקנ"ו סק"ט. והכי נהוג. אבל בשו"ת בעי חיי הג"ל שמבדיל מיד בלילה. וצ"ל בכוונתו דמירי כשאוכל מיד בלילה. (אבל דוחק הוא בלשונו, יעושה). וכ"כ שהבין ככה"ח שם. וכ"כ בשו"ת יחוד"ח ח"ג ס"מ. וראה שו"ת מנח"ח ח"ח ס"ל סק"ד. ח"י סל"א סק"ט. שש"כ פס"ב סמ"ו.

(195) כבכל מוצאי שבת בתשעת הימים.

ובאמת, כ"ה גם בת"ב (מדין אנינות), וכדמוכח מהמנהג שגם במוצאי ת"ב אסור בבשר ויין מפני אבלות של יום, וכן ממה שזקקו להתיר בת"ב שחל בשבת. וכ"ה להדיא בשו"ת תשב"ץ ח"ב סער"א. וכ"מ בפס"ד פל"א, הובא בהגמ"ר תענית פ"ה ה"ד (ובמהדורות פרנקל).

ואולי מקום לחלק שאחר חצות מותר ביין, ע"פ או"ח הל' ת"ב סת"ו וב"י רס"י תקנו בשם הריטב"א, ש"ה כאחר סתימת הגולל. ויש לחלק. ובפרט ל"ד הטור סתקנ"ב שהאסור בשתיית יין בסעודה המפסקת לא משום שמחה (וראה משה"ק בהגהות אמרי ברוך) אלא שלא ישכח רישו ומצוה שזיכור החורבן. (ומה"ט אסור גם בבשר עוף). ומה שהותר ליולדת לשתות מיין המילה - ראה לקמן בהע'.

(196) ראה מש"כ שש"כ פנ"ח הע' פב. אבל בלויין ההלכה היומית לש"ק בהו"ב תשע"ה (אות רצט) הארכנו שאף שיכולה להשקות לקטן, שלפי הסברה שחייבת, יוצא גם הוא ממנה - מ"מ, משום חינוך, אין לקטן לצאת יד"ח ממנה, ע"ש באורך.

(197) ואיל"ה קמשי"כ בהגהות רעק"א יו"ד שש"מ ס"א שם מוצל מאש להסתפק שגם אונן אסור גם בחמר מדינה, וא"כ לא הרווחנו במה שמבדיל על חמר מדינה - דהתם מיירי במידי דמשכר דוקא, וכמפורש בשו"ת מוצל מאש ח"ב סכ"ב. והחוששים מלהבדיל על חמר מדינה, או כשאין חמר מדינה - מבדילים על היין (כדעת שו"ת דברי מלכיאל ח"ו ס"ט. ונודע, ועדיף - על מיץ ענבים (ע"פ משנ"ב סתקנ"ב סק"ז), וישתו רק כשיעור. (ונראה שמותר לשתות רביעית ולא רק מלא לוגמיו, שלא להכנס לספק ברכה אחרונה. וצ"ע בשו"ת דברי מלכיאל שם).

אמנם, בת"ב נדחה, בהבדלה אחרי ברית מילה, ולאחרי מנחה, לבד"ע מבדילים על יין, וישתה א' מבעלי הברית שאינו מתענה (לפי שו"ת שלהם הוא (שו"ע סתקנ"ט ס"ט) והותר בבשר ויין (ערוה"ש שם ס"ט. אבל ראה שו"ת שו"מ מהדורא ה' סל"ט)).

[ולכאורה אתאי בק"י מכוס ברכת המילה שנותנים ליולדת לשתות גם בת"ב שאינו נדחה (שו"ע שם ס"ז). ובפשטות הכוונה ליין ולא לחמר מדינה, והרי י"א שאא"פ לברכה על חמר מדינה, אא"כ נאמר שהכוונה ליין מגתו. וכנראה שבמקום מצות מילה הקלו. וי"ל, שגם כשאינו נדחה - אהני כבדא דד"י"ט שלה הוא (אף דל"א הכי רק לגבי נדחה) לגבי אסור שתיית יין בת"ב שהוא רק מדרבנן. ויש שנדחקו לאוקמי בצריכה ליין מחמת חולי. וראה אות ברית יו"ד סרס"ה סק"ה שפי' בד' המחבר בשו"ע יו"ד סרס"ה ס"ד שאין היולדת יכולה לשתות יין בת"ב - דאכן מיירי מצד אסור שתיית יין ולא מצד דין תענית. וכבר האריכו בסתירת המחבר בסתקנ"ט כ' ששותה יין. וגם בב"י סתקנ"ט כתב לברך ללא כוס. וראה בארוכה הנסמך בבירור הלכה זילבר יו"ד שם. ואכ"מ. וגם להעיר שכ"ז רק לדעת המחבר שהתיר בשבוע שחל בו לשתות מיין הבדלה, וכן שאר יין דמצוה, אבל להרמ"א שגם מר"ח נותן לתינוק, הרי שבביר"מ בת"ב צריך ליתן לתינוק. וכ"ה בד"מ סתקנ"ט סק"ב. רמ"א יו"ד סרס"ה ס"ד. וכ"פ אדה"ז סתרכ"א ס"ד].

ואם מחמירים להתענות, או בהבדלה שלפני הברית, נותנים לקטן שהגיע לחינוך (אבל לא ליולדת שספק אם חייבת בהבדלה).

(198) ראה כה"ח סתקנ"ו סק"ט.

(199) ופשטו שאף נשים המקפידות שלא לשתות מיין הבדלה, אין להן להקפיד ככה"ה (ראה משנ"ב סרצ"ו סקל"ה).

ולהעיר, דל"ש כ"ז בחמר מדינה כ"א ביין (לפי הטעם שבשל"ה, הובא במג"א סרצ"ו סק"ד. ובו"ע אדה"ז השמיטו. ושם (שם בס"ו): א"צ להטעים מכוס של הבדלה להשומעין, וכן שאר יין דמצוה, אבל להרמ"א שגם מר"ח נותן לתינוק, הרי שבביר"מ בת"ב צריך ליתן לתינוק. וכ"ה בד"מ מנהג הג"ל.

(200) ע"פ שיע"ת שם - בחולה המבדיל. וראה שו"ת צ"א ח"ד סמ"ד. שש"כ פס"ב סמ"ח.

(201) כ"ה ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"ה ס"ד בסוגריים. אבל ראה סק"צ ס"ד. סרס"ט ס"ג. סתרכ"ד ס"ב. וראה תהל"ד סרצ"ה. קצוה"ש סצ"ז בבדה"ש סק"ו. וראה בה"ה היומית הנ"ל.

לח | לוח יומי, הלכה למעשה – דיני תשעת הימים ותשעה באב תשפ"ב

בנוסף להבדלה ואומר כרגיל, הנה א"ל ישועתי וכו'²⁰², חוץ מברכת בשמים. ברכת מאורי האש ואומר רק באם מבדיל במוצאי שבת (ולא אמרו לפני זה במוצאי שבת).

מי שאינו מתענה, יאמר נחם בברכת המזון לפני ובנה ירושלים, ויחתום "מנחם ציון ובונה ירושלים"²⁰³. שכח ולא אמר נחם, יצא ואינו חוזר.

אף שמן הדין מותר לעשן בתענית ציבור למי שרגיל בזה²⁰⁴, בתשעה באב ראוי להחמיר בדבר. ועכ"פ גם מי שדחוק לו מאד כיון שמורגל בו ביותר, יעשן רק בצינעא בתוך ביתו. ויש שכתבו גם בזה להתיר רק אחר חצות. ונקיי הדעת אינם מעשנים כלל בתשעה באב. אבל אם אינו צריך בכך, אין להקל (שיש שכתבו ששומר נפשו ירחק מזה אפילו בד' צומות, וכ"ש בת"ב, והחמירו

202) וכמהגנו במוצאי יו"ט – ע"פ לבוש ופמ"ז סתצ"א במ"ז סק"א. וראה מגדל עז ע' רכו. וגם אבל אומרם – משנת יעקב ח"ג קצב, ב, בהגהות ע"ס משמרת שלום. ודלא כפת"ש יו"ד ששע"ז סק"ב וסשצ"א סק"א.

י"א שששמבדיל ללא בגדי שבת (כגון שמבדיל בבוקר יום א') לא יאמר פסוקים אלו. אבל כמדומה ברור שאין המנהג כן.

ובפרטיות: דהנה, י"א ששייד רק למוצ"ש, אבל למנהגו אומרים גם במוצאי"ט (כנ"ל).

וגם ל"א שאכל אינו אומרן משום שמחה (שהוא לסימן טוב), או משום איסור ת"ת – הנה, למנהגו כל דבר שהוא סדר היום אומרים בשופי כולל חת"ת וכו'. וצ"ע לומר שפסוקי הנה גרע טפי מהנ"ל. וכמדומה שכן המנהג הפשוט גם בימי אבילות.

אלא, שבלוח כולל חב"ד כ' במוצאי ת"ב שמתחיל מבפנה"ג. ובבית חיינו נהגו בפשיטות לאומרם במוצאי ת"ב (ראה להלן בזה). ועדיין י"ל שבת"ב גופא, בזמן אבילות, לא יאמרוהו. אבל כנ"ל לא נהירא.

203) ככתבפילה – רמ"א סתקנ"ז ס"א ובמג"א ס"א. וראה בבירור הלכה ח"ד סתקנ"ז שהביא מכו"כ מקורות שכן נקטו לדינא.

וראה גם פסקי הסיידור (להנה"ח נאה) אות קפה (לענין יו"כ), שהשיג על שעה"פ פל"ד ס"ט, ודבריו הובאו בקיצור בהגהות לסידור רבינו הזקן ע' ע. והיינו גם למאי דחדש לדעת החולקים בשו"ע אדה"ז סקפ"ח ס"א – היינו רק לגבי ברכת אשר נתן, משום ברכה לבעלה, אבל אין חשש בהזכרה באמצע הברכה. ובת"ב – קיל טפי מיו"כ, שהרי הוא ממש מתוכן וענין הברכה גם בשאר הימים, וכנוסף הרמב"ם בברכה שלישית דברה"מ"ז שאומר "והחמנו ה"א בירושלים עירך", וחותם "מנחם עמו בבנין ירושלים". וכ"ה בטושו"ע (וראה"ז) סקפ"ח ס"ד: "מנחם ציון בבנין ירושלים". וידוע מתלמיד האריז"ל שאמר נחם בכ"י (וראה שיחת ש"פ בהר"ב תשט"ז. ל"ג בעומר תשכ"ב ותשל"ה. ש"פ תצוה תשכ"ז. אחר"ק תשכ"ח. ש"פ אמור תשל"ז. פסח שני תשמ"ג. ובלקו"ש ח"ג ע' 1003 מפורש שהכוונה לברה"מ"ז. אבל ראה לקו"ש חל"ז ע' 138 הע' 67. לקו"ש חכ"ב ע' 330 ואילך. ואיך שיהי, ברה"מ"ז אתיא בק"ו מתפלה). וראה שו"ת אג"מ אור"ח ח"ג ספ"ד שהאומר נחם בתפלה בכל יום אין מחזירין אותו בדיעבד. ואף גם בט"ז סתר"ח סק"י שחולק הן בנוגע ליו"כ והן בנוגע לת"ב, איכא למישמע מיני, דת"ב עדיף, ממש"ב בסוד"ך ואף לענין ת"ב נראה כן, ומשמע שאינו כביו"כ.

הן אמנם שבשו"ת בעי חיי סע"א (הביאו בברכ"י סתקנ"ז סק"ב) כתב הכנה"ג לחלק בין יו"כ לת"ב, כיון שבת"ב אומרים נחם רק לעת המנחה. אבל כבר כתב במג"א סתקנ"ז סק"א, שמדינא אומרו בכל התפלות (וכ"ז רז"ה, וכפי שהעיר בברכ"י שם על הכנה"ג), ורק ממנהג אומרו רק במנחה, ובברה"מ"ז אין מנהג אומרו כל היום. ואף גם מש"ב בביהגר"א סתקנ"ז סק"א, דשאני ת"ב שאי"ב קרבן מוסף וממילא אין חובת הזכרת מעין המאורע – אה"ג, שאי"ז מדין מעין המאורע (ראה שפ"א שבת כד, א. וס' החיים סתקנ"ג, מדין ברכת האבלים בברה"מ"ז. ושוב דחה וכתב שהוא מדין מועד. וכבר ביארו בכ"מ, שההזכרה בברה"מ"ז הוא "מעין הברכה" ולא מעין המאורע – ראה ברכת מרדכי חנוכה סכ"ז. נזר הדבר גולדברג ס"ה. דברי הקודש מועדים ע' קלט. אגרות הגר"ד ע' מג). וראה עוד בדמשק אליעזר לביהגר"א שם. שדה אליהו שבת כד, א. ועוד.

ומש"ב בט"ז סקפ"ח סק"ג שלא לשנות תחיתמה הברכה בשבת, שהפתיחה והחתימה צ"ל שוות (והביאו עה"ג בשו"ע אדה"ז שם) – אינו שייך לנדוד, שבאמת רחמים ונחמה היינו הך, ורק מי שמקפיד לשנות החתימה בשבת, ואינו אומר "בונה ברחמי" דס"ל שאין לבקש רחמים בשבת, גילה דעתו דרחמים שאני מנחמה, אבל כשמשנה בת"ב בכדי להזכיר נחמת ציון לית לן בה. וכמו שחותמים בברכה שלישית בבית האבל (ראה ש"י יו"ד ששע"ט סק"פ).

204) וראה במאורי אור"ח ב' בספר עוד למועד פסחים סתע"ח (לא, א – העתיקו בשו"ת זכר יהוסף אור"ח סקצ"ח): דברי המחבר ההוא [שכנה"ג] שמנדין אותו מי נתן רצועה ומקל בידו על דבר שאינו כלום ואולי במדינתו שיושבין בביהכנ"ס כל היום כמ"ש בשו"ע לכך החמיר ואיים במקומו בשעת אמירת הקינות. . ומי ביקש זאת ממנו והבו דלא לויסוף כי הטפל משבח העיקר מן ההמון שעומדים בט"ב אחר ביהכנ"ס כל היום בנעילת הסנדל שאיסור גמור. . והוסיק על דבריו בשו"ת זכר יהוסף סקצ"ח: אין להחמיר במה שאין בו חשש מדינא . . [ת]לויסוף שהוא מעיקר הדיון אסור להחמיר . . ועל המדפיסים שג"ל להסיר מ"ש בקיצורים בבאר היטב וחי' אדם ולכלל הפחות להזכיר דברי התשובות בזה ושאלו להחמיר בזה יותר ממשא ומתן דמקילין מדינא אחר חצות. . [ושבו העתיק מש"ב במאורי אור שם] ועל כיוצ"ב נאמר ולא תוסיף ולא תגרע כי ריבוי חזרות נוספות שאינם לסייג גורם לגרוע גם במה שמחוייבים מהדיון ואולי שהחמיר השיורי במקומו בפרהסיא להזכיר על דרך שאמרו מנדין על כבוד הרב ובפרט כנודע ששיורי [בעל שכנה"ג] נכשל אז לטבל לגמרי התענית בט"ב שהאמר לשמורת שקר שהגיון הזמן שהיפך לשמחה וכנודע שמינהיג ש"ש לרב באימרי . . ולזה החמיר השיורי לשנה הבאה גם בשאר עינויין שאין מחוייבין מהדיון להוציא מלבן של צדוקים הנתעים באותה העת.

ובא"א מבוטשאטש סס"י תקסז (לענין עישון בתענית ציבור בכלל): פשיטא שאין שום פתחון פה על הנוהגים להתיר וגם אותם שכתבו להחמיר היתה כוונתם רק וכו' משא"כ במדינתנו אין שום פתחון פה כל שהוא לחשוש בזה וכו' והמחמירים היתה כוונתם רק למיגרד מילתא מקלת ראש. ובשו"ת מחנה חיים ח"א אור"ח סמ"א (לענין תענית בכלל): דבר זה יח' גיאות גדולה להשיב בו מה שכבר נתפשט בעולם להתיר וכו' אני מחמיר מנעורי להחמיר כי לעצמי אבל מי ישער לאחרים בשבתא טעאאק טעב אנשים אינו שוה בו יש שהוא אצלו חצי חיות ויש שיכול למנוע עצמי וכו' אך לא נאה ולא יאה לשאול עליו לדינא כלל. וראה בארוכה שו"ת יבי"א ח"א סל"ג ובחזו"ע דיני ארבע תעניות ע' לב.

ועכ"פ, בהיות שכמה אחרונים החזיקו בתוקף בדעת המחמירים ואף כתבו דברים חריפים למאד (וראה גם במח"ב סר"י סק"ג מה שגילו מהשמים להר"י אזולאי בדבר), ראוי להחמיר בדאפשר, ככפנים.

מאד עד שכתבו שמי שמעשן בת"ב ראוי לנדונו. ובזמננו שנתפרסם גודל הסכנה בעישון, יש להימנע מהעישון גם במשך כל השנה.

רחיצה – אסורה בין בחמין בין בצונן; אפלו להושיט אצבעו במים²⁰⁵. בבוקר נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו²⁰⁶. ולאחר שנגב ידיו ועדין לחות קצת, מעבירם על עיניו. ואם היה לפלוג על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעביר. מותר לשרות מפה במים בערב תשעה באב (ובקביעות שנה זו – בערב שבת) ומוציאה מן המים והיא מתנגבת – עד שאין בה טופח ע"מ להטפח²⁰⁷ (ובלאו הכי אסור) – ומקנח בה פניו ידיו ורגליו²⁰⁸.

גם הנוהגים לטבול במקוה בכל יום אסורים לטבול בתשעה באב. נגע במקומות המכוסים נוטל עד קשרי אצבעותיו. היוצא מבית הכסא יגע במקומות המכוסים ויטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו²⁰⁹. באם עומד לפני תפלה – נוטל ידיו גם בלי לגעת במקומות מכוסים.

אם נגע בנעלי, ואפילו בנעלי בד (באם אינם חדשים²¹⁰), נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו²¹¹. נתלכלך בטיט או בצואה רוחץ מקום המלוכלך לבד. חולה רוחץ כדרכו.

כלה אחר נשואיה כל שלשים יום מותרת לרחוץ פניה. נשים המבשלות וצריכות לרחוץ את הבשר מותר, אף שממילא רוחצת גם ידיה. הצריך לאכול לחם בת"ב יטול ידיו עד פרק הזרוע²¹² וה"ה למים אחרונים.

סיכה

סיכה בשמן ובמשחות וכדומה לתענוג אסורה. בכלל זה, בושם וכל אבקות וחומרי קוסמטיקה שונות. להעביר זוהמא מותר²¹³. ולכן מותר להשתמש בדאודורנט. כלה אחר נשואיה כל שלשים יום מותרת בסיכה²¹⁴. מותר להתזיז על גופו דבר נוזלי נגד יתושים²¹⁵. והוא הדין קרם הגנה מהשמש. סיכה לרפואה מותר.

205) לצורך הפסק טהרה צריך לשנות קצת שלא תרחוץ רק באותו מקום ובין ירכותיה בין בחמין בין בצונן.
206) אף שהטומאה מתפשטת עד מקום חיבור היד לקנה הזרוע "ל אשר בת"ב מפני החלישות שבקדושה אינה מתאוה כ"כ לשרות, וע"כ מש"כ בשו"ע רבנו מהד"ב בסופה, ומתפשטת רק עד קשרי אצבעותיו. וטעמא דמסתבר הוא" (אג"ק ח"ג ע' קמח).
207) פירוש, כשמניחין דבר אחר עליו אותו דבר הוא טופח ויכול להטפח אחרים.
208) מטעם זה מותר להשתמש בממחטות לחות כל זמן שאינן טופח ע"מ להטפח.
209) והנהוגים בכל השנה ליטול ידיו ג"פ, יכול ליטול גם היום ג"פ אבל רק עד קשרי אצבעותיו.
אבל אם נכנס לבית הכסא קבוע ולא עשה צרכיו שם יוצא לא יטול ידיו אם נשארו נקיים כבתחלה, רק יש לו לנקותם בצורר או בכותל וכו' אפילו אם מחמיר בכל השנה ליטול ידיו בכה"ג.
210) כה"ח סתקנ"ד סקע"ג.
211) מחה"ש סתקנ"ג סק"ו. כה"ח סק"ג. ודלא כמשנ"ב סק"ו. והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב ס' טו' קמב. ורק באין לו מים יטול בכל מדי דמנקי.
212) כה"ח סתקנ"ד סקנ"ג.
213) ביה"ל תקנ"ד ד"ה סיכה. ולא כיוהכ"פ שאסור. ראה שו"ע"ר ס' תריד, ס"א.
214) ואפילו להמחמירים ביוהכ"פ, ראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר זצ"ל סימן קל"ג ס"ב, דשאני הכא שרואה אותה. ויש להביא קצת ראי' מזה שבסתר"ג סקכ"ו (לגבי יוה"כ) כתב המשנ"ב שבזה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שנוהגין בזה היתר, ומשמיתו בסתקנ"ד סקכ"ט (לגבי ת"ב).
215) שאינו לתענוג ואדרבה אין בו ריח נעים – שו"ת שבט הקהתי ח"ב ס' קצא סק"ד.

נעילת הסנדל²¹⁶

אסור לנעול נעלי עור ואפילו מחופים בעור. [ובספר המנהגים חב"ד: "הולכים בקאלאשי" או סנדל שאינו של עור. ודלא כהמחמירים].

יולדת כל ל' יום וחולה שהצינה קשה לו ומי שיש לו מכה ברגליו מותרים בנעילת הסנדל. וטוב שיחליפו מנעל של שמאל בימין וכו' (באם אפשר). ובזמנינו שמנעלים שאינם של עור מצויים, כתבו הפוסקים שאין להקל. והוא הדין לקטנים אפילו לא הגיעו לחינוך כיון שמנעלים שאינם של עור מצויים, ראוי לחנכם באיסור נעילת הסנדל.

אם ירדו גשמים ורוצה לילך לביתו מביהכ"נ או להיפך והוא איסטניס²¹⁷ (דהיינו איש מצונן וה"ה אם הוא איש חלש ויכול להזיק לבריאותו כשילך במקום הגשמים בלא מנעלים) מותר לנעול מנעליו של עור (אם אין לו מנעלים שאינם של עור) – עד שמגיע למקומו.

לבני זוג – צריך לנהוג כל ההרחקות בין בלילה בין ביום²¹⁸.

לימוד התורה

אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובתלמוד בהלכות ובאגדות משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב ותינוקות של בית רבן בטלים בו אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין וכן ללמוד פירוש איכה ופירוש איוב. והוא הדין אגדת החורבן בפרק הניזקין ובפרק חלק ולקרות בחורבן הנזכר ביוסיפון מותר.

אפילו תינוקות של בית רבן בטלים בו ותינוק שמבין מה שהוא מותר ללמוד עמו דברים הרעים.

יש מי שאוסר ללמוד על ידי הרהור²¹⁹.

אפילו במקום שמותר ללמוד היינו שילמוד בפשוטן של דברים, אבל לא דרך פלפול. וכן אסור ללמוד איזה דרוש או בדרך קשיא או תירוץ אפילו בדברים הרעים מפני ששמחה היא לו.

מותר לקרות כל סדר היום, דהיינו ק"ש וברכותיה וכל מה ששייך לברכת התפלה, ופרשת הקרבנות, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל. ובעל קורא מותר לחזור על הפרשה שיקרא בתשעה באב ואפילו במנחה.

גם בתשעה באב יש לערוך סיומים באופן המותר ע"פ שו"ע, בענינים המותרים ללמוד בתשעה באב, כגון מסכת מועד קטן או מסכת שמחות²²⁰. [ולהעיר, שבר"ד משיחת ער"ח מנ"א תשל"ה,

²¹⁶ באג"ק ח"ד ע' ת, שאף שהאיסור דנעילת הסנדל ביו"כ ובת"ב הוא מטעמים הפכים (וראה אג"ק ח"ג ע' קמח), מ"מ גם בת"ב הענין דחליצת סנדל שהוא למעלה מסנדל. ולהעיר שכע"ז הוא בזכר דוד מ"ג פנ"ג, עיי"ש.

²¹⁷ ובערוה"ש שתקנ"ד ס"ט דאנ"ג דגבי יוה"כ אין היתר רק לאסטניס, מ"מ בת"ב דרבנן מותר לכל.

²¹⁸ כ"ה ההוראה המקובלת. וראה ד"מ סתקנ"ד ס"ז. מחה"ש שם סק"ט. משנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ד. בא"ח ש"א דברים סכ"ג, ובה"ב כהנ"ב סתקנ"ד סקפ"ה.

וכ"מ קצת בשו"ע י"ד סקפ"ד קו"א סק"ב (בדין פרישה בעונת הוסת, לענין שינה במטה אחת וחור"י, ד"ל דמי ליו"כ ות"ב, כיון שבת"ב האיסור הוא מדינא ולא משום גזירה. ואולי סברתו שהשוו דין ת"ב שהוא מד"ק ליו"כ (ראה שו"ע אדה"ז סתרט"ו ס"א) בכל מילי, וכעין דאורייתא תקון, ומש"ה ל"ד נמי לאבלות. וראה שם סק"א. ועצ"ע. וראה שו"ע אדה"ז ס"מ ס"ח (והוא במוסגר שם, וידוע בכללי רבינו שכל ספק העמיד במוסגר – ראה שו"ת שארית יהודה או"ח ס"ו, הב"ד בשעה"כ פ"א ס"ב, והובאו באג"ק ח"ב ע' קמ, והל' נדה חיבר לעת זקנותו), ובק"א לשם (שאין לחלק בין יום ללילה. אבל קאי רק לענין שינה במטה אחת). וראה שאילת משה קליין סכ"ו פ"ג. ואכ"מ).

ואם חל ל"ט בליל ת"ב תטבול במוצאי ת"ב, ולכתחלה תרחוץ ותחפוץ מעט בעש"ק ולמוצאי ט"ב חופפת עוד הפעם וצריכה לזיזת מחציתה ושלא תלך יחף לגמרי שידבק בה טיט ורפש. ואם לא רוצה וחפפה בעש"ק יש לה לרחוץ ולחוף במוצאי ת"ב ותשעה שעה אחת בעסק החפיפה. ראה שו"ע תקנ"ד, סעיף ח. מ"א ס"ק י. שעת"ס ס"ק ו. כה"ח סקמ"ג.

מותר להפסיק בטוהרה בת"ב אבל הרחיצה צריך לשנות קצת שלא תרחוץ רק באותו מקום ובין ירכותיה.

²¹⁹ אף דהרהור לאו כדבור דמי שאני הכא דעיקר טעמא משום שמחה – משנ"ב סתקנ"ד סק"ה.

²²⁰ ונת' בארוכה בור"ד משיחת ש"פ מטו"מ תש"מ הטעמים בדבר – שהמוכרח לאכול מחמת בריאות, לכה"פ ישמע סיום. ועוד, שעצם הענין דעשיית סיום פועלת שמחה, וממילא בת"ב שהוא זמן שבו נמצא בגלוי הענין ד"מפני חטאינו וכו'" רוצים לפעול שיהי' כמה שפחות עצבות ומרידות, ולכן דבר נכון לעשות סיום בדברים המותרים בלימוד, שע"פ תורה נפעלת בזה ענין השמחה עד כמה ששייך

שגם אחרי ביאת משיח יצטרכו לעשות סיום בתשעה באב. וכ"ה בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ג, והסיום יערך בנוכחותו של משיח צדקנו, ובאופן של שמחה גדולה ביחד עם בשר ויין, כסעודת שלמה בשעתו ועוד יותר מזה. ובספר השיחות תש"נ²²¹: כיון שמשיח צדקנו בודאי יבוא לפני תשעה באב, ותשעה באב יהי יו"ט הכי גדול, יערכו בתשעה באב "סיום" באופן של משה גדול ושמחה גדולה. ובהערה: ויש לומר – "סיום" על כללות לימוד התורה בזמן הזה, שהוא הבל ("זכר") בלבד לגבי תורתו של משיח].

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ה' לומד בכל שנה ושנה בתשעה באב איכה רבה וסוגיית רבי יוחנן דפרק הניזקין²²².

חסידות: בלקוטי שיחות²²³: "מהנכון שהלימוד במעל"ע זה יהי בעניני דיומא וכמחז"ל שואלין ודורשין בענינו של יום כו' – ברשימות כ"ק אדמו"ר הצ"צ למגילת איכה". ועיי"ש במעלת הלימוד בפנימיות התורה בת"ב²²⁴.

בספר השיחות תר"צ²²⁵: [כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ] ראה את אדנ"ע לומד דא"ח בט' באב, וכנראה למיגרס בעלמא²²⁶.

בנתיב החיים²²⁷: שמעתי מהרה"צ המפורסם בשמו ר' הלל פאריטשער שמותר ללמוד בחכמת

בת"ב (וע"ד אמירת נחם בת"ב אחר חצות בכדי לנחם בנ"י מאבלותם). ועוד זאת, שעיי"ז שיעשו סיום יתוסף שילמדו עוד ענין בתורה. ובר"ד שיחת ש"פ דברים תש"מ נתבאר, שאין להקשות איך אפשר לערוך סיום בתשעה באב והרי יש בזה משום שמחה – לפי שאינו דומה להאיסור בת"ב ללמוד בתורה "במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות" שהם עצמם בגדר "פקודי הוי' ישרים משמחי לב", ובת"ב אסור בשמחה, מש"א כשלומד בדברים המותרים ומסיים מסכתא בת"ב, אין כוונתו לשמחה שבלימוד זה, שהרי אין לו שמחה מיוחדת מממרא ופליטת הנילמדת בסיום, וכוונתו היא רק להסיים כשלעצמו, והשמחה שיש בזה אינה אלא תוצאה הנבאה לאחר מעשה אחרי הסיום, ולכן הסיום עצמו אינו נחשב לענין של שמחה. ועיי"ש דוגמא לדבר בהלכה (לחלק בין התוצאה הנגרמת מהדבר לעצם הענין), מהמובא בס' החקירה להצ"צ (סד, א) בענין עדות שתחילתה בדיני ממונות, ובדיני ממונות העדים אינם צריכים דרישה וחקירה, אבל יש לה תוצאה בדיני נפשות, ובדיני נפשות צריכים דרישה וחקירה, שכיון שתחילתה של העדות בדיני ממונות אין העדים צריכים דרישה וחקירה, וא"י משום שיכול להביא לד"נ אין להחמיר בו כ"כ, דהיינו רק גורם לדבר דד"נ ואינו כהדבר עצמו, דכל גרמא אין בו חומר כמו עצמות הדבר". וראה המסופר ביומן הרי"ג ע"ה משנת תשל"ה (נדפס בהתקשרות גל' תיט), ופרטים נוספים בס' לשמן תן כבוד ע' 55, בקשר להסיום בכותל המערבי בת"ב. וראה צילום המכתב ש"ל מטעם צא"ח ז' מנ"א תשל"ה ("הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א... שהגיעו אמש" – התקשרות גל' ששה).

וראה יתירה מזו במאמ"ר סלאנים ח"ב ע' רו (ונדפס בס' שני המאורות (קאמניקא) מהדו"ח בליקוטים ע' 61) בשם הרה"צ מרוזין (אבל בכ"מ נדפס בנו"א. וראה פסקי תשובה ח"א סוס"י קצב בהגה (כד, א)). ואולי ילה"ע מדוגמתו בשו"ת מהר"י מברנאו סי", שמשמע מדבריו שאפשר לקדש הלבנה גם ב[ליל] ת"ב גופי" (אף שאין מקדשין הלבנה אלא מתוך שמחה... כמה מהמלקטים העתיקו מדבריו בזה"ל "שנוכל לקדש הלבנה בת"ב גופי", אבל ל"כ כך בפנים, עיי"ש. ועכ"ז, כ"מ בלשונו). וראה לקו"ש חל"ט ע' 232. ואף שלכא' יש לקבוע סיום בשעת הכושר, וזמן שמחה, ל"ג משאר תשעת הימים שמפורש שמותר לעשות בהם סיום מסכתא, ואפי' בעת"ב.

(221) ח"ב ע' 579 ובהע' 190.

(222) מסכת גיטין דף נה ע"ב – נח ע"א.

(223) ח"ט ע' 250 (משנת תש"ל. וראה שם בפרטיות ע"ד משמרות ללימוד. וביומן הרי"ג ע"ה משנת תשל"ה – נדפס בהתקשרות גל' תיט – שנמסר לו ששייך גם השנה (תשל"ה). ובצילום המכתב ש"ל מטעם צא"ח ז' מנ"א תשל"ה ("הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א... שהגיעו אמש" – התקשרות גל' ששה), דהיינו שאר הפרטים שם ולא ע"ד המשמרות ללימוד).

(224) וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' של ה' 14 במעלת הלימוד בפנימיות התורה, ובפרט בענין האור, בשבת ת"ב נדחה.

(225) ע' 134.

(226) ובסה"ח תורת שלום ע' 202: יום א' תשעה באב (נדחה) בשעה 4 נכנסתי לכ"ק אאמ"ר הרה"ק שליט"א מצאתי כותב דא"ח, וכפי שראיתי התעסק אז בתיקון הדרושים שהגיד, והיינו לא שכתב כדרכו בהתעסקות בהענין שעומד בו, כ"א בקונטרס ההגהות, ואפשר דהוי דבר האבוד.

ולהעיר שבתורת מנחם "מנחם ציון" ח"ב עמ' 370, שמה שאירע (בשנת עדר"ת) שנמשכה החזרה (במוצ"ש ת"ב נדחה) בלילה (כנ"ל) הוא "דבר פלא".

וראה המסופר בלשמע און (מהדורת תש"נ) ע' רטו: א"ז רמ"י נ"ע פלעגט דערציילן, אז ער איז איינמאל געקומען פון ליובאוויטש פון אדמו"ר צ"צ, ער איז נאך געווען א יונגער בחור, האט ביי אים הרה"צ ר' אייזיק האמלער ארומגעפרעגט דעם סדר הנסיעה וכו'... אז עס איז געקומען צו תשעה באב, פרגעט ער: וואו ביסטו געווען? זאגט ער אין קארמער, נו, און וואס האט מען געטאן? זאגט ער: גע'חזר'ט חסידות. זאגט ר' אייזיק: אזוי גרויס ביסטו ים זיך, ת"ב ריידן חסידות?

(227) לדרה"ח סו"ת. ובס' המנהגים ע' 77 (ומציין להם): אבל בימי האבלות, ר"ל, לומד פנימיות התורה. וראה שלחן מנחם ח"ו ע' רעג (ונדפס בשלימות בליקוט מענות תשמ"ח ע' 35) במכתב השואל, שלומדים בימי אבלות שיעור חת"ת [נפשוטת כוונתו לשיעור תניא היומי] ושאר פנימיות התורה.

ולהעיר משעמ"א צ"פ ויחי: וענין עסק התורה בימי האבלות ע"ד הסוד ה' מגמגם בהם לפי שהם משמחי לב וע"י ההפצרה שהיינו מפצירין בו ה' מתחיל להתעסק בהם וה' פוסק באמצע הדרוש. אבל בטעמי המצות שם כתב "ענין עסק התורה בדיני האבלות". וכ"ה בגזכ"ק

הקבלה²²⁸ בט"ב שאין מוסרין רזי תורה אלא למי שלבו דואג בקרבו עכ"ל²²⁹.

בשנת תנש"א אמר כ"ק אד"ש שיחה ביום א', עשירי באב (לפני תפלת ערבית), ונדפסה בספר השיחות תנש"א²³⁰. וראה שם בהערת המו"ל (בשוה"ג): בשעה 8:35 בערב נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א לבית הכנסת ואמר שיחה וכו'.

אפילו בתשעה באב, שעד שנה שעברה היו בו הגבלות בנוגע ללימוד התורה, ש"אסור לקרות בתורה כו' משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב" – חייבים ללמוד תורה בכל רגע ורגע, אלא שהלימוד הוא בחלקי התורה המתאימים ליום זה²³¹. [ובר"ד משיחה הג"ל (פינחס תש"ג): ולא כפי שהעלו כמה (מספרי האחרונים) "א מאדנער איינפאל פון א גדול ישראל"²³² שבת"ב אין את החיוב של לימוד התורה, ומה שכתוב שישנם דברים שמותר ללמוד בתשעה באב, אין הכוונה שחייבים ללמוד בהם, אלא כשאחד כבר אמר את כל הקניות וכו' ואינו יכול להירדם, התייר לו ללמוד ענינים מסויימים בתורה... ומביאים רא' לדבריהם – דאם לא כן היה צריך להיות כתוב בפירוש שהם דברים (שמותרים, וממילא) מחוייבים ללמוד בהם בתשעה באב... ובהנחה אחרת: שסברא זו לא כתובה לא בראשונים ולא באחרונים]²³³.

בר"ד משיחת יום ב' דחה"ס תשנ"ב: ההגבלות – מפני חטאינו – שבתשעה באב שאינם אלא בנוגע ללימוד ענינים מסויימים בתורה, אבל מעצמו מובן שאותם הענינים שישנו היתר גמור ללמדם, הרי לימודם נעשה חיוב גמור, וזכות גמורה. ואדרבה, דוקא בתשעה באב מחפשים עצות כיצד להפטר מכל עניני תשעה באב, ועד להפיכתו "לששון ושמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" כפי שה' בתשעה באב האחרון.

מהרח"ו. ואינו סותר, דאכן מיירי בימי האבלות שהותר אז ללמוד בדיני האבלות, ועכ"ז ה' מגמגם בענין עסק בהם ע"ד הסוד, כנ"ל. (228) ראה המסופר ביומן היר"ג ע"ה משנת תשל"ה (נדפס בהתקשרות גל' טיט), ופרטים נוספים בס' לשמן תן כבוד ע' 55, ובציטוט המכתב ש"ל מטעם צא"ח ז' מנ"א תשל"ה ("הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א... שהגיעו אמש" – התקשרות גל' ששה), בנוגע לחזור מליקוטי הש"ס להאר"ז ע"מ פ"ס ברכות ושבתניא באה"ק ס"ז, בהסיום ע"מ מו"ק בת"ב, (בכלל ו)בכותל המערבי (בפרט).

(229) וראה המסופר בתשורה שמו"לביי"לרנ"ו כ"ד טבת תשע"ו ע' 22. ולהעיר מל' שו"ת מהר"ל סר"א (הביאו בב"י רס"י תקנ"ד) דמשמע מיניה להתיר ללמוד עניני תוכחה. וכ"כ המאירי מו"ק כא, א, שלא זו בלבד אלא שראוי לעשות כן. וכל שהכוונה לא לשם לימוד אלא להתעורר מזה מותר – ראה שד"ח אס"ד אבלות סוף סקכ"ה בשם נוה שלום שספ"ד. והביאו בדרכי החיים סט"ו בהגה סק"ד. ומה שאין אומרים פרקי אבות – לפי שנאמר לשם לימוד. וכן הותר תהלים דרך תחינה. וזה"ל ברא"ח.

(230) ח"ב ע' 721.

(231) סה"ש תשנ"ו ע' 574 ואילך. וראה שיחת יום שמח"ת תש"מ. מקץ תשמ"ה. ועוד.

(232) ובר"ד שנדפס בהערות וביאורים ספר היובל ע' תמט: מ'האט געשריבן א סברה משונה ומוזרה. ועיי"ש הרקע.

(233) וכן נקטו רוב ככל האחרונים. ודעת החולקים, דחוי' קרינן לה. ובכמה פוסקים נזכר להדיא בנוגע לעת"ב שהוא ביטול תורה. ויל"ד. ולהעיר משר"ת חת"ס אה"ע ח"א סוס"י קא בשם בעל ההפלאה. וכן מוכח בדגו"ל למג"א חסדקנ"ד ס"ב שגם לקטנים אינא משום ביטול תורה.

[והרי מברכים ברכה"ת גם בת"ב. וגרע מנשים, גם להסוברים שלמודם בגדר רשות, ושיכולות לומר "וצונו" כיון שעכ"פ אנשים חייבים בתורה, משא"כ בת"ב. ואפי' את"ל ובדוחק שאפשר לברך על ההיתר ללמוד, אף כשאין חובה – ציטדך לברך בכל פעם שמסיח דעתו מלימוד (ראה לקו"ש ח"ד ע' 154 לגבי נשים).

ויש מהאחרונים שציידו בראיות קלושות שהוא רק רשות. וכבר נדחו דבריהם בקל. ומה שיש שה"ר מהריטב"א מו"ק טו, ב והרמב"ן בתורה"א ענין אבילות, שהקשו דאבל אסור בת"ל ול"כ שמותר בדברים המותרים – מיירי לאבל ולא בת"ב, ובא ליישב גם להשיבות שאבל אסור גם בדברים הרעים, אבל לדינא שאבל מותר בדברים הרעים ודאי חובה גמורה היא (ערוה"ש יו"ד שספ"א ס"א). והרי י"א שבאבל דין בפ"ב דהאנק דום, ולא רק משום צער החורבן ככת"ב, שלכן אסור לגמרי גם בדברים הרעים (ראה מאירי מו"ק טו, א. המכתב מו"ק כא, א. הגהות הרמ"ך לרמב"ם אבל פ"ה ה"א. ועוד). ועוד, שהריטב"א עצמו נסתפק בדבר (בחידישו למו"ק כא, א) אם ההיתר שבת"ב ללמוד דברים הרעים קא גם באבל. וכ"מ שבתנו ממשח"ק (שם טו, א), בטעם האיסור לאבל בת"ב, אף שאינו בדין לפרוק ממנו עומ"ש. וכן גם ברמב"ן שם הביא שנחלקו בדבר ולא הכריע. ובשמחת יהודה (שמחות פ"ו) כתב שדעת הרמב"ן נוטה יותר שאבל אסור בדברים הרעים. ויתירה מזו, שבריטב"א (שם כא, א) כתב שההיתר דלימוד הלכות אבלות לאבל הוא רק "כדי שידע מה לעשות" (ובהערת המהדיר לשם הביא מפ' אחד הקדמונים: "כדי לקיים אבלותו כדנו"), ולא כהדעות שהתור לגמרי. ועוד שגם להמתירים י"ל שאבל שאני מת"ב בגדר ההיתר. וכבר כתבו לדייק אבל. וכלכל, שבאבל כתב "יכול לעסוק", ואילו בת"ב "קורא הוא", שהיא חובת קריאה ומצוות ת"ת. ושור"מ שדרך עד"ז בשו"ת דברי יציב או"ח סר"מ לחלק בין ת"ב לאבל, אבל לא נחית לכל הנ"ל.

ובאמת, גם באבל אא"פ להוכיח מד' הריטב"א, שיל"פ ככוונתו שפטור מת"ת בנוגע לשאר חלקי התורה. (ושור"מ עד"ז ובארוכה בתשובת הגר"ש"א בצינוני הלכה אבלות ע' שלד). ובסגנון אחר, שחייב בתורה אבל לא בגדר "משמחי לב" שבת"ת (וא"ש גם לת"ב בתרא, שבק"ש הותר אף אם "שומחי לב"). ועיני"ל דמייירי במי שאין לו אפשרות ללמוד דברים הרעים (קובץ תשובות ח"ג סקס"ח). וראה ציוני הלכה אבלות ע' שלג ואילך בהנ"ל, ועוד כמה דאופנים, ושעפ"י סרו גם שאר האריות). ועכ"פ, גם אם מצוינו סברא כזו (וכ"מ דעת הגאונים בשב"ה ה' שמחות סכ"ו, שא"א ברכה"ת בת"ב ובאבל, אלא שדחה דבריהם) – אי"ל להלכה למעשה, דאנן קייל"ן להתיר דברים הרעים לאבל, ושחייב בברכה"ת. ומינה, שגם באבל וגם בת"ב חובה גמורה ללמוד תורה. ושור"מ שהאריך בכע"ז בקובץ העז"ב גל' א"מ, עיי"ש].

בר"ד משיחת ש"פ דברים תשל"ד²³⁴: לכאורה יש להקשות איך ממלאים מה שנחסר ע"י העדר לימוד התורה בתשעה באב? ואין לומר וליישב הענין, שמותר ללמוד דברים המותרים בתשעה באב, שהרי א. ישנן הגבלות בהלימוד המגבילים את הלימוד רק לדברים המסויימים, וממילא חסר ב"בלעולם ילמד אדם במקום שלבו חפץ". ב. גם בדברים המותרים גופא יש לעסוק ללא פלפול וכו', וממילא ישנה הגבלה באיכות הלימוד. (וההגבלה בכמות ואיכות – ג"ז בגדר "ביטול תורה"). והביאור בזה על דרך המבואר בענין האיסור דנטילת ידיים בתשעה באב ויום כיפור, שגם בזה מצונו הגבלות "עד קשרי אצבעותי", ולכאורה מכיון שהנטילה ענינה הסרת הטומאה, איך אפשר לומר שבתשעה באב ויום כיפור חסר בזה. ונתבאר במק"א, שיש בזה ב' אופנים: א. שביו"כ מאירה הקדושה ביותר, ומצד קדושת היום אין צורך בנטילת ידיים. ב. ולהיפך, בתשעה באב – הקדושה דבני ישראל היא בחלישות, וממילא אין ה'לעומת זה' מתאמץ להשיג יניקה. (ומה שצריך ליטול ידיו "עד קשרי אצבעותיו" עכ"פ – מפני שבענינים מסויימים דרושה נטילת ידיים דוקא). וישנו אופן שלישי: שכיון שהקליפות הם מעשיו של הקב"ה, והרי "רחמיו על כל מעשיו", לכן נתנו להם יניקה, שמזה יש להם קיום. וזהו הטעם לכן שמצינו שניתנו להם כמה ענינים. ולדוגמא: שחמץ מותר במשך כל השנה, וגם בפסח – ישנן הגבלות מסויימות בפרטי דיני בדיקה וביעור ושריפת חמץ, והטעם – בכדי שתה' יניקה לחיצונים לצורך קיומם. ועד"ז, מה שבית הכסא פטור ממזוזה (שאין לומר שענין המזוזה נפעל שם מצ"ע ח"ו, ע"ד הביאור בנוגע לתקיעת שופר בר"ה שחל בשבת, שהענין דתק"ש שבר"ה נפעל בשבת ע"י השבת, אלא הביאור בזה הוא), שכיון שענין המזוזה לבטל יניקת החיצונים ולעז"ז, לכן בביה"כ ששם מקומם – לצורך יניקתם וחיותם – א"צ במזוזה, ואדרבה. ועד"ז בנוגע ללימוד התורה בביה"כ. (ומה שמותר לפעמים ללמוד תורה בביה"כ, לאפרושי מאיסורא או לאונסו – שכיון שרואה שישנו ענין שצריך לפעול ע"י לימוד התורה, מוכרח שבמצב זה חייב לעשות כן. ועיי"ש, שזהו הטעם מה שהזכיר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ענין המזוזה, בדרך שלילה, בבית האסורים, שאז ה' צורך בכך – "לאפרושי מאיסורא"). ועד"ז, הוא בנוגע להגבלות בת"ב בלימוד התורה, שההגבלות הן – לצורך יניקת וחיות הקליפות, והחובה ללמוד תורה – שבענינים אלו, כיון שרואה אפשרות ללמוד תורה, מוכרח שבפרטים אלו חייב בכך.

שאלת שלום

אסור ליתן שלום בתשעה באב. ואלו שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכובד ראש, ואם אפשר, מודיעים להם שהיום אסור ליתן שלום.

גם לומר צפרא טבא, שבוע טוב וכדומה אסור בת"ב.

מותר לברך לחברו בשאר מיני ברכות כגון אריכות ימים ורפואה והדומה, ואפ"ל ברכת מז"ט לא מצונו שיהא אסור, דהא רק בשאלות שלום אסור.

אסור לשלוח מתנה לחבירו בתשעה באב²³⁵. אבל לעני ובפרט כשהוא תלמיד חכם, לא רק שאין איסור, אדרבה מצוה בדבר, וכל שכן אם שולח מעות להוצאת בני ביתו וכו' ובלאו הכי כבר נהגו בכל תפוצות ישראל לחלק צדקה לעניים ביום תשעה באב.

טיול והיסח הדעת

לא ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות והיתול²³⁶.

לא יקח תינוק בחיקו שמא יבא לידי שחוק²³⁷. אבל כשבוכה וצריך להרגיעו הותר²³⁸.

(234) התוכן דלקמן – ע"פ המובן מההנחה בלתי מוגה שנכתבה בקיצור נמרץ.

(235) שזהו בכלל שאלת שלום.

(236) שו"ע תקנ"ד, כא. וראה כה"ח שם ס"ק צה.

(237) כ"ה בשו"ע יו"ד סשצ"א ס"א לגבי אבלות. והה"ג בת"ב. וכן להרמב"ם אבל פ"ה הכ"א, שנקט משום טעמה דהאנק דום – הה"ג בת"ב שאסור בש"ש. וכן מובן מביהגור"א סתקנ"ד סכ"א בדין טיול שסמכה לאיסור לקחת תינוק בחיקו. ומצינו כן להדיא בראשונים – בס' מנהג טוב שאין ליקח תינוק בחיקו בת"ב. וכ"כ בפלא יועץ ערך ת"ב. והרי כל המצוות הנוהגות באבל נוהגות בת"ב, עכ"פ ל"ת שבאבל. ואף למש"כ בשו"ת מהר"ם חלאווה ס"י שאין ללמוד ת"ב מאבל – היינו באיסורים ככפיית המטה וכדומה, אבל בנדו"ז דמא ממש לטיול וכבביהגור"א הנ"ל. וכן העלה בתשוה"נ ח"ב סרנ"א.

(238) ובהו נדחית הסברא דשאני ת"ב מאבל, שכולם אבילים, ומי יקחנו – דאה"נ בצריך לכן הותר גם לאבל.

ישיבה על הארץ

ליל תשעה באב ויומו יושבים לארץ עד חצות (1:02).

ע"פ הקבלה אין לישב על הקרקע רק יפסיק בדבר שאינו לבוש בו בינו להקרקע.

מותר להניח תחתיו שק או כר קטן. וגם יוכל לישב על ספסל נמוך דהיינו פחות מג' טפחים.²³⁹

מי שהוא חלוש בביראותו וכן מעוברת ומינקת בשעת הנקה מותרות לישב על כסא רגיל.²⁴⁰

מי שנוסע ברכב מותר לו לישב כדרכו.²⁴¹ וכן בבית הכסא.

בעל הגבהה וכן סנדק יושבים על כסא רגיל.

בספר אמרי פינחס בשם הר"פ מקארין: בתשעה באב כשיושבים על הארץ יכולים לפעול אצל

השי"ת מה שצריכים כיון שהשי"ת שורה ג"כ בבחינה זו.

עשיית מלאכה

אין עושין מלאכה עד חצות (1:02). מי שהוא ירא שמים יש לו להחמיר כל היום.²⁴²

נהגו להחמיר בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה הדיוט, אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה, מותרת.

כתיבה מותרת בתשעה באב.²⁴³

מלאכת דבר האבד מותר אבל לא יעשה זה בפרהסיא.

אפילו קודם חצות מותר לעשות מלאכות של צרכי ביתו.²⁴⁴ אפילו בביתו על ידי גוי.

כל העושה מלאכה בתשעה באב, ואפילו לאחר חצות, אינו רואה סימן ברכה מאותן מעות שמרויח מאותה מלאכה. ודוקא כשקובע עצמו למלאכה ומסיח דעתו מהאבילות.

סדר ליל תשעה באב

נהגו שמאחרים תפלת ערבית יותר מהרגיל.²⁴⁵ לאחר צאת הכוכבים אומרים ברוך המבדיל בין קודש לחול, ומחליפים המנועלים לנעלי תשעה באב, ולוקחים הקינות לבית הכנסת.²⁴⁶

(239) כ"מ בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה: סמוך לארץ. והובא בבבלי יו"ד שפ"ז. וראה בפס"ד להצ"צ או"ח סתקנ"ב ס"א, אפי' לענין אבל. וכש"כ בת"ב שהוא רק ממנהגא (וראה פמ"ג סתקנ"ט בא"א ס"ב. וראה פס"ד להצ"צ שם באורוכה). ובמס' סופרים פ"ח ה"ז (לגבי ת"ב): יורדים מספסליהם למטה. ומשמע שאין העיקר שיהא על הארץ. וכבר העירו מרש"י יומא י"א, ב ד"ה ולא כלום. תוס' כתובות לא, ב ד"ה רב אשי. ועוד. וראה ילקוט הגרשוני סתקנ"ט ס"א. חיים וברכה שמחות אות י סמ"ז. ערוה"ש שפ"ז ס"ג. (ובערוה"ש סתקנ"ט ס"ד: לא דוקא על הארץ וכו' ספסל קטן נמוך לארץ). דע"ת שם ס"ב. שם סתקנ"ט ס"ג. (ועיי"ש שהביא מפירש"י ישעי' ג' (כצ"ל שם), כו: לארץ תשב מגובה לשפלות ישוב וכו' בת"ב. וראה חיים וברכה שם). אמנם לדעתו אסור שיהא חלל אויר טפח בינו ובין הקרקע (ראה גם חיים וברכה שם). ולא ראינו מקפידים בה. וברוח חיים פלאגי סתקנ"ב ס"ח ובבא"ח ש"א דברים וכה"ח סתקנ"ב ס"מ החמירו יותר שצ"ל נסר שאינו גבוה טפח. ונראה שהכל לפי הענין, שיהא שינוי דמינכר. וראה גם רוח חיים יו"ד שפ"ז ס"א. וראה גם בדה"ש שפ"ז בצינונים ס"ב.

והרבה מקילים גם בגובה יותר, כל שנמוך מהרגיל.

(240) ראה ערוה"ש יו"ד שפ"ז ס"ג.

(241) ויש שהחמירו לישב ע"ג קרש המונח ע"ג המושב ברכב. וכן ראינו במעשה רב.

(242) ואף את"ל שהטעם משום היסח הדעת באבילות ל"ש כ"כ אחר חצות היום, איכא נמי לשאר הטעמים (ראה לעיל לפני "דברים האסורים בת"ב" בהערה).

(243) אבל המעתיק ספרים בשכר נחלקו הפוסקים, ובמג"א מסיק שאסור.

(244) אכן לבנות בנין דאוושא מילתא, אסור.

(245) כן נהגו לפועל ב"ב 770, כפי שהתפרסם ברישומים שונים: בשנת תשנ"א (שנכנס לתפילה רק ב-9:30, למרות שהכריזו שמעריב ב-9:10 – הוא הזמן שה' רשום בלוחות כמוצא"ש). וגם לפני"ז, בשנים: תשמ"ח (שהכריזו לכתחילה על זמן מאוחר בכעשר דקות – ראה ביומן הג'ל שהתפרסם לאחרונה [אלא שצריך בירור עד כמה הרישום מדויק (ובנוגע לכמה פרטים). ויתכן שרק נשלל המנהג, שהובא בס' ת"ב שחל בשבת, להחליף בגדי ש"ק]; תשמ"א (שנכנס לתפילה מספר דקות לאחר צאת השבת); תשל"ח (משך זמן לאחר צאת השבת) ותשל"ז (ונכנס למעריב ב-9:30). על תשל"ז נמצא רשום שנכנס למעריב ב-9:10.

(246) ברמ"א סתקנ"ג ס"ב שחולצים אחר ברכו מלבד ש"צ. אבל המנהג כנ"ל. וראה דעת קדושים יו"ד סי' ת. שש"כ פ"ח ה"ע קעט. ומש"כ בשו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ט (בסוגריים) – אינו שייך לחליצת מנועלים. וראה בקצוה"ש סצ"ה בבדה"ש סק"ו שאין המנהג כן גם לגבי מלאכה, לפי שמארכין הרבה לתוך הלילה.

כשחולץ מנעליו יזהר שלא יגע בהם בידיו²⁴⁷. ואם נגע בהם (או בנעלי בד שלובש עתה באם אינם חדשים²⁴⁸) נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו²⁴⁹.

מנהגנו שלא להחליף בגדי שבת עד לאחר קינות, כנ"ל. כמובן, שבתשעה באב ביום, אחר שפשט בגדי שבת, אסור ללבוש בגדי שבת²⁵⁰, במכל שכן משאר תשעת הימים.

צריך להזהיר הנשים שאינן מתפללות שלא יעשו שום מלאכה עד שיאמרו ברוך המבדיל²⁵¹.

מסירין הפרוכת מלפני ארון הקודש²⁵².

אין מדליקים האורות בבית הכנסת רק מה שצריכים כדי לומר קינות ואיכה.

כתב הרמ"א: מתפללים בנחת ודרך בכי כאבלים וכן עושים בקריאת איכה.

אומרים אתה חוננתנו בתפלת מעריב²⁵³. טעה ולא הזכיר אתה חוננתנו אינו צריך לחזור ולהתפלל²⁵⁴. וכפשוטו, שצריך ליזהר שלא לעשות שום מלאכה עד שיאמר ברוך המבדיל²⁵⁵. אמנם, אם טעה ולא אמר אתה חוננתנו, וגם שכח ואכל, צריך לחזור ולהתפלל²⁵⁶.

מברכים בורא מאורי האש כשרואים הנר במוצאי שבת²⁵⁷. ונוהגים לברכה בבית הכנסת לפני אמירת איכה²⁵⁸, אא"כ מברך בבית בכדי להוציא בני²⁵⁹ ביתו²⁶⁰. אין מברכים על הבשמים²⁶¹.

לא בירך ברכת הנר מברך כל הלילה, אבל אינו מברך אח"כ²⁶².

חולה האוכל בת"ב [ומבדיל לפני אכילתו כדלקמן] מברך ברכת האש בשעת הבדלה, באם מבדיל במוצאי שבת²⁶³. אבל אינו מברך על הבשמים²⁶⁴.

אחר שמו"ע אומרים קדיש תתקבל, ברכת הנר [כנ"ל], יושבים לארץ²⁶⁵ וקוראים איכה²⁶⁶ (בלחש עם החזן) וקינות. אחר קריאת איכה וקינות אומרים ואתה קדוש²⁶⁷, קדיש שלם בלא תתקבל,

(247) מג"א סתקנ"ג סק"ו. ולהעיר משו"ע אדה"ז סק"ח סכ"ז.

(248) כה"ח סתקנ"ד סקע"ג.

(249) מחה"ש סתקנ"ג סק"ו. כה"ח סק"ג. ודלא כמשנ"ב סק"ו. ורק באין לו מים יטול בכל מידי דמנקי.

(250) וראה סידור האריז"ל להר"י קאפיל כוונות ת"ב (רח, א ואילך – הובא באג"ק ח"ג ע' קמח) שמבאר ע"ד הסוד מה שאסור ללבוש בת"ב בגדי שבת ובגדים נאים רק בגדי חול ובגדי שחרות ולילך בלי נעל וסנדל.

(251) של"ה מס' תענית. א"ר סתקנ"ו סק"א. קצור שו"ע סק"ה ס"ו. וראה שו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ח שיש לדרוש ברבים שילמדו בנותיהם לומר ברוך המבדיל מיד במוצ"ש.

(252) רמ"א תקנ"ט, ב. ויש שנהגו גם להוריד המפה. ונהרא נהרא ופשטי. וכמדומני שהמנהג בפועל אצלנו להשאיר המפה של בימת קרה"ת. בנוגע 770 – בווידיאו מתשעה באב שחרית תש"נ רואים שהשאירו המפה. אבל בסטנדר הורידו המפה. וכן מעשה רב בעצמו (יומן משנת תשכ"ז).

(253) רמ"א סתקנ"ט ס"א.

(254) שו"ע סרצ"ד ס"ד. אדה"ז שם ס"ו.

אבל אם גם עשה מלאכה קודם שאמר ברוך המבדיל, לכאן צריך לחזור ולהתפלל תפלת נדבה (ראה קצור שו"ע סצ"ג בבדה"ש סק"ח), דדינו כטעם (להרשב"א ברכות לג, א. וכו' בסוגריים בשו"ע אדה"ז ס"ג (ע"פ תהל"ד סק"ב)).

(255) אדה"ז שם ס"ג.

(256) כ"מ בשו"ע אדה"ז שם.

(257) שו"ע סתקנ"ו ס"א.

(258) ט"ז שם. לוח כולל חב"ד.

(259) להעיר ממנה"ל הל' ת"ב.

(260) ובפרט להנוהגים שאינה מברכת בעצמה ברכת הנר – ראה משנ"ב בבה"ל סרצ"ו ס"ח ד"ה לא. וראה קצור שו"ע סצ"ו בבדה"ש סק"ב. [ויכול להוציא יד"ח גם כשאין קבועים במקום אחד אלא זה בכה וזה בכה – ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"ג ס"ה. ודלא כס' ת"ב שחל בשבת ע' רכז ע"פ בה"ל סרצ"ג ד"ה על כל. אבל ראה קצור שו"ע שם בבדה"ש סק"ח].

(261) וכן אין לברך על הבשמים בת"ב בכלל, ואפילו כדי להשלים מאה ברכות, משום שעונג הוא לו ואין לעשות נח"ר בת"ב. ויש חולקים.

(262) שו"ע סרצ"ט ס"ו. אדה"ז שם ס"ט. ולעינינו – ט"ז סתקנ"ו סק"א. קצור שו"ע סק"ח ס"ו.

(263) פשוט.

(264) שו"ע יו"ד סרס"ה ס"ד וד"ח שם סק"ב. הובא במג"א סתקנ"ו סק"א. ולגבי חולה – שו"ת לב חיים פלאגי ח"ב סקנ"ט.

(265) כ"ה בכל בו (סדר התפילה) ובהג"מ מנהגי ט' באב. ובפתיחתא דאיכה רבתי (פתיחה ז'): "יושבין וקוראין קינין ונהי ואיכה".

(266) ואין מברכין עליו.

(267) טעם אמירתו, דכתיב בה "יושב תהלות ישראל", שבתשעה באב (וכן בפורים) לא נשתיר שריד ופליט משונאיהם של ישראל לולא הקב"ה יושב תהלתם – סדר טרוויש ע' 38. ובערוה"ש סתרצ"ג ס"א שכל ענינו ית' תהלות ישראל ולכן בעת שצד לנו ח"ו, עמנו הוא בצרה

וא"א ויהי נועם²⁶⁸.

בספר גירושין להרמ"ק²⁶⁹: בליל תשעה באב להיות שאנו מראים אבלות ועצבות היה באפשר שיתעוררו הקליפות, ואבל הוא מקום סכנה ונתן רשות למזיקים, לכן אנו מבטלים אותם, וזהו טעם הזכרת הגאולה בסדר גאולה (וי"ג קדושה) זו [ואתה קדוש]²⁷⁰, מפני שאז בטול הקליפות באמתיות בה.

בקריאת איכה יפסיק בין כל פסוק מעט ובין כל פרק יותר מעט ופסוק האחרון שבכל איכה אומר בקול רם.

כשמגיע החזן לפסוק "השיבנו", אומרים אותו הקהל תחילה בקול רם, ואחר כך קורא החזן שני פסוקים אחרונים, וחוזר הקהל ואומרים "השיבנו" תחילה בקול רם, ואח"כ החזן.

כתב הלבוש²⁷¹: וכל ימי תמהתי כיון שנוהגים לקרות איכה בצבור . . מדוע לא נהגו באיכה כמו במגילה לכתוב אותה על קלף וספר בפני עצמו כדין הספרים שצריכים לצאת בהם ידי חובתם בצבור . . ואפשר שנהגו כן מפני שהסופרים לא נהגו לכותבם משום שאנו מחכים ומצפים בכל יום שיהפך לנו יום זה לששון ולשמחה ולמועד ואם היו כותבין מגילת איכה היה נראה כמייאשין מן הגאולה ח"ו משא"כ במגילת פורים כי ימי פורים לא יהיו בטלים ולפיכך ע"י הדחק נהגו לקרות איכה מתוך החומשין.

בכמה שיחות קודש הובא שברשימות כ"ק אדמו"ר הצמח צדק על מגילת איכה²⁷² נתפרשו כו"כ פסוקים במגילת איכה שבח ולמעליותא ("ע"ד שהקללות יהפכו לברכות וכו' י"ל ג"כ איכה לעליות"), שהם ברכות נעלות ביותר²⁷³.

מובא בשם הרלו"צ מבארדיטשוב²⁷⁴ שלעיתיד לבוא יברכו שהחיינו על מגילת איכה, ויקראו המגילה בנחת, למעליותא, בתענוג גדול, מה שאין הפה יכול לדבר²⁷⁵.

המתפלל ביחידות אומר איכה וקינוט.

בקביעות שנה זו, כשחל צום ת"ב במוצאי שבת מוסיפים הקינוט "איך מפי בן ובת וכו'".

בהנוגע ללימודי יארצייט [משניות שלאחר התפלה] בתשעה באב (וכן לאבל תוך י"ב חודש), הנה עד חצות היום הרי לימוד משניות דאחרי התפלה הוא בפרקי דתענית ומועד קטן הידועים

ובכל צרתנו לו צר. ובשו"ת הלק"ט ח"ב סי' קלט שהעולם מתקיים בזכות קדושה דסיידא והיא במקום תורה שאסורה בת"ב. וראה עוד לקמן בפנים.

(268) שו"ע סתקנ"ט ס"ב. לוח כולל חב"ד.

(269) ספ"ט.

(270) ואולי קאי לשיטת הראשונים שאומרים גם פסוק ובה לציון גואל בליל ת"ב, ראה שבה"ל סרס"ז לבקש רחמים על הגאולה. וכו"ה בתניא רבתי הל' ט"ב. ועד"ז באבודרהם דיני אשרי ולמנצח – משום נחמה. אבל בשו"ע סתקנ"ט ס"ה נפסק שמתחילים מואתה קדוש. ואולי כוונתו לסיום הענין שנזכר ונח"י ונראה וכו' לשני ימוה"מ. וראה שלחן גבוה סתקנ"ט ס"ב שהביא בשם הר"י מולכו שכתב שאומרים ואתה קדוש רמז לגאולה שלא יתייאשו העם ובפרט לרמז לידת משיח.

(271) סתקנ"ט ס"א.

(272) נדפס בפ"ע, ולאח"ז – באוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'לד ואילך.

ובסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 617 הע' 70: ראה בספרו [של הרלו"צ מבארדיטשוב] קדושת לוי שמפרש כו"כ פסוקי איכה למעליותא. ולהעיר שבס' קול בוכים למהר"א גלאנטי (ספר שהובא כמ"פ באוה"ת. ובתורת שמואל הובא בשם קינת סתרים) מפרש ג"כ פסוקי איכה ע"ד הסוד ולמעליותא. ויתירה מזו, שנראה במוחש שרשימות הצ"צ הם הגהות לס' הנ"ל.

כן מציינו ספר נחמת ציון (להבא"ח – שו"ל מכת"י בשנת תשד"מ) עד"ז.

(273) בתורת כ"ק אד"ש – ראה ד"ה איכה תשנ"א (סה"מ מלוקט ח"א ע' קיט ואילך). ד"ה ציון במשפט תשל"ד. ועוד.

(274) קדושת לוי השלם ח"ב לקוטים חדשים לת"ב ע' תקכו.

(275) וראה גם מדרש אליהו (מאימיר) על מגילת אסתר (בד"ה וגדולה – בהוצאת ווארשא תרל"ח: פ, א) שתשתנה קריאתן לטובה דרך ישועה ונחמה.

וראה פירוש בעלי התוספות (איכה א, כב): לכן נכתב ספר קינוט [מגילת איכה] להודיע כשם שהוא כל הקללות שנכתבו בידי נביאים הראשונים כן כל הטובות שאמר המקום ע"י הנביאים יבואו וכו' וזש"ה וכו' טוב ויחיל ודומם לתשועות ה' לכן נכתב ספר זה באלף בית להיות רגיל בפיהם כשירה.

בזמן בית שני, קראו מגילת איכה בשמחה לזכרון לפניהם על בית ראשון – ראה פתיחתא דאיכ"ר יז. איכ"ר ג, ה. עט"ז סתקנ"ב. פרי צדיק דברים אות יז. ובפרי צדיק שם, שכמו כן לעתיד לא תתבטל מגילת איכה שהיא מכ"ד ספרים אך אז יהי' להם פירוש אחר שהיא מורה על טובות ונחמות.

[ואין אומרים משנה דר' חנניא בן עקשיא וכו'], ולאחר חצות היום הרי נוהגים בזה כמו בשאר השיעורים היינו שהעוסק בזה בכל ימות השנה שומר עליהם גם בת"ב²⁷⁶.
ילכו לביתם כאבלים וכמנודין לשמים במרירות לב ואנחה וכובד ראש²⁷⁷.
שאלת שלום אסורה בתשעה באב, ולכן גם אין לאחל שבוע טוב.
אין אומרים ויתן לך²⁷⁸.

באם אפשר, אין להדיח כלי השבת עד למחר אחר חצות²⁷⁹.
אומרים כל סדר קריאת שמע של המטה כרגיל, מלבד הוידוי (מדלגים מאו"א תבא לפניך וכו' עד
אנא בכח ולא עד בכלל).
ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב בכל מה שאפשר. אבל אין נוהגין לישן על הארץ או
לשום אבן תחת מראשותיו.

יום ראשון, עשירי באב – תענית תשעה באב נדחה

בנטילת ידיים בבוקר נוטל ידיו רק עד קשרי אצבעותיו ומברך "על נטילת ידיים".
אין מברכים "שעשה לי כל צרכי" עד למחרת.
מי שאינו לובש טלית, אינו מברך על טלית קטן בבוקר. וכדי שלא יכניס עצמו לספק חיוב ברכה²⁸⁰
לא יחליף את הטלית קטן עד לפני מנחה ואז יברך עליו.
בשחרית משכימין קצת לבית הכנסת²⁸¹. ואם יש חשש שעי"ז יגמרו לומר קינות ויצאו זמן הרבה
קודם חצות מבית הכנסת טוב שלא ישכימו כל כך.
אין אומרים תחנון משום דמיקרי מועד²⁸². ולכן מדלגים כל חלקי התפלה שאין אומרים בימים
שאין אומרים תחנון.

הטעם שנקרא מועד²⁸³ לסימן כי אנו מובטחים מה' יתברך שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים
ושמחה וימים טובים. ועוד, שכיון שהחושך גורם ליתרון האור, הרי ט' באב בעצמו גורם מועד גדול
לעתיד. וגם, לפי שבו ביום נולד משיח²⁸⁴.

אין מדליקין נר תפלה בביהכ"נ בט"ב שחרית.

סדר תפילת שחרית

אין מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין. ולכן אין אווזים הציצית ב'ברוך שאמר' ובק"ש.
סדר תפלת שחרית: שחרית לימי החול כרגיל ואומרים מזמור לתודה²⁸⁵. רק הש"ץ אומר עננו²⁸⁶

(276) אג"ק ח"א ע' שו.

(277) מהר"ל מנהגים הל' ת"ב. סידור יעב"ץ. סדה"י סדר ט"ב. ועוד.

(278) רמ"א סתקנ"ט ס"ב. קצור שו"ע סקכ"ה ס"ה. ואין אומרים גם אחרי יום ראשון. וראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'תשיג.

(279) ראה יוסף אומץ (מנהגי פראנקפורט) סתתפ"ג. מקו"ח להחור"י סוס"י תקנד – גם ע"י שפחה.

ומשה"ק בפת"ש (איסורין) שם (על שו"ת שמלת בנימין ס"ב שאסר) מהדחת כוסות לאבל שבי"ד ש"פ סכ"ב – הרי מפורש שם שמותר
גם לאשה לאפות ולבשל בימי אבלה כל הצריך לה, משא"כ לענין ת"ב כבשו"ע סתקנ"ט ס"י. ועוד דשם מיייר בצריך להכוסות.

(280) ראה משה"ב ס' תקנה ס"ק א.

(281) והוא אחד מחמשה ימים שמשכימים לתפלה: ר"ה יו"כ הושע"ר פורים ות"ב.

(282) וכן א"א צדוק הדין.

(283) וראה לקו"ש חכ"ט ע' 376 בהתייחוד עם מה שתיבת "מועד" קאי על ר"ח אב (תענית כט, א).

(284) מועד ע"ש העתיד – ראה סדה"י סדר ט"ב. של"ה פ' בלק תורה אור. מאמ"ר סתקנ"ז סק"ד. ערוה"ש סתקנ"ב ס"ד. שת"ב גורם
המועד – של"ה פ' יוצא תורה אור. שבו ביום נולד משיח – שו"ת יד אפרים ס"ט. וכ"ה בלקו"ש חל"ט ע' 8. ועוד טעמים מציינו, ששפך חמתו
על העצים ואבנים (וכ"מ בסה"ש תנש"א ח"א ע' 23 הע' 77), וכן שהאבלות מראה שלא נשתכח מן הלב ושיש תקוה.

(285) שהרי בזמן שבית המקדש היה קיים היו מקריבין תודה גם בט' באב – שו"ע אדה"ז סנ"א, ס"א.

(286) באם אין עשרה מתענים: הש"צ אומר עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה
שאכלו פחות מכשיעור. וראה לעיל בלוח שבעה עשר בתמוז.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה – אע"פ שלכחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר –

בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. (שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח). הש"ץ אינו אומר ברכת כהנים. לאחר חזרת הש"ץ – חצי קדיש. ואין אומרים תחנון ולא סליחות. מוציאים ס"ת²⁸⁷ וקורין ג' גברי²⁸⁸ בפרשת 'כי תוליד בנים'²⁸⁹. חצי קדיש²⁹⁰. מפטירים 'אסוף אסיפם'. יהללו ומחזירים הס"ת. קוראים כל הקינות²⁹¹ ומאריכין עד מעט קודם חצות. אשרי ובא-לציון, ומדלגים את הפסוק "ואני זאת בריתי". קדיש שלם בלי התקבל. עלינו. קדיש יתום. משניות (המותרות בתשעה באב). קדיש דרבנן.

אין מלבישים הס"ת בתכשיטי כסף²⁹².

אין אומרים מי שברך לעולה לתורה בשחרית ולא לילולת, אבל לחולה עושים מי שברך.

נער שנעשה בר מצוה נכון שיעלה לתורה במנחה²⁹³.

המגביה את הס"ת יושב על כסא רגיל.

מנהגו לקרות ההפטורה אסוף אסיפם בניגון הרגיל של כל השנה²⁹⁴.

יושבים על הקרקע²⁹⁵ כל זמן שאומרים קינות וקורא הקינות בבכי ויללה כמי שמתו מוטל לפניו. ולא כמקצת אנשים ריקים שמרימים קולם בשמחה בכל מיני זמר וכו' והס שלא להזכיר. ובעונותינו הרבים וכו' באים אנשים לבית הכנסת ולא די שאין אומרים קינות בבכי ובקול מר אלא עוסקים בשחוק וקלות ראש ומשיחים ושוחקים בפה מלא כאילו הם עוסקים בשמחת תורה וכו'²⁹⁶.

בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל. וכל שכן שלא ישיח עם גוי. "וכ"ש שרע עלי המעשה במה שקצת נוהגין קלות וזורקין זה לזה בביהכ"נ. ועון גדול הוא דאפילו שלא בט"ב אסור להראות קלות בביהכ"נ וכ"ש בט"ב ובשעת קינות שעם ישראל מקוננים על בית ד' שנחרב ועל עמו שנפזרו בכל העולם"²⁹⁷.

אומר עננו בשומע תפילה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א סתקס"ו סק"ז).

287 א"א א-ל ארך אפים (רק בימי שני וחמישי ובימים שאומרים תחנון).

288 ואין נוהגין לברך דיין האמת.

289 באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא בתורה אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים. (וראה לעיל בלוח שבעה עשר בתמוז בדני קריה"ת במנחה). ובאמת, בת"ב בשחרית אפשר להקל יותר ולקרוא גם כשאין אפי"ג מתענים. (וכל עיקר השק"ט בפוסקים הוא לענין קריאת ויחל בד' צומות. ובשו"ת רעק"א פסקים סכ"ד אכן כתב לחלק כה"ג בין שחרית יו"ב למנחה. וכ"ה בכ"מ. וכבר העירו שכן מדויק ברמב"ם הל' תפלה פ"ג ה"ה, גם לענין ת"ב. ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קנו כתב להקל בת"ב שחרית ומנחה (לענין להעלות לתורה מי שאינו מתענה. וז"מ ישיה בחלקות למו, לענין לקרוא בתורה כשכל הציבור אינו מתענה בת"ב מנחה, בכותבו שהוא רק להלכה, "ולמעשה צריך מיתון קצת", וש"צ"ע לדינא אם יקראו ויחל". ונראה מדבריו שלא נסתפק רק לענין ת"ב מנחה ולא לגבי שחרית. אבל להעיר שאף דקאי התם רק לענין ת"ב – "מכוננתו שבאמת דעתו להקל (להלכה עכ"פ) גם בשאר צומות). וגם בשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהד"ח) דן רק בנוגע קריאת ויחל, אף דקאי התם בת"ב. ובין הדברים כותב "הרי קריאת ויחל בד"צ וכ"ש קריאת דט"ב בשחרית הם שייכים רק עבור מה שאירע לאבותינו". וראה גם דברי הקלה (במשלי שלמה לחוברת השלישית ליום כ"ד ס"ב – ע' 102): היעלה על הדעת שבשחרית ת"ב לא יקראו בתורה אם אין מתענים בבהכ"נ. (ועיי"ש שמה מוכיח שכ"ה גם בשאר צומות). ודלא כשו"ת חלקת יעקב או"ח סרט"ו סק"ב שגם בת"ב שחרית החמיר שצ"ל לה"ג פ' מתענים. וראה שו"ת משנת יעב"ץ או"ח סמ"ט).

290 כך הלכה ורווחת בפוסקים. וכ"כ הרבה ראשונים להדיא. וכן המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל ומעשה רב. והאריכו בזה בכ"מ. וראה מה שאסף איש טהור והביא כל המובא בית ה' בנר ציון (סניור) בין המצרים פ"י סס"ו. ואכ"מ.

291 ספר המנהגים ע' 47.

292 כן המנהג בבית חיינו. ולהעיר ממס' סופרים פ"ח ה"ז: ויש שמניחים את [תיק ה]תורה על הקרקע (באבלות) [בעטיפה] שחורה, והוא בטור שותקנ"ט.

293 ראה שו"ת באתרא דרב סי' ישיד. וש"ב.

294 כן מעשה רב. והוא דלא כמ"ש במג"א סי' תקנט סק"ו ועוד (לאומרו בניגון איכה). ולהעיר, שבסדר טרויש ע' 13 שאומרים בניגון דרשו ולא בניגון שבת חזון, ובדרשו ראיתי מהוגנים שלא משנים נגינה משאר הפטורות רק מקצרים בה.

ובכ"מ כתבו לאומרו בניגון "מלמדי מקרא וברכות" (או "בניגון המקרא ולא בניגון אחר [שאר] הפטורות"), ויש שכתבו לאומרו ללא ניגון הטעמים, ויש שכתבו בניגון בכי' (ואולי היינו ניגון הרגיל אבל בבכ').

295 בכ"מ, שדוקא ביישיה ולא בעמידה. [ומש"כ בט"ז סתקנ"ט סק"ד, דה"ג אם רוצה לעמוד ודאי אין עליו חיוב לישב דוקא ולישב על הארץ – א"י שייך לנדוד, ומיירי לענין אבל, וכונתו להוכיח גוף החובה דיישיה ע"ג קרקע, לפי שהוא ל"ת שבאבל ולא מ"ע שבאבל, עיי"ש ה"ה. ואכן, יש שכתבו שבזמן אמירת קינות הוא כבשעה שבאים מנחמים שצ"ל ביישיה. ואכ"מ].

296 ראה לבוש סתקנ"ט ס"ד. נהג כצאן יוסף ס"ז. קב הישר ספצ"ד.

297 ראה קיצור שלי"ה ריש מס' תענית. מקו"ח רס"י תקנט. יוסף אומץ (האן) סתתפ"ו. א"ר סתקנ"ט סק"ז. משנ"ב שם סתקנ"ב. כה"ח

נוהגין לומר הפזמון "אלי ציון" חזן וקהל ובעמידה²⁹⁸.

מי שלא הספיק לגמור קינות לפני חצות ימשיך לאחר חצות.

בספר תורת חיים²⁹⁹: "שמעתי מאמ"ו ז"ל שהמחש"ק לא הי' כורך סדר הקינות שנדפס עם איכה, וקנה בכל שנה ושנה מחדש, ובת"ב אחר הקינות הניח הקינה בביהכ"ג הפקר, שאם יכרוך אותו ויקחהו לשמרו על שנה הבאה נראה כמתייאר מן הגאולה"³⁰⁰. ויש שכתבו שלעתיד יאמרו כל הקינות בדרך שירה ויתהפכו כל הקינות לשמחה³⁰¹.

לאחר התפילה, נכון שכל אחד יקרא מגילת איכה.

אחר התפלה הולכים מבית הכנסת כבני אדם הנזופים למקום ואין נותנים שלום זל"ז³⁰².

אחרי חצות היום (1:02) ואחר סיום הקינות – יושבים על הכסא כרגיל.

"בענין הליכה לבית הקברות הרי אף שזכרה בספרי הוראה לא ראיתי את כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע נוהג כן, אפשר אחד מהטעמים כיון שאי אפשר לטבול ביום זה מקודם לזה במקוה, ועד"ז מצאתי בנימוקי או"ח תקנ"ט להרה"צ ממונקאטש. ומ"ש שם שיש הולכים מבחוץ, גם באופן זה לא ראיתי נוהג כ"ק מו"ח אדמו"ר, ויש לבאר גם זה ע"פ מ"ש בכ"מ שגם ע"י ההבטה וראי' בבית החיים נעשה איזה קישור ובמילא גם זה יש לקשר עם העדר הטבילה הנ"ל"³⁰³.

נוהגין שלא להכין צרכי סעודה עד אחר חצות. אבל אם אינו מתעסק בקינות וכיוצא, יותר טוב להתעסק בצרכי סעודה שלא יהי' מתעסק בדברים בטלים ויבוא לידי שחוק.

לא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות והיתול³⁰⁴.

בלקוטי שיחות³⁰⁵: להשתדל במשך ימים אלו, ובפרט ביום הת"ב (בהשעות שמותר להניח תפילין), לזכות יהודים במספר גדול הכי אפשרי במצות הנחת תפילין.

בספר השיחות תשמ"ח³⁰⁶: יש להציע . . אז די וואס עשירי באב [כקביעות שנה זו – ת"ב נדחה] פארן . . אין פארשידענע ערטער בכדי רעדן מיט אידן וועגן אידישקייט בכלל און תשעה באב בפרט – זאלן מיטנעמען א צדקה – פושקע וואס דערמאנט און רופט ארויס נתינת הצדקה, און אויך "מיטנעמען" דברי תורה (מענינא דיומא) וועלכע מ'קען יענעם זאגן בעל-פה, באותיות המתאימות לו בדרכי נועם ובדרכי שלום, "האמת והשלום אהבו"³⁰⁷.

שם סק"נ. שו"ת אהל אברהם יג, ב.

(298) וכן מעשה רב.

(299) סופר סתקנ"ט סק"ב.

(300) וכ"ה בספורי חסידים בשם הרה"צ מטשעכנוב.

(301) ראה מנהגי קודש רוזין ע' קבח בשם הרה"צ מרוזין. ובכ"מ. וראה לעיל ליל ת"ב, לענין מגילת איכה.

(302) וראה שער המלך (על מועדים – נדפס בשנת תקל"ד) שהזהיר על כך שיש שהולכים מביהכ"נ ומיד הוא להם כמו שהולכים לחירות מיגון לשמחה וממלאים שחוק פיהם, ולא כן הוא, שכל היום כשר למול ערלת לבבו וכל היום דוה לבנו על חורבן בית אלקינו וכו' ולכן יציאתו מביהכ"נ תהא ג"כ בכפיפת ראש ובכפיפת קומה.

(303) אג"ק ח"א ע' שז.

(304) כ"ה בכלבו סס"ב, והביאו בשו"ע סתקנ"ד סכ"א. ובמהרי"ל ומחז"ו ועוד כתבו, שהרי תורה בטילה משום דכתיב בה פקודי ה' ישירים משמחי לב, ומי יקל ראשו אז לשמוח עצמו בטוילים. ובשלחן שלמה סתקנ"ד סק"ב, דפשיטא שאסור לטייל ולשמוח מה"ט, ובעו"ה העולם אין נזהרין בזה ועושים ת"ב כשמחת תורה ולא פסיק חזק מפומיהו כולא יומא וכו' עיי"ש.

(305) ח"ט ע' 251 (משיחת ש"פ דברים, ובמילא, עושים כן בפועל. משא"כ ע"י הדיבור ע"ד נתינת צדקה – הרי (נוסף לכך שפלוגי עלול להפגע מהרושם שבאים לעוררו אודות קיום מצות הצדקה) גם לאחר הדיבור, נשאר עדיין הכסף במקום אחד, הנותן במקום שני, קופת הצדקה (או נבאי צדקה) במקום שלישי, והמקבל במקום רביעי! ומובן, שהפעולה בכל זה צריכה להיות בדרכי נועם ודרכי שלום, באופן שיתקבל אפילו בהרצון דנפש הבהמית, ובפרט ב"יום רצון", שלכן, יש להשתדל שלא ליצור רושם שבאים לספר לו דבר שאינו יודע אודותיו, ועאכ"כ שבאים לעוררו לתקן הנהגתו וכיו"ב.

(306) ח"ב ע' 575.

(307) ובר"ד משיחה הנ"ל (ש"פ דברים תשמ"ח): מהעצות לזה (בענין הצדקה, למשל) – להביא קופת צדקה: כשמביאים קופת צדקה – לא צריכים להאריך דביבורים ולעורר אודות נתינת הצדקה, שכן, תיכף ומיד כשרואים קופת צדקה מבינים שצריכים לתת צדקה בפועל, ליקח הכסף ולהכניס בתוך קופת הצדקה, ובמילא, עושים כן בפועל. משא"כ ע"י הדיבור ע"ד נתינת צדקה – הרי (נוסף לכך שפלוגי עלול להפגע מהרושם שבאים לעוררו אודות קיום מצות הצדקה) גם לאחר הדיבור, נשאר עדיין הכסף במקום אחד, הנותן במקום שני, קופת הצדקה (או נבאי צדקה) במקום שלישי, והמקבל במקום רביעי! ומובן, שהפעולה בכל זה צריכה להיות בדרכי נועם ודרכי שלום, באופן שיתקבל אפילו בהרצון דנפש הבהמית, ובפרט ב"יום רצון", שלכן, יש להשתדל שלא ליצור רושם שבאים לספר לו דבר שאינו יודע אודותיו, ועאכ"כ שבאים לעוררו לתקן הנהגתו וכיו"ב.

מנהג ישראל להרבות בצדקה ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב³⁰⁸. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

סדר תפילת מנחה

תפלת מנחה בשעה מאוחרת. למעשה, ב-770 נהגו להתפלל בשעה הרגילה. ועכ"פ יש להקדים תפלת מנחה שיהא קודם בין השמשות (היינו, לסיימה קודם שקיעת החמה). והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות³⁰⁹. ובתשעה באב בפרט, מחמת הנחת תפילין, כדלקמן.

אין להניח תפילין אחר תחילת השקיעה. ולכן יזהר לסיים תפילת מנחה ולהניח תפילין דר"ת לפני השקיעה. ואם היו עליו מקודם אין צריך לחלצן. ולאחר צאת הכוכבים צריך לחלצן אם הוא ברבים שמא יטעו לומר שמותר להניחן לכתחילה בלילה.

אין ליובאוויטש ביום התענית פלעגט מען דאוונען מנחה שפעט. דאס איז געווען א דיוק. איך מיינט שפעט נאך דער זון אונטערגאנג. נאר אין די שפעטערע שעות, למשל, זייגער אכט אום שבעה עשר בתמוז, און זייגער זיבען אום תשעה באב³¹⁰.

נוהגים להחזיר הפרוכת לפני מנחה. וכן מדליקין הנרות כרגיל.

במנחה: לובשים טלית (מי שאינו לובש טלית, יחליף הט"ק ויברך עליו) ותפילין ומברכים עליהם. וקוראים את השמע (כל ג' פרשיות), שיר של יום, אין כאלקינו, וכל השיעורים השייכים לשחרית, ואח"כ סדר תפילת מנחה.

"השיעורים השייכים לשחרית" היינו אותם השיעורים קבועים שלומדים בהמשך לתפילת שחרית, ש"ברובא דרובא לכל אחד יש שיעורים", "משא"כ אלו שאין שייכים (לתפלת שחרית)"³¹¹.

(308) צדקה זו – לא ממעות מעשר.

(309) בדיעבד, אם נתאחר בתפלתו, אפשר לקרוא בתורה ולהפטיר ולהתפלל מנחה גם בין השמשות. לענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. וראה שו"ע אדה"ז סת"כ"ג ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"כ ומשמע שביה"ש מותר. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. [נצט"ק בסיום הסעיף: במעור יום. גם יל"ע אם בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל ומי הכי].

(310) לקוטי דבורים כרך א קח, ב.

(311) ע"פ מענה מז' שבט תשמ"ח – נדפס בליקוט מענות קודש תשמ"ח ע' 53. וסימן קרמחיקה על התיבות "האם הכוונה גם לחת"ת?". ובהסבר הענין – במענה מ"ט אדר תשמ"ח (קטע ע' 70), שמשלימים לפני מנחה דוקא השיעורים "השייכים לשחרית", כלומר, "שייכים לתפלת שחרית". ובליקוט מענות נשמת שבכת"ק שפנים. ואולי הכוונה "שכל שהוא סדר היום אין בו שמשות ת"ל לאבל". (וראה גם ע"ד באג"ח ח"א ע' שו, בנוגע לשיעורי משניות שאחר התפלה, שאחר חצות דינו כשאר השיעורים שהעוסק בזה בכל ימות השנה שומר עליהם גם בת"ב. ואולי הכוונה גם שם לשיעורים קבועים ושללאחר התפלה. וכ"מ מהציון שם להיום יום).

והנה, המדובר כאן רק בנוגע השלמתם לפני מנחה דוקא, שרק "השיעורים השייכים לשחרית" בכלל. אמנם, באשר לזמן השלמת שיעורי חת"ת במשך היום, ראה לקמן בפנים (ודלא כהנבת השואל שם שאין לומדים אותם כלל בת"ב).

ופשוט, שעד"ז הוא במי שרגיל ללמוד "הלכות בית הבחירה" בהמשך לתפילת שחרית דוקא. אמנם, כל שאין הדבר כן, אפשר ללמודם במוצאי היום. ולהעיר מס'ה"ש תנש"ח ח"ב ע' 691 הערה 87 (ע"ד הספק אם צריך ללמוד הל' ביהב"ח בעשירי באב, כשת"ב חל בשבת ונדחה), שנוכח שם (בין הדברים) בסוגריים ב' אופנים בדבר: "באופן המותר, כמובן, לאחר חצות היום, או להשלים במוצאי היום". ואולי הכוונה גם שם כנ"ל, שתלוי ברגילותו. וגם יל"פ בפשוטו, דלא נחית לדינא כאן, וכדרכו בקדש, ור"ל שהלימוד צ"ל באופן המותר, והיינו איך שתאה ההכרעה בדבר, אחרי חצות אין במצאית ת"ב, וכפי הדין העולה אחרי העיון בפוסקים. ויותר נראה שהכוונה כאן "באופן המותר, כמובן" – ללמוד בדברים המותרים דוקא. וכ"ה בר"ד מההתוועדות (ש"פ בלק תנש"א): "אמנם אין מקום (ס'האט קיין ארט ניט) ללמוד אז ענינים שאסור ללמוד בת"ב, אך אפשר ללמוד זאת במוצאי ת"ב, או ללמוד ענינים המותרים בלימוד בת"ב". ובתוכן קצר: "אלא שמצא איסור לימוד התורה בת"ב – פשוט שיש ללמוד הלכות אלו באופן (או בזמן) המותר, או ללמוד ההלכות במוצאי היום".

ומכלל הדברים עולה, שהותרו הן שיעור שרגיל בו בהמשך לשחרית (שהוא ע"ד סדר היום), אף שאינו שיעור שנתפשט בכלל ישראל, ויש להשלימים לפני מנחה, והן שיעורי חת"ת שנתפשטו ונתקבלו אצל אנ"ש כחובה גמורה, אף שאינם בהמשך לשחרית. אבל כל שיעור אחר שרגיל בו אבל אינו שייך לשחרית לא הותר. ונוראים הדברים, שהוא כעין פשרה והכרעה בין שיטת הטו"ז והמג"א, בהיתר לחזור הפרשה בת"ב (ראה שו"ע סתקנ"ד ס"ד ובנו"כ. וראה סיכום הדעות בכה"ח שם סתק"ב. וראה שו"ת יהודה יעלה יו"ד שס"ח. ועוד), שבשיעור שנתפשט ונתקבל כחובה לרבים הותר מדין "חובת היום" (ראה ס' המנהגים טירנא מנהג ת"ב. לבוש סתקנ"ט ס"ד. ט"ז יו"ד ס' ת סק"א. הגהות מהר"א אזולאי ללבוש שם, והב"ד בברכ"י סק"ג בשם מט"מ שטשכ"ב. לחה"פ – הובא בבלי"י יו"ד שם סק"ג. וראה הררי קדם ח"ב ס' קמה), ובשיעור שרגיל בו בהמשך לשחרית (אף שאין כל אדם אומר אותו – ראה מג"א סתקנ"ט סק"ז. ובנוגע למעמדות – מנהגי וורמיישא שמש ע' קצו. הגהות למנהגי וורמיישא קירכום ע' רעא. בר"כ סתקנ"ד סק"ב. ועוד. וכן בנוגע לחק לישראל – מועד לכל חי פלאגי ס' סק"צ. זכ"ל אות ט – סתקנ"ד ס"ט, הב"ד בכה"ח סק"ט. ויש שהקלו בזה – ראה אמרי פניחס השלם ח"א אות

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו" בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בתשעה באב במנחה אומרים בברכת בונה ירושלים "נחם ה' אלהינו את אבלי ציון וכו'", וחותמים "מנחם ציון ובונה ירושלים". טעה או שכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), ונחם בבונה ירושלים כיחיד, וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קוראים ג' גברי בפרשת ויחל³¹² ומפטירין בדרשו ככל תענית ציבור, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו" ו"נחם"), חזרת הש"ץ, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום, משניות (כרגיל) וקדיש דרבנן.

המניחים תפלין דרבינו תם שימושא רבא וראב"ד בכל יום, גם בתשעה באב עושין כן. ואומרים ג' פרשיות שמע, קדש והי'ה כי יביאך כרגיל.

שיעורי חת"ת: באגרות קודש³¹³ שאין דוחים לכתחילה שיעורי חת"ת למוצאי תשעה באב.

שיעור רמב"ם: במורה שיעור לרמב"ם היומי – "השיעור של תשעה באב ללמוד במוצאי תשעה באב"³¹⁴.

שיעור הלכות בית הבחירה: "צריך עיון . . בנוגע לתשעה באב שחל בשבת . . – האם רק הצום נדחה לעשירי באב, או שגם כללות הזמן דבין המצרים נדחה ונמשך גם בעשירי באב, ובמילא, צריך ללמוד הלכות בית הבחירה גם בעשירי באב (באופן המותר, כמובן, לאחר חצות היום, או להשלים במוצאי היום)"³¹⁵.

בכמה פוסקים³¹⁶ הובא שמנהג העולם לומר פסוקי נחמה בערב, ו"אין למנוע אמירתה כדי לקבוע בלב ההמון כי יגאלנו ה' ברחמיו ויקיים לנו כל נחמות נביאיו בקרוב".

בת"ב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים³¹⁷) פרשת היום ע"ד . . "צום החמישי" (ע"ד שבכל יום אומרים שירו של יום וכו' ב). ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לע"ל, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים ע"ד הצומות; אלא **שבתורת אמת** ותורה **אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר (כמבואר במ"א בענין יעקב ועשו האמורים בפרשה³¹⁸), היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לע"ל, ואדרבה – ע"י הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, ה"ז מגדיל השמחה והיום טוב³¹⁹.

ת – ע' קמט. וכן נהגו להקל בכ"מ – ראה שו"ת פרח מטה אהרן (האדאס) הגהות לשו"ע סתקנ"ד. וראה גשה"ח פכ"א ס"ה בנוגע מאן דקפיד ללמוד לתת חוקיו בסדר חק לישראל) ה"ז כ"סדר התפלה" (ראה ערוה"ש סתקנ"ד ס"ו. שו"ת דברי מלכאל ח"ו ס"ט). וצ"ע הכוונה בסה"ש תרצ"א ע' 219].

312) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים. (וראה לעיל בלוח שבעה עשר בתמוז בדיני קריה"ת במנחה).

313) חז"ג ע' שלא, עיי"ש הטעם.

ולהעיר, שבשיעור תהלים "כיון שאומרה דרך בקשה שרי לאומרה במנחה", ובשיעור תניא – להעיר מההיתר עד"ז לאבל (ראה ס' המנהגים ע' 77, והארכנו מזה לעיל), וגם בשיעור חומש – ה"ז בכלל "לחזור הפרשה" (רמ"א או"ח סתקנ"ד ס"ד, וע"פ פ' הט"ז סק"ג. אבל שם לכא' מיידי ללא פירש"י).

והארכנו בכללות הענין, בקובץ הארבעים.

314) ובכת"ק (נדפס בס' המזכיר בסופו. ובכ"מ), בנוגע לקביעות ש"ז: "ליום א' – ללמוד בלילה לאחר הבדלה". וכ"ה בכמה דפוסים של המורה שיעור.

וכבר נתחבטו רבים ושלמים בהחלוק בין חת"ת לרמב"ם. ונאמרו בזה כמה ביאורים. וראה בארוכה אצלנו בקובץ הארבעים. ודרך בכע"ז בהתקשרות גל' לו.

315) ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 691 ובהערה 87.

316) ראה ברכ"ב או"ח סתקנ"ט סק"ז שהביא מכמה פוסקים לכאן ולכאן. וכתב ששו"ר שכ"ה בס' הכוונות להאריז"ל (הועתק לעיל). והלשון שבפנים – בספרו מורה באצבע ס"ח סרל"ח.

317) מלכים ב כה, ירמיה לט, ח"י. זכריה ח, יח"ט.

318) לקו"ש ח"ב ע' 341 ואילך לקו"ש ח"ל ע' 145. ועוד.

319) סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 547 הערה 63.

בספר המנהגים, מנהגי בין המצרים: דער צ"צ פלעגט רופן דעם רוזינער "דער הייליגער רוזינער", וסיפר: דער הייליגער רחינער האט מרחק געווען עצבות ואפילו מירדות, איז בא חסידים געווארען – שטיפעריי. תשעה באב האט מען זיך געשפילט אין בערעלאך³²⁰. דערנאך איז געבליבען אז מען זאל עפענען דעם דאך פון בית המדרש אראפלאזען א פעטליע און ווער עס וועט אריינגיין זאל מען ארויפוארפען אף עס די פעטליע און אויפהייבען עס אפן דאך, וכן עשו. דערווייל איז אריין דער רוזינער. די וואס זיינען געווען אפן דאך האבען דאך ניט געזען גענוי האט מען עס אויך אנגעהייבען אויפהייבען אז מען האט עס דערקענט – האט מען עס אראפגעלאזען צוריק. האט דער רוזינער געזאגט: רבונו של עולם, אויב דיינע קינדער האלטען ניט דיין יום טוב, טא נעם עס צו פון זיי.

בר"ד משיחת ש"פ יגש תשכ"ה: וזהו מה שבליובאוויטש היו שעות בת"ב אשר היו בשמחה, ולכאורה ווי איז דאס אויסגעהאלטן דהרי גם תורה שהוא למעלה מזמן ומקום מותר רק ללמוד איזה הלכות (מצד אבלות), ואיך שייך לומר שיהי' שמחה? אלא הוא כנ"ל שאין העיקר הבכי', אלא צ"ל העבודה בפועל ממש, שדוקא עי"ז בונים את הבימה"ק הפרטי, וכמ"ש באגה"ק שע"י הגאולה הפרטית באים לגאולה הכללית כו'.

כתב בברכי יוסף (להחיד"א)³²¹: כי במנחת ת"ב נולד משיח הנקרא מנחם כו' ומצאתי כתוב דמזה הטעם לא מיחו חכמים על רבות בנות דאחר חצות מתעסקות בכל כחן לכבד הבית ולתקן המטות וכיוצא מתקוני הבית וזה מנהג קדום בערי איטאליא לנשים. ויען שדעתן קצרה וחלושי אמונה אדרבא חיזקו ידיהם לקבוע אמונת הגאולה ולא יתיאשו ח"ו. וראה בספרו מורה באצבע³²² שכתב: כל מה שאסרו רז"ל בט"ב הוא עד הלילה ואין להקל אחר תצות בשום דבר רק שמקילים לנשים לסדר הבית קצת וזה לקבוע בלבם אמונת הגאולה.

בשער הכוונות ענין תשעה באב: מה שנהגו ביום ט' באב במנחה לומר פסוקים של נחמות וגם לקום ולשבת על הספסלים למעלה, ואדרבא נראה מן התלמוד בבלי כי לעת ערב הציתו אש בהיכל ביום ט' באב ונשרף בעת המנחה, וכפי זה היה ראוי להחמיר במנחה יותר מבשחר, אבל הענין יובן במה שדרשו בגמרא על פסוק³²³ מזמור לאסף אלקים באו גוים כו', והקשו מזמור קינה מבעי ל', ותיצרו כי בתחילה התחילו האויבים להרוג את בני", ואז חשבו ישראל שלא תהי' תקומה למפלתם ויכלו ח"ו בחרב האויבים, ובראותם שהציתו אש בהיכל לעת ערב שהוא זמן המנחה אז אמרו מזמור ושמחו שמחה גדולה וקיבלו נחמה, כי אם ח"ו לא הי' משליך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים לא היתה תקומה לשונאי ישראל, וכמשו"ל כלה את חמתו ויצת אש בציון כו', ונלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל טעם אחר והוא כי אז במנחת ט"ב³²⁴ נולד המשיח הנקרא מנחם, כנזכר במדרש איכה רבתי.

320 (להעיר מר"ד משיחת כ' מנ"א תשי"א, עיי"ש).

ובשו"ת דברי ישראל (וועליץ) ח"א סי' קנה, מביא מה שהתריעו הפוסקים, ומסיים שמ"מ אין לבטל מה שנהגו התינוקות כי לא לחנם נהגו כן.

321 (סתקנ"ס סק"ז).

ומצינו כדוגמתו כבר בכלבו הל' ת"ב סס"ב (וכ"ה בארחות חיים הל' ת"ב סי"א (בשינויים קלים). והובא ביוסף אומץ (האן) סתתצ"ג. ועוד), שאחרי שהביא איסור הרחיצה בת"ב כל היום, ושמי שמיקל לרחוץ מן המנחה ולמעלה עובר על דברי חכמים, כתב: "אבל מנהג קדום שהנשים רוחצות ראשן מהמנחה ולמעלה בתשעה באב והזקנים הראשונים הנהיגו זה ולטובה נתכוונו ועשו סמך לדבר על מה שאמרו באגדה כי המשיח נולד ביום תשעה באב. וכמו שעשינו זכר לחורבן ולאבילות כן צריך לעשות לגאול ולמנחם כדי שלא יתיאשו מן הגאולה. וזה האות לא הוצרך רק לנשים ולכיוצא בהן שהן חלושי כח אבל אנו כולנו מאמינים ובטוחים בנחמות הכתובות שניות ומשולשות בספרי הנביאים אך הנשים שאינן יודעות ספר צריכות חיזוק". ועד"ז הוא במכתם תענית ל, א. ועוד. ובמאירי תענית ל, א: על שאמרו במדרש שהמשיח נולד בו ביום ורמז לנחמה וגאולה. ושם ל, ב: שלא מיחו בידם חכמים ולא עוד אלא שסועדים בידם וכו' ואין הדבר נאה. וראה הנסמן בהגהות המהדיר לכלבו שם.

וכבר כתב על זה הבית יוסף סוסי' תקנד: ואני אומר כי המנהג ההוא נשתקע ולא נאמר וכל הבא להקל בדבר בין איש בין אשה כופין אותו שלא יעבור על דברי חכמים. וראה גם ד"מ שם.

322 ס"ח סרל"ז.

323 ובר"ד ש"פ עקב, כ"ף מנ"א תשד"מ: ולהעיר מ"ש בגמרא ש"תשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור", קאי על חורבן בית שני. אמנם מכיון שבשער הכוונות מקשו ענין זה עם מ"ש בספר תהלים "מזמור לאסף גו" דקאי על בית ראשון, מובן, שגם בבית ראשון "תשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור".

324 וראה לקו"ש ח"ט ע' 229 ד"ה במנחת, במש"כ בכ"מ (בבאה"ט סתקנ"א א סק"ה ובפמ"ש ג במ"ז ס"ח ע"ד) (ועוד) "במוצאי ת"ב" שצ"ל "במנחת ת"ב". (ובלקו"ש שם נזכר גם שצ"ל בא"ר. אבל בא"ר לפנינו סתקנ"א א סקמ"ו כתב בסתמא "בט"ב". ואולי גם בזה צ"ל "במנחת ת"ב").

בר"ד משיחת ט"ז מנחם-אב תשד"מ (מסרת הקלטה): שטייט אין ספר הכוונות א דבר נפלא, און ברענגט דארטן אויך אראפ, אז וואס איז דער ענין וואס מ'זאגט תשעה באב לאחרי חצות זאגט מען "נחם", מיט נאך כמה ענינים של נחמה, "יושבים על הספסלים" – ווי ער ברענגט דארטן אראפ – לאחרי חצות היום; לכאורה – ווי ער פרעגט דארט די שאלה – האט דאך געדארפט זיין איפכא מסתברא, אז וויבאלד אז לערב הציתו אש במקדש – האט דאך דעמאלט געדארפט זיין דער **חומר** בענינים אלו, און דא זאגט מען אז דוקא דעמאלט איז יושבין על הספסלים און מ'זאגט "נחם"? זאגט ער, אז דעמאלט ווען הציתו אש במקדש איז געווען ביי אידן א **שמחה גדולה!** אזוי איז דער לשון אין ספר הכוונות. ניט ער זאגט אז ס'איז געווען איבער-אייראדער בזמן הארזו"ל וכיוצא בזה; ער זאגט "**באותו היום**" איז געווען ביי אידן א שמחה גדולה. און איז ער מבאר אין וואס ס'איז באשטאנען די שמחה, אז מצד דעם מצב הענינים דעמאלט איז געווען רחמנא ליצלן די אפשריות פון "כילה חמתו" אויף "שונאי ישראל", בשעת זיי האבן געזען בערב, וואס בערב איז געווען דער חומר הדין, דער חומר העונש, איז וואס איז געווארן? "הציתו אש בהיכל", "כילה חמתו על העצים ועל האבנים" – אט דעמאלט איז געווען "**מזמור** לאסף", ווי ער פרעגט אין מדרש תהלים: "**בכי** לאסף מיבעי ליי?" וואס איז געווען דער "**מזמור** לאסף" – איז געווען וואס "כילה חמתו על העצים ועל האבנים", זיינען אידן געווען בטוח אז עס **ישראל חי לעד ולעולמי עולמים!** אפילו אין אזא מעמד ומצב האט זיך דאס אויסגעלאזט צו עצים ואבנים. און כאמור, דער חידוש אין ספר הכוונות איז, אז ער שרייבט אז דעמאלט איז געווען א שמחה גדולה ביי אידן, אין דעם תשעה באב פון חורבן בית שני, לאחרי חצות היום! און ס'איז ניט געווען א דבר לשעתו – דערנאך איז דערפאר געווארן מידי שנה בשנה, אז לאחרי חצות היום איז "יושבין על הספסלין ואומרים נחם", און דערפאר איז אויך גלייך אז ס'ווערט נאכט, וואס דעמאלט אין זמן קידוש הלבנה – לייגט מען דאס ניט אפ אויף שפעטער, נאר מ'איז גלייך מקדש את הלבנה במוצאי תשעה באב.

בר"ד משיחת כ' אב תשד"מ: מבואר בזה בשער הכוונות דבר פלא, וביחד עס זה – דבר נפלא, ש"בראותם שהציתו אש בהיכל לעת ערב אז אמרו **מזמור ושמחו שמחה גדולה!** ומתי אירע הדבר – לא בשנה שלאחרי זה, אלא **בה בשעה** שראו ש"הציתו בו את האור", היינו שכאשר ה' **תוקף החורבן בתכלית** – לא בתשעת הימים שמר"ח אב ואילך, ולא בכל ג' השבועות, ולא בעשירי בטבת שאז "ותבוא העיר במצור" (שכתוצאה מזה ה' חורבן ושריפת ביהמ"ק בתשעה באב) אלא "בראותם **שהציתו אש בהיכל**" – דוקא **אז** אמרו מזמור **ושמחו שמחה גדולה!**... לכאורה, יכולים לחשוב שמכיון שענין זה הובא בשער הכוונות, שייך הדבר לחלק הנסתר והקבלה שבתורה, משא"כ בנוגע לחלק הנגלה שבתורה. וכידוע שכל דבר שבעלי הקבלה והזהר חולקים עם הגמרא או הפוסקים הנמשכים אחר דברי הגמרא, הלך אחר הגמרא או הפוסקים הנמשכים אחר". אמנם מצינו בכו"כ מקומות שהמגן אברהם פוסק להלכה ע"פ מ"ש בשער הכוונות, שמזה מובן, שלמרות שענינים אלו הובאו בשער הכוונות, מ"מ כן הוא הפס"ד להלכה בפועל. וכמו כן בנדו"ד, שמנהג ישראל לומר נחם בתשעה באב בעת המנחה, היינו שאין זה ענין השייך ליחידי סגולה בלבד, כי אם מנהג השייך **לכאור"א** מישראל עד לקטן שבקטנים ופשוט שבפשוטים. ומכיון שכן, הרי גם ההסבר שבדבר צריך להיות מובן בפשטות לכאור"א מישראל, ואכן מבואר הדבר בשער הכוונות באופן המובן בפשטות גם לקטן שבקטנים. . כלומר, ב"שריפת בית אלקינו" נתגלה גודל חיבתן של ישראל אצל הקב"ה, שאפילו כאשר נמצאים בתכלית הירידה למטה מטה ביותר, עד למצב ש"מפני חטאינו" אין בריה, כביכול, אלא לשרוף את ביהמ"ק, רחמנא ליצלן, הנה גם אז לא פוגע הדבר במציאותם של בני"י, מפני גודל **חיבתן של ישראל** אצל הקב"ה. ולכן גם כאשר בית דין של מעלה פוסק שצריך להיות ענין של חימה כו', מתבטא הדבר בנוגע לעצים ואבנים בלבד, "כלה חמתו על העצים ועל האבנים", ואילו בנוגע לבני"י עצמם "חצי כלים והם אינם כלים", היינו שמציאותם של בני"י היא **בקים נצחי**, לעד ולעולמי עולמים. וכאמור, ענין זה נתגלה בעת שהציתו את האור בביהמ"ק, "שריפת בית אלקינו", שכן עד אז לא היתה הירידה למטה מטה בתכלית, ובמילא לא היו יכולים לדעת כיצד יהי' המצב באם תהי' ח"ו ירידה גדולה יותר. אמנם, כאשר היתה הירידה למטה מטה **בתכלית**, שהי' צורך לכלות ולשרוף את ביהמ"ק רח"ל – או אז נתגלה **האהבה העצמית** דהקב"ה לכנס"י, שגם כאשר נמצאים בתכלית הירידה מ"מ מציאותם קיימת לעד ולעולמי עולמים, מפני גודל חיבתן אצל הקב"ה.

בכמה מאמרי דא"ח ושיחות קודש³²⁵ זכר מה שאמרו בגמרא ובמדרש³²⁶ על הפסוק (מ"א ז, לו) "כמעד איש ולויות", ש"בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים³²⁷ המעורין זה בזה", "כאיש המעורה בלוי" שלו". וידועה הקושיא³²⁸, שהרי "כרובים מעורין זב"ז" מורה על גודל החיבה בין הקב"ה ובני", שהוא "בזמן שישאל עושיין רצונו של מקום"³²⁹, והלא זמן החורבן הוא ההיפך ממש מזה. ונתבאר, ע"פ המבואר בחסידות בכ"מ שכל שגדול ההעלם, זה עצמו מורה על גודל הגילוי, והיינו הגם שבחיצוניות נראה כגלות וחורבן, בפנימיות הוא תכלית הגילוי ביותר, הגילוי דגאולה העתידה. (ולכן, כדאי החורבן והגלות לפי שעה בחיצוניות, בכדי שסו"ס יגיעו להגילוי דגאולה העתידה). וזוהי הסיבה שכשנכנסו לקדש הקדשים ראו הכרובים "כמעד איש ולויות", "כאיש המעורה בלוי" שלו", שזה מורה על הקירוב והאחדות דהקב"ה וכנס" בתכלית, עד למעמד ומצב ד"והיו לבשר אחד", כי בקדש הקדשים נמצא ה"פנימיות" בתכלית הגילוי, ובפנימיות – זמן החורבן הוא עת רצון, שתוקף האהבה הוא בגילוי, ולעין כל, עד לאוה"ע ("בשעה שנכנסו נכרים")³³⁰. וע"ד המבואר במה שבשעת שריפת ביהמ"ק "שמחו שמחה גדולה", לפי שהקב"ה כילה חמתו על עצים ואבנים, שבזה מתבטאת אהבתו העצמית של הקב"ה לכנס", שגם כאשר נמצאים בתכלית הירידה, מציאותם קיימת לעד ולעולמי עולמים (אלא, שבזמן החורבן היתה הפנימיות בגילוי רק בקדש"ק, ובעולם כולו ה' חורבן וגלות). ומכיון שבאותו זמן היתה תכלית אהבתו העצמית של הקב"ה לבני" בגילוי, לכן ה' אז זמן הכי מתאים ומוכשר ומסוגל לעשות תשובה.

ובעומק יותר, שהוא ע"ד מארז"ל חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, דמכיון שבזמן הגלות כנסת ישראל היא כאשה שהלך בעלה למדינת הים, לכן, לפני יציאתו של הבעל (הקב"ה) לדרך היתה הפקידה³³¹, ולכן היו אז הכרובים כמעד איש ולויות (אלא שהפקידה שהיתה אז היתה בהעלם, ובגילוי ה' החורבן והגלות, והכוונה בזה היא, שעי"ד העבודה שזבמן הגלות, ובפרט ע"י עבודת התשובה, תהי' הפקידה בגילוי בבנין ביהמ"ק השלישי). ויתרה מזו, שגם כשכבר יצא הבעל לדרך, ה"ז רק בחיצוניות, אבל בפנימיות הענין לא הלך הבעל למדינת הים, אלא נמצא ביחד עם אשתו. ויובן ע"פ תורת הבעש"ט שב"מקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא", וממילא אפילו בשעה שבני" נמצאים בגלות, נמצאת מחשבתו ית' כביכול עם בני", וכן גם אצל בני" שבפנימיותם "לבי ער" להקב"ה (ולכן "היתה כאלמנה" בכ"ף הדמיון, ולא אלמנה ממש ח"ו). ומכיון שכן הוא בפנימיות, ה"ז פועל על החיצוניות ג"כ (ולא שמבטלת את החיצוניות, כ"א שהפנימיות היא העיקר, והחיצוניות טפלה אליו), באופן שהחיצוניות נגזרת אחרי הפנימיות, שבגלות (חיצוניות) גופא נרגשת הפנימיות (גאולה). וההסברה בזה: ע"פ הידוע שהגלות נמשלה לעיבור והגאולה ללידה, וכמו שלמטה, לאחר הפקידה נעשה יצירת הולד, אלא שבתחילה הוא בעיבור בבטן אמו (בהעלם), ובמשך זמן העיבור הולך וגדל עד שמגיע זמן הלידה שאז יוצא לאויר העולם (בגילוי) – עד"ז הוא למעלה, שבשעת הפקידה שברגע שלפני התחלת הגלות נעשה מיד המשכת האור (יצירת הולד) גם למטה, אלא שהמשכה היא בהעלם, באופן דגלות (עיבור), ובמשך זמן הגלות הולך וגדל מיום ליום, עד שבקרוב ממש תהי' הלידה והגילוי בגאולה העתידה.

(325) ראה בכ"ז: לקו"ש ח"ב ע' 360 ואילך. סה"מ מלוטק ח"ב ע' רסט. ח"ד ע' ש. ח"ה ע' רה. ר"ד משיחת ש"פ פינחס תשכ"א. ש"פ ראה תשכ"ג. ש"פ דברים תשמ"א. יום ב' דהש"ש תשד"מ. ש"פ עקב תשד"מ. ליל שמח"ת תשמ"ז. ובכ"מ.

וכבר הביאו שבעי"ז מצינו בכ"מ בספרי חסידות הקדומים, ואף קודם לזה – ראה הנסמך בקובץ היכל הבעש"ט גל' יט. ויש להוסיף לשם: ס' עבודת ישראל להר"י קמחי (קסא, א). ולהעיר מפלח הרמון להרמ"ע (שער ח מהות והנהגה פ"ט – כג, א).

(326) יומא נד, ב. פתיחתא דאיכ"ר ט.

(327) במהות הכרובים שנז' כאן – האריכו בכ"מ. וראה בארוכה מש"כ הרה"ג הר"ש ש' קראוס בקובץ לשמוע בקול דברו. וש"נ.

(328) ראה רמב"ן וריטב"א ב"ב שם בשם הר"י מיגאש, שנעשה להם נס שלא לטובה. ועוד ביאורים – במפרשים.

(329) ב"ב צט, א.

(330) להעיר משטמ"ק ב"ב צט, ב שרצה להראות לגוים חיבתן של ישראל. ובפרשת דרכים דרוש כג, שנעשה להם נס לטובה שרצה הקב"ה להורות לנו, דאכתי חביבותי' גבן והשרה שכינתו בינינו להורות שהוא מצטער בצרותינו. ואפשר שכדי שידעו הגוים שהקב"ה נתרצה לישראל הוצרך להראות להם שהשכינה עמנו. ובערות דבש ח"ב דרוש יג כתב, שלפי הירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) החורבן ה' בר"ח אב, וחל בשבת, וא"כ היתה השכינה שורה בנו.

(331) ומכיון שהפקידה היתה לפני יציאתו של הבעל (הקב"ה) לדרך, נעשה יצירת הולד לפני החורבן, וברגע שלאחרי החורבן נולד מושיעין של ישראל.

בכ"מ בשיחות קודש³³² הובא הסיפור שבירושלי ומדרש³³³ בקשר ללידת³³⁴ משיח בתשעה באב מיד לאחר החורבן³³⁵, שה' יהודי שחרש שדהו וגעתה פרתו³³⁶, ועבר לפניו ערבי שה' מבין שיחת בהמות, ואמר לו שמצעתק הפרה יודע הוא שעתה חרב ביהמ"ק, וכאשר מיד לאח"ז געתה פרתו פעם שני', ואמר לו הערבי שעתה נולד מושיעין של ישראל ("יליד מלכא משיחא" דאיתייליד פריקהון דיהודאי"), ואמר לו ומה שמו, א"ל מנחם שמו. ונקודת הענין, שכבר ברגע שלאחרי החורבן³³⁷ מוכן וממתין המשיח לגאול את עם ישראל. ואחד הטעמים, שכשמאזיה טעם שיהי' יש ענין בלתי רצוי הקב"ה מביא בהקדם עידוד חזק שלא יפלו ח"ו ברוחם וכו'. ויתירה מזו, שמכיון שלידת משיח היתה ברגע שאחר החורבן, מובן שהתחלת העיבוד שלו היתה תשעה חודשים לפני החורבן, וכמרו"ל שהקב"ה מקדים רפואה למכה. ומאז בכל דור ודור³³⁸ ישנו המשיח שבדור שממתין ומצפה לגאול את עם ישראל. ובפנימיות הענין: ידועים דברי הילקוט שמעוני "עלה אריה במזל אריה והחריב את אריאל. . על מנת שיבא אריה במזל אריה ויבנה אריאל", שמטרת החורבן אינה אלא הכנה ועל מנת לבנות ביהמ"ק השלישי (סותר על מנת לבנות), ולכן, לא רק שברגע שלאחרי החורבן מוכן משיח לגאול את ישראל, שביחד עם החורבן ישנה הכנה, התחלה ואפשרויות הגאולה (וכמובן ההכרח לזה בפשוטות³³⁹). כיון שכשנב"י עושיין תשובה מיד הן נגאלין מוכרח משיחיהם והא הלאה אינם בהפסק זמן, בהפסק החורבן בכדי שתוכל להיות הגאולה³⁴⁰), אלא יותר מזה, שהחורבן והגאולה אינם בהפסק זמן, בהפסק רגע ביניהם, שתיכף ממש לחורבן היתה למטה התחלת הגאולה, נולד מושיעין. כלומר: כלומר אצל בנ"י לא שייך ענין של חורבן בפני עצמו, כי התורה היא תורת חסד, וא"כ כאשר ישנו ענין של חורבן הרי יחד עם זה באה מיד גאולה, וזוהי הכוונה הפנימית של החורבן והגלות – בכדי שעל ידו יוכלו

(332) ראה בלקו"ש ח"ה ע' 149 הע' 51. ח"ט ע' 511. חכ"ז ע' 364. חכ"ט ע' 14. סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 574 ואילך. תשמ"ט ח"ב ע' 611 ובהערה 27. תנש"א ח"ב ע' 721 ואילך. שם ע' 744 ובהע' 114. ר"ד משיחת ש"פ צו תשי"ד. כ' מנ"א תשכ"א. מנ"מ תשכ"א. מוצי"ק יו"ד שבט תש"ל. ד"ה ושנתם תשל"ח. אחש"פ תשמ"ב. וראה אג"ק ח"ג ע' קסו. חט"ז ע' עט. ועוד.
(333) ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד. איכ"ר פ"א, נ"א. וראה במדבר י"ג, ה' "בכל מקום שנאמר ויהי צרה והיה שמחה אתיבון ליה. . והכתוב (ירמיה לח) והיה כאשר נלכדה ירושלים אמר להם אף היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם".

(334) בנצח ישראל למהר"ל פ"כ: לידה זאת אינה לידה ממש גשמית כמו שהיה ענין כל לידה, כי אין החכמים מדברים מענין הגשמי כלל, רק מופשט מן הגשמי. ורצונם לומר שנולד המשיח, דהיינו מצד עצם כח המשיח שהוא נמצא בעולם. וזה כי קודם שחורב הבית לא שייך משיח בעולם כלל. . וכאשר חרב הבית, אז יש בעולם כח מה שלא היה קודם. . סוף סוף נולד שם משיח, שלא היה דבר זה קודם, כי קודם אין ראוי שיהיה המשיח כלל בעולם. ועד"ז כתב האברבנאל בספרו ישועות משיחו ח"ב פ"א: שלא נולד משיח בפועל כשנחרב בהמ"ק אבל עלה במחשבה ית' להולידו ולהביאו בזמנו שהיתה לידתו בכח לא בפועל. והובאו בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 744 בהע' 93. וראה גם בספר בית אלקים להמב"ט שער היסודות פ"ב.

אבל בכ"מ שנולד כפשוטו. וראה יפה מראה ליר' שם (ועד"ז ביפה ענף השלם לאיכ"ר שם – נסמן בלקו"ש ח"ט ע' 8 הע' 12 ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 722 הע' 13) שצ"ל שנולד ממש (ודחה שם הפי' שנולד היינו במחשבה, או שר"ל שמן היום הוא בכל דור ודור נולד אדם ראויה להיות משיח אם יהיו ראויים). וראה זכר דוד מ"ג פ"ג שהשיג על האברבנאל והוכיח שהדברים כפשוטו.

ובלקו"ש חכ"ט שם הע' 62: ואף שאומר "דאיתייליד פריקהון דיהודאי" (ואיך שייך שיהי' מוכן תיכף לגאול את ישראל) – הרי מצינו דוגמתו קודם המבול דביום שנולד עוזר לאמו וכו' עיי"ש. ועד"ז הוא בסה"ש שם בשוה"ג. וראה גם יפ"מ לירושלמי שם. ובר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ב: לכאורה אינו מובן – איך יכולה להיות הגאולה מיד לאחר החורבן, והרי מושיעין של ישראל היה אז תינוק בן יומיו! אך הענין הוא, דכיוון שענינו של משיח הוא יחידה הכללית – למעלה ממדידה והגבלה לגמרי, הרי כאשר מדובר אודות משיח, אפילו אם הוא תינוק בן יומיו – אי"ז סתירה לענין הגאולה כו' מאחר שזהו ענין שלמעלה לגמרי מכללות המדידה והגבלה דזמן ומקום! אמנם, בסה"ש תנש"א שם: "נולד מושיעין וגואל של ישראל, ולא עוד אלא שגם לאחר שנעשה גדול, כולל ובמיחד גדלות רוחנית". ובהערה שם: "ומסתבר יותר לומר שגם זה ככלל ב"נולד מושיעין של ישראל" – שאין הכוונה להציאה לאוויר העולם, שאז בפועל אינו מושיעין של ישראל" "אלא להתגלות (דוגמת לידה כפשוטה) של מושיעין של ישראל", שכבר ראו ומוכן לגאול את ישראל בפועל ממש". וראה רשימה קצרה משיחת ש"פ דברים תש"ל – בס' מבשרי רבי ע' 164.

(335) בית שני – כ"ה ביפה ענף למדרש ויפה מראה לירושלמי. וכ"כ באור יקר לרמ"ק דלקמן.

(336) בר"ד משיחת הושע"ר תנש"א שהיתה פרתו של הערבי, עיי"ש הביאור. (והוא לפי הגי' בילקוט מכירי משלי בסופו).

ומה שרמזו ע"י צעקת שור דוקא, לרמז גם על משיח בן יוסף שנא' בו בכור שווי הדר לו, שמשיח בן יוסף יקדים לחרוש כל העולם (אגדת אליהו לירושלמי שם).

(337) ובמה ענף לאיכ"ר שם, מה שלא נולד לפני החורבן, דמינכרא מילתא שנולד לגאולה משא"כ אילו נולד מתחילה.

(338) וראה פרי צדיק (ר"ח אב): וכן כל דור נולד בחינת משיח בת"ב ותיכף ביום החורבן כשנכבשו בבוקר מיד עלה הרהור תשובה בלבם ואחר כך לעת ערב כשנשפר ההיכל מזה נולד בחינת משיח.

(339) עוד טעמים שנולד מיד: כדי להודיע לו שהוא המשיח ועל ידו נגאלים ישראל, וצויע על צרתם של ישראל בגלותם והקב"ה רואה בצרתו ובעבורו מרחם על ישראל. ועוד, שכיון שקדם מלך המשיח לצאת לאוויר העולם ביום החורבן כבר ניתן מתנה גמורה לעם ישראל וצריך לגאלם, דמשמיה מיהב יחבי מישקל לא שקלי, וצריך לפדותם אף שיהיו דור שכולם חייב. ועוד, שיראו שיר אוה"ע שכבר הכין והזמין משיח לישראל לגאולם, ולכן מקילים השעבוד, באומרם למחר כשיפדו מידינו מה תהא עלינו, וזה לטובתם של ישראל – אגדת אליהו ליר' שם.

(340) וכ"כ באור יקר להרמ"ק פ' קלך ש"ב ס"ד (ע' קלט) שלא הי' ראוי שישלטו אוה"ע בישראל אלא יום אחד ולכן נולד גואלנו מיד כדי שאם יזכו נגאלנו מיד. ועיי"ש באורכה בפ' המדרש. ובסי' יעב"ץ הל' ת"ב: שמידי הי' ראוי לחזור ולהבנות ביהמ"ק אם היו ראויים.

לבוא לענין הגאולה. זמן לידת משיח הוא דוקא בשעת תכלית הירידה, בשעה שהציתו הנכרים אש בהיכל, כי כשהחושך גדול ביותר ה"ז גופא ראי' לגדול הגילוי, ולכן דוקא בשעה זו נולד משיח הנקרא מנחם, ונתגלה פנימיות האהבה והחיבה דהקב"ה לישראל, ועד ש"אז אמרו מזמור ושמחו שמחה גדולה וקבלו נחמה".

ו"בכל ט"ב נולד משיח, כמ"ש בו אני היום ילדתיך, היום אם בקולו תשמעו כו', אך זהו למעלה מעלה בבחי' הרוחני' דנשמו' באבי"ע עד ג"ע התחתון דעשי', אבל לא בא ונמשך למטה בגילוי בגשמי' ³⁴¹. וכן מבואר בשיחות קודש, שענין זה – לידת משיח – חוזר מחדש בכל שנה (ובכל שנה באופן נעלה יותר) בתשעה באב, וכיון שביום הולדת של אדם מזלו גובר ³⁴², הרי שבתשעה באב גובר מזלו של משיח צדקנו, וזהו יום מסוגל לגאולה האמיתית והשלמה. וכל זה נוגע **להלכה למעשה**, כמבואר בכתבי האריז"ל שהסיבה לאמירת תפלת נחם במנחת תשעה באב – "כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם", ומטעם הנ"ל אומרים ברכת הלבנה (הקשורה במיוחד לגאולה) במוצאי ת"ב דוקא "כי בט"ב באב נולד משיח".

בר"ד מליל ב' דחה"ס תשנ"ב: בתשעה באב מחפשים עצות כיצד להפטר מכל עניני תשעה באב, ועד להפיכתו "לששון ושמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" כפי שה' בתשעה באב האחרון [תנש"א].

בשיחת יום א', עשירי באב (לפני תפלת ערבית) ה'תנש"א, נדפסה בספר השיחות תנש"א ³⁴³, בהערת המו"ל: בשעה 8:35 בערב נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א לבית הכנסת ואמר שיחה. ואח"כ נתן לכאור"א שטר של דולר ע"מ לתת אותו או (חילופו) לצדקה ובהוספה מדילי. ואח"כ התפללו תפלת ערבית. ולאחרי התפלה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון הקפות דאביו ז"ל.

מיומן עשירי באב (ת"ב נדחה) תנש"א (כפי שנכתב בשעתו): על תפילת ערבית הכריזו שתהי' ב-8:50. בשעה 8:37 יצא כ"ק אדמו"ר שליט"א בפתאומיות מחדרו ויצא מג"ע התחתון וניגש **לבדו** למעלית. א' שנכח שם רץ מיד ופתח את דלת המעלית וכ"ק אדמו"ר שליט"א נכנס ובינתיים הצטרפו גם המזכירים, ונכנסו אחרי הרבי למעלית. למטה, בפרוזדור הכניסה ל'זאל' אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א להריג"ל בזה הלשון בערך: "איך וועל זאגן אפאר ווערטער דערפאר בין איך אראפ פריער". בינתיים קמה מהומה דקדושה, כל הת' מהזאל למעלה הגיעו במהירות למטה וכל הקהל הלך אחרי כ"ק אדמו"ר שליט"א לעבר בימת התפילה (כאשר לרוב הקהל שלא שמע שהרבי מתכוון לומר שיחה עדיין לא היה ברור מה קורה בדיוק, וכל זה הוסיף לדריכות מה הולך להיות). כ"ק אדמו"ר שליט"א הגיע למדריות ובמקביל סידרו את הסטנדר שעמד מוכן לתפילה, והעבירוהו למקום אמירת השיחה. כ"ק אדמו"ר שליט"א המתין מעט, עלה וניגש לסטנדר ופתח בשיחה. השיחה ארכה כ-17 דקות. ומיד בסיומה (8:56) – כפי שהזכיר בשיחה שיש ענינים ששייכים עוד **לפני מעריב** – ירד לחלק שטרות לצדקה. לאחר שהמבדיל גמר ברכה אחרונה, התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א במפתיע לנגן את הניגון דשמחת תורה (המיוחס לאביו ר' לוי יצחק זצ"ל), וכל הקהל הצטרף בהתלהבות עצומה. כשקרר למדריות עודד בידו בתנועה של שמחה גדולה מאוד וכו', וכן עודד בדרו. (לא קידשו את הלבנה, כיון שהיתה מכוסה בעננים). מאליו מובן, שגם לאחר צאת כ"ק אדמו"ר שליט"א לא פסקה השירה, ואדרבה הלכה וגברה. הקהל יצא בריקודים סוערים מתוך שמחה רבה גלויה ופנימית, בהמשך לשיחה וכו' והניגון דשמח"ת. רק כעבור זמן ארוך ניגש הקהל לאכול סעודה לאחר הצום.

מתוך מאמר שכתב אחד התמימים לאחר מכן: כתמימים הנמצאים אצל הרבי שליט"א וחיים עם השיחות והאווירה הגאולתית המיוחדת שהוא משרה עלינו, הרגשנו שכל הענין הזה של תשעה באב (שנדחה ליום ראשון) לא כל כך 'משתלב' פה... הרבה יותר הרגשנו את שבת חזון – בה הרבי מעורר תמיד לשלול כל ענין של היפך השמחה. אבל בשנה הזו ראינו את זה בצורה מיוחדת, כשבמשך ההתוועדות הרבי חזר שוב ושוב על הווארט (שבמוגה הוא מופיע רק פעם אחת, אבל בהתוועדות

341) מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"א ע' קב – נסמן בלקו"ש חל"ט ע' 8 הע' 12 ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 722 הע' 13. וראה גם מאמרי אדהאמ"צ קונטרסים ריש ע' רלו.

342) כולל מזל מלשון "ונוחלים", שממזלו של משיח (שישנו בכל דור ודור במצב שראוי לגאול את ישראל תיכף ומיד) נוזל ונמשך לכל ישראל (ובפרט בניצוח משיח שבכאור"א מישראל). וזה צריך לעורר אצלו התגברות בעבודתו להוסיף מצוה אחת שתכריע הכף "וגרם לו ולהם תשועה והצלה".
343) ח"ב ע' 721.

זה היה הציר המרכזי "כל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי", כשהרבי מדגיש כי בשנה זו זכינו לאכול בתשיעי, ובמילא נזכה ל"כאילו התענה" שיתבטל כל הענין של הצום וכו'. הרבי האריך אז גם במעלה של חמשה עשר באב והשמחה הגדולה שצריכה להיות בו, כשהוא מקשר זאת לשמחת סיומי המסכתות של ימים אלו. ראו כיצד הרבי מחפש לעסוק רק בענינים של טוב ושמחה. זכורני שלאחר מכן, ישבנו בסעודה מפסקת בשבת קודש ב־770 ובאווירת ההתוועדות כולם החלו לעשות כמה שיותר סיומים (מי על מסכת משניות ומי על פרקי אבות, העיקר לערוך עוד ועוד 'סיום' ולהוסיף בשמחה...). כשהגיעה שעת השקיעה, כבר לא יכלו עוד לאכול – אבל עדיין המשיכה השמחה והריקודים הסוערים, ממש כמעט עד כניסת הצום... גם בצום עצמו ראינו הנהגה מיוחדת שלא היתה מעולם, כשמיד אחרי איכה הרבי סימן על חלוקת דולרים, ובעוד שבכל פעם, היו מוכנים הדולרים מראש, כעת רק יצאה השבת והרבי עמד וחיכה (כשכמובן בינתיים אי אפשר לשיר...) עד שילכו להביא את הדולרים לחלוקה. למחרת אחרי שחרית, התקיימה חלוקת הדולרים הרגילה של יום ראשון. אני זוכר כיצד אנחנו יושבים בזאל הקטן, בשעת אחר־צהריים של תשעה באב, ופתאום מתקבלת הידיעה שהרבי ירד למטה, אנחנו מסתכלים בשעון ורואים שעוד לא הגיע הזמן לתפילת מעריב. כמובן אנו רצים מהר למטה ורואים את הרבי עולה לכימת התפילה ומסמן על רצונו לומר שיחה – גם זה היה הלם גדול, לא היה תקדים להנהגה זו. השיחה עצמה שוב הרעישה הרבי אודות הענין של משיח, שיום זה הוא "יום לידתו". אם חשבנו שבכך תמו ההפתעות, נכונה לנו הפתעה נוספת – כשאחרי השיחה, שוב סימן הרבי על רצונו לחלק דולרים, כשחלוקה זו היתה **השלישית באותו יום!** דבר שעד אז, לא קרה מעולם... אחרי מעריב והבדלה החל הרבי במפתיע בשירת "ניגון ההקפות" לאביו רלו"צ, כשהקהל כולו נסחף בריקודים סוערים במשך שעה ארוכה, כשזמן רב לקח להיזכר כי בעצם צמנו היום וצריכים ללכת לאכול משהו... ראינו איך הרבי משתדל לצמצם את הענינים הבלתי רצויים של הצום (אך כמובן, בגבולות הברורים של השולחן־ערוך) למינימום האפשרי..."

מוצאי יום ראשון, אור לי"א מנחם־אב

סיום הצום – כאן בשכונה בשעה 8:34 (כמובן, רק לאחר הבדלה, כדלקמן).

אין לאחר תפלת ערבית משום טירחת הציבור שהרבה אנשים שהתענית קשה להם ובפרט מעוברים ומניקות, ותענית ציבור אין צריך תוספת.

ערבית כרגיל [המתפללים בזמן הנ"ל, יזהרו לקרוא עוד פעם קריאת שמע בזמנה], ואין אומרים אתה חוננתנו, אפילו לא אמרו במוצאי שבת³⁴⁴.

נוטלים ידיים ג"פ בסירוגין בלי ברכה [ונועל מנעליו³⁴⁵ ורוחץ פניו ופיו³⁴⁶] לפני הבדלה וקידוש לבנה כמו במוצאי יו"כ³⁴⁷.

בספר סדר היום: ילך לביתו ויקבל תנחומין על אבלותו ויאמין באמונה שלימה שאלקינו יתברך ויתעלה ינחמנו מאבלנו כאשר הבטיח ע"י נביאיו.

אומרים הבדלה אחר תפילת ערבית, בנוסח ההבדלה הרגיל (הנה א־ל ישועתי וכו')³⁴⁸, אבל אין מברכים על הבשמים ועל הנר³⁴⁹. ויכול לשתות היין בעצמו³⁵⁰.

(344) שעת"ת סתקנ"ו סק"א.

(345) הלכות ומנהגי מהר"ש מנוישטט סתי"ג. וכ"ה בפמ"ג סתקנ"ד בא"א סק"א לענין קדוש לבנה.

(346) בנוגע לקדוש לבנה: פניו – בעבודת הקדש להחיד"א במורה באצבע סל"ט. ופיו – בלוח כולל חב"ד.

(347) אג"ק ח"כ ע' רפד.

(348) כנ"ל. וכן נהגו בבית חיינו. ומפי השמועה, שעובדא הוה בשנת תשמ"ח שהתחיל המבדיל כנ"ל, וביקשו להפסיקו והורה שימשיך.

ובלוח כולל חב"ד שמתחיל במפה"ג. וצ"ב מ"ש ממוצי"ט למנהגו. וי"ל. וראה ביומן הרריל"ג ע"ה דשנה הנ"ל.

(349) שו"ע סתקנ"ו ס"א.

(350) כ"מ מסתימת הרמ"א סתקנ"ו ס"א ממה שלא הג' בדברי המחבר. וכ"כ בדגמ"ד סתקנ"ו (דמוצאי ת"ב קיל מתשעת הימים. וראה גם מג"א סתקנ"ח בתחילתו, אף שהעתיק בהמשך דעת מהרש"ל בשו"ת סצ"ב דלא גרע ליל עשירי מתשעת הימים). ונגררו אחריו בכרם שלמה סתקנ"ו ובפת"ע שם סק"ה ובתוספת חיים כלל קלו סי"א ובמשנ"ב שם סק"ג. וכ"כ א"א מבוטשאטש מהדו"ת סתקנ"ו. ועוד. (אמנם, מה שיש שהביאו מלקט יושר ע' 110 במנהג בעל תרומה"ד – הרי שתה בעצמו גם בתשעת הימים, ראה שם ע' 107). ושם מיידי בחל תשעה באב ביום א'. וכ"ש בנדו"ד. וראה שו"ת שבה"ל ח"ו סי' ע סק"ט.

ויש מחמירים ליתן לקטן כשאפשר – א"ד סק"ד, הב"ד בפמ"ג שם בא"א סק"ב (ומלשונו "בליל עשירי", איכא למידק שרק כשחל ת"ב ביום א' ס"ל הכי ולא בנדחה). וכ"מ במקו"ח שם בקיצור הלכות. וכ"ה במנהגים דק"ק וורמיישא קב (ובהנהגות המקו"ח לשם). מנהגי

אחרי הבדלה, קידוש לבנה – בחגירת אבנט ובסידור. [בנוגע אכילה לפני קידוש לבנה – ראה בהערה³⁵¹].

בפרי עץ חיים³⁵² בהגהת צמח: שמעתי בדמשק ששאלו להרח"ו ז"ל למה אומרים ברכת הלבנה במוצאי תשעה באב והשיב לי לבשר ללבנה ולישראל כי כשנחרבה הבית וגלו הרי הם עתידין להתחדש כמותה הרי ישראל והשכינה עתידין להתחדש וזהו בשורה אז וגם כי בט' באב נולד משיח.

ממכתב מוצאי ת"ב תשד"מ³⁵³: מנהג ישראל תורה היא לקדש את הלבנה **דוקא** במוצאי תשעה באב, ומפורש הטעם בכ"מ, כי בשו"ט היא כי ישראל והשכינה עתידין להתחדש כמותה, וגם כי במנחת ט"ב נולד המשיח.

ובספר השיחות תש"נ³⁵⁴: ולהעיר ממנהג ישראל לקדש הלבנה במוצאי תשעה באב, די"ל שלאחרי שנתברר בט"ו באב שבטלה הגזירה בתשעה באב, יש מקום לקדש הלבנה תיכף במוצאי תשעה באב, שקידוש לבנה מורה על קידוש ועל לבנה, ובישראל הדומין ומונין ללבנה. ולהעיר מהמובא בספרים שקידוש לבנה הוא סגולה לאריכות ימים ולנסיעות כו' (וי"ל הטעם ע"פ מ"ש בפנים בנוגע להוספה באריכות ימים הבאה ע"י הוספה בלימוד התורה מט"ו באב ואילך).

שכח ואכל בלא הבדלה יבדיל אח"כ, (ויכול להשלים עד סוף יום שלישי) וא"צ לחזור ולהתפלל ערבית עם אתה חוננתנו³⁵⁵. אם נזכר שלא הבדיל לאחר שנטל ידיו, לפני ברכת המוציא, יבדיל מיד³⁵⁶. נזכר לאחר שבירך המוציא [או בורא מיני מזונות על עוגה] קודם שטעם הפרוסה, יטעמנה מיד ואח"כ יבדיל³⁵⁷.

איש שכבר הבדיל אינו יכול להבדיל עבור נשים³⁵⁸. באם רוצה להבדיל אח"כ עבור אשתו, יכוון שאינו רוצה לצאת בהבדלה שבביהכ"נ³⁵⁹.

נשים שמתענות וקשה להם להמתין לבעליהן עבור הבדלה יבדילו בעצמן (על יין או חמר מדינה), ואם אינן יודעות להבדיל, מותר להם לשותות מים לפני הבדלה³⁶⁰, ובמקום הצורך –

ק"ק פיורדא סע"ז. (אבל, בדברי קהלת ע' 96 שנתנו לתינוק רק כשהבדילו מבעו"י). וכ"כ בערוה"ש ס"ב. וראה בתורת חיים סופר סק"ג שהעמים בדעת הא"ר שישתה בעצמו. אבל בפמ"ג אאפ"ל כך.

(351). פשטות הלשון בס' המנהגים אודות מוצאי יוה"כ משמע כהדעות שיש להדר לאכול לפני קידוש לבנה. וראה גם ר"ד דיוס א' דחגה"ס תשל"ו. וכן נהגו במוצאי יוה"כ עד תשל"א. אבל בפועל נוהגים כעת דלא כנ"ל. ולהעיר גם מאג"ק מוהרי"צ ח"ג ע' רכח.

(352) שכ"ג – כוונת ט"ב ובין המצרים בסופו. וכ"ה במשנת חסידים סוף מס' תמוז.

(353) לקר"ש חל"ט ע' 229.

(354) ח"ב ע' 614 הערה 66.

(355) שש"כ פס"ב הע' צה. (ומש"כ בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"ו "שהרי לא יטעום מאומה – מיירי במוצ"ש גופא).

(356) ראה שו"ע אדה"ז סק"ז ס"א. ואף שטוב לחוש לדעה הבר' מ"מ בנדו"ד ה"ו טעימה קודם הבדלה.

(357) רמ"א סרע"א ס"ה. שו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ב.

(358) שו"ע אדה"ז סרצ"ו סוס"ט.

(359) שו"ע סרצ"ו ס"ז. אדה"ז שם ס"ז.

והמתנה בשעת ההבדלה בביהכ"נ שבאם בני ביתו לא שמעו עדיין הבדלה, מכוון הוא עכשיו שלא לצאת (ע"פ שו"ת שו"מ מהדו"ח ח"ג סק"ז). ברכת הבית שמ"ז ס"ה. וראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט ס"ב. ולהעיר משו"ע אדה"ז סמ"ו ס"ט – ושם רק בנוגע לוחא"ש. ובפס"ד להצ"צ סתע"ה, דאפי' בדאורייתא, תנאי ל"ש לברירה – אולי י"ל שלאחרי שמיעת הבדלה, לא גרע מהתחיל בהיתר, ומותר לו לאכול מיד. (ואף שיתכן שיתברר למפרע שלא יצא יד"ה הבדלה, וקעבר איסורא דטעימה קודם הבדלה – כי באיסור התלוו בזמן, דקיל טפי (וקיל גם מקידוש בהתחיל בהיתר), ואין עליו חלות שם חפצא דאיסורא, ל"ש לחוש כן. ובפרט שה"ה ספק דברבנן. (וכעני"ב ב"ה, הובא במג"א סרס"ז סק"ב ובנו"כ שם, ובט"ז סרל"ג סק"ג). וכ"כ בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב סכ"א בהגה).

ובמוצאי הצום שו"א שא"צ הבדלה קיל טפי, כדלקמן בנוגע לנשים. ובסגנון אחר – ספק ספיקא דברבנן.

ומה גם שכבר עבר עיקר זמנו במוצ"ש (ע"פ שו"ע אדה"ז סרע"א ס"ט בטעם האיסור לטעום לפני הבדלה).

וגם י"ל דל"ש לגזור שמא ישכח (כמשמעות אדה"ז שם בטעם איסור טעימה. וכ"מ במג"א סרל"ה סק"ד, הובא בשו"ע אדה"ז סרצ"ט בקו"א סק"ב. ודלא כהגהות רע"א למג"א סרע"א שם. וכדעתו, כ"ה בנהר שלום סרצ"ט סק"ב, הובא בשע"צ שם סק"ו) כיון שכבר שמע הבדלה. (ואף גם אם יתברר דלא יצא, נעשית אשתו כשומר).

אלא שבמשך כל השנה [שמברכים גם ברכת הריח והנר] צריך לזהר שלא לברך להן ברכת הריח אא"כ חוזר ומריח (שו"ע אדה"ז סרצ"ז ס"ח), וכן טוב שלא לברך להן ברכת הנר מחשש ברכה לבטלה (שם ס"ט ובקו"א שם סק"ב), ויברכו לעצמן, והוא לא יענה אמן מחשש הפסק.

(360) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"א. אלא שאין מנהגו כן, ראה ספר המנהגים – חב"ד ע' 35. וראה בכה"ח סרצ"א סקי"ז וסרצ"ט סק"ו. אבל מסתבר שזהו רק במוצ"ש. ועוד שבכגון דא, ובנוגע לנשים, יש להקל.

סודה, ואפילו תה וקפה בלי סוכר ובלי חלב³⁶¹. ובאם נצרך ביותר – יש מקום להקל להן לאכול ולשתות ולשמוע הבדלה אח"כ³⁶².

באם בדעתו לאכול לחם או מזונות³⁶³ מיד אחר הבדלה, ונמצאים על השולחן בשעת ההבדלה, יש לכסותם³⁶⁴.

ברכת בורא פרי הגפן על יין הבדלה פוטר שאר משקים מברכה ראשונה ואחרונה, אם היו לפניו על השולחן כשבירך בפה"ג או שהי' אז בדעתו לשתותם, אף שלא נתכוון לפוטרם בפירוש³⁶⁵. אם לא היו לפניו כשבירך בפה"ג וגם לא הי' אז דעתו עליהם, צריך לברך על המשקים שהכל, אבל נפטרים בברכת על הגפן³⁶⁶.

המבדיל על היין לפני סעודתו, ושתה כשיעור, כיון שאין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה [כדלקמן בסעיף הבא] צריך לברך אחריו ברכת על הגפן לפני סעודתו (אא"כ יברך ברכת המזון על הכוס. אולם, אין נוהגים כן במוצאי הצום). ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה יברך בתוך הסעודה לפני ברכת המזון. אבל אחר ברכת המזון לא יברך עוד³⁶⁷.

במוצאי התענית, מנהג כשר שלא לאכול בשר ולשתות יין (חוץ מיין הבדלה כנ"ל), ובקביעות שנה זו – רק עד הבוקר. אבל שאר מנהגי אבילות, כגון כיבוס ותספורת (ושמיעת כלי זמר) וכיו"ב, מותרים בשנה זו מיד במוצאי הצום.

האחרונים קיבלו "מקומי עד שכבי קומי" – פירוש מזמן אמירת קומי רוני בלילה (במגילת איכה) בט' באב³⁶⁸ ועד זמן שכבי עד הבוקר (במגילת רות) בשבועות, צריך להיות קומי רוני בלילה – להוסיף בלימוד התורה בלילות.

יום שני, י"א מנחם-אב

בשיחת ש"פ דברים תנש"א: היות אז די ימים שלאחרי תשעה באב – ביז חמשה עשר באב – זיינען א המשך צו תשעה באב – איז טאמער משיח וועט זיך ח"ו פארהאלטן אין די הימים הבאים – איז מען מציע אז מ'זאל ממשיך זיין מאכן "סיומים" ביז חמשה עשר באב, ועד בכלל.

ביוסף אומץ (האן)³⁶⁹: אחר שעבר תשיעי ועשירי יסח אדם דעתו מן החורבן ויזכור לנחמה וכו' שהאבלות אחר זמנה היא איסור.

זכר לחורבן

משחרב בית המקדש תקנו חז"ל שבכל שמחה יהא בה זכר לחורבן³⁷⁰, כמו שכתוב: "אם אשכחך ירושלים וגו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".

361) שיש מקילים שדינים כמים. אבל ראה בילקוט מעם לועז יתרו ע' תקצח.

362) בעזר מקודש מבוטשאטש סי' סב ס"ז – בנוגע לנשים בכל מוצ"ש. וכ"ש בנדוד.

ולהעיר מתורת שבת סרצ"ט סק"ג (ע"פ תוד"ה מניחו – פסחים קב, ב) להתיר לאכול במקום צורך. אלא שלדבריו (שם סק"ו) מותר גם לשתות מכוס ברהמ"ז. ואין כן דעת אדה"ז (שם ס"ו).

ועוד, שבכל מוצ"ש, באין לו יין להבדלה, א"צ להתענות כ"א זמן אכילה אחת (טור רס"י קפב, הובא בק"א סרצ"ו סק"א. וראה מג"א סתר"ב סק"ד), וכשלא ימצא יין בלילה עד למחר, מותר לאכול מיד, באדם חלוש (שו"ע אדה"ז סרצ"ו ס"ב), וא"כ אולי יש לדון מזה להקל במוצאי הצום, כשאי אפשר להבדיל מיד, אחרי שכבר עברו זמני כו"כ סעודות, בפרט להסבירא שעיקר זמן הבדלה גם בשנה זו הוא במוצ"ש (ראה לבו"ש למג"א ריש סי' תקנו דדמי למי שאין לו כוס. ועיי"ב שו"ת צ"ח ח"ד סמ"ד).

וראה שו"ת מנח"י ח"ח סנ"א. דברי יציב ח"ז ס"ג. קובץ מבית לוי ח"ג ע' גג.

363) שו"ת לבושי מרדכי ח"א סמ"ו.

364) שו"ע סרצ"ט ס"ט ושו"ע אדה"ז שם ס"ד.

365) שו"ע אדה"ז סקע"ד ס"ד.

366) סדר ברה"נ פ"א הכ"א.

367) שו"ע אדה"ז סקע"ד ס"ו וס"ז. סדר ברה"נ פ"ד הי"ב.

368) אבל פשוט הגמ' סוף תענית שמט"ו באב מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה. ובמג"א סרל"ח סק"א הביא מהעולת שבת "מט"ו באב עד ט"ו באייר". וראה לקו"ש ח"ד ע' 206 וח"ט ע' 447 ד"ה בנתנם, דלא פליגי ומוסיפים על הש"ס, עיי"ש דוגמא לדבר.

369) סתתצ"ג ואילך.

370) וראה שו"ת באתרא דרב סי' כא' רכז במה שלא נהגו ליתן אפר על ראש החתן, וכן לא באמירת אם אשכחך.

משחרב בית המקדש תיקנו חכמים שבאותו הדור וגזרו שלא יבנה לו ישראל בניין מסוייד ומצוייר כבנין המלכים, ולא יסייד את כל ביתו בסיד, אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומניח בו אמה על אמה כנגד הפתח³⁷¹ בלא סיד, כדי לזכור החורבן. ומה שלא נהגו כן עתה לא ידענו טעם ברור³⁷². דין זה חל גם על המשפץ בית דירתו, שישיר מקום בגודל אמה על אמה, במקום גלוי מול דלת הכניסה לבית, בלי סיד, צבע או טפט³⁷³. וכן הצובע ביתו – ישייר אמה על אמה. ונחלקו הפוסקים האם מותר לכסות מקום זה.

וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמח בהן ואסור לשומען מפני החורבן. ומכל מקום, לצורך מצוה מותר. וכן כתבו הפוסקים להתיר כשהמטרה לעורר הלבבות לעבודת השם. ויש שהתירו גם אם שומעים בכדי להפיג עצבות. והרבה נוהגים להקל לנגן ולשמוע מוזיקה גם לשם תענוג והנאה. ומצינו שכתבו הפוסקים ללמד זכות עליהם בכמה אופנים. אמנם, שורת הדין היא כנ"ל³⁷⁴.

אמרו חז"ל שאסור³⁷⁵ לאדם שימלא שחוק³⁷⁶ פיו בעולם הזה³⁷⁷ שנאמר: "אז ימלא שחוק פינ". ומכל מקום, כשהיו החכמים מסתכלים בבירור נחמת ירושלים היו שמחים ושוחקים.

בספר השיחות תנש"א³⁷⁸: לפרסם בכל מקום ומקום שעומדים בסיום וחותם דמעשינו ועבודתינו ובהתחלת התקופה דתשלום השכר, ובהתאם לכך צריכה להיות העבודה גם בעניינים השייכים לימות המשיח, החל מלימוד התורה בענייני משיח וגאולה וביהמ"ק, ועוד ועיקר – מתוך מנוחה והתיישובות, שמחה טובה לבב, כולל גם ע"י עריכת התוודעויות של שמחה, ובמיוחד בשייכות לשמחת נישואין ושבעת ימי המשתה, מעין דוגמא והכנה לקיום היעוד "אז (לעתיד לבוא) ימלא שחוק פינ", אשר, בדורנו זה שנשיא הדור, כ"ק מו"ח אדמו"ר, ששמו השני יצחק, ע"ש הצחוק והשמחה, הוא נשיא השמיני ("אז" בגימטריא שמונה) להבעש"ט, נעשה הענין ד"ימלא שחוק פינ" (לא בלשון עתיד, "אז", אלא) בלשון הווה.

כתב השל"ה³⁷⁹ בביאור דברי המדרש "עתידין ישראל לומר שירה לע"ל": "כלומר עתידין כשיתבשרו להגאולה יאמרו על מה שעתידי לבוא דהיינו על הנסים שיבואו שיתבשרו עליהם יקדימו לשורר מיד ויהיו בחוזק אמונתם כאילו נעשה כו".

בספר השיחות תשנ"ב³⁸⁰: כשם שביציאת מצרים "מובטחות היו צדקניות שבדור" שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תופים ומצרים", כך גם בהגאולה מגלות זה האחרון, שנשי ישראל הצדקניות צריכות להיות מובטחות ובודאי מובטחות הן שתיכף ומיד ממש באה הגאולה האמיתית והשלמה, ועד שמתחילות תיכף (ברגעי הגלות האחרונים) בהשירה [ובהערה שם: בתכלית הצניעות, כמובן וכו'] ובתופים ובמחולות, על בוא הגאולה האמיתית והשלמה! ובפרטיות יותר: ביחד עם התפלה, הבקשה והדרישה מהקב"ה שביבי את הגאולה תיכף ומיד ממש, שהיא מתוך רגש של צער ומרירות ("מרים על שם המירור") על אריכות הגלות, שבאה לידי ביטוי בהצעקה מקרב ולב עמוק "עד מתי, עד מתי, עד מתי" ... חדורות הן (גם ובעיקר) ברגש השמחה, ושמחה גדולה ביותר שבאה לידי ביטוי

(371) יש שכתבו שצריך לשייר בכל חדר וחדר. אך לדעת רוב הפוסקים, די שיהא כנגד הפתח בכניסה לבית.

(372) וכתבו הפוסקים, שמה שלא נהגו כן עתה לא ידענו טעם ברור. וראה גם משנ"ב סי' תקס סק"ב. דע"ת שם. ועוד.

וראה אצלנו בהלכה יומית אות שמד. שו"ת באתרא דרב סי' ה'תצח.

(373) ואינו מועיל להחסיר משלימות היופי של החדר באופן אחר, וצריך להיות דוקא אמה על אמה ללא סיד בקיר כנגד הדלת – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקעז.

(374) ראה בכ"ז בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' טו'תתקמד.

(375) והוא ממדת חסידות – ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשצט.

(376) האיסור רק ב"שחוק", הרגשת השמחה ביותר, ולא בשמחה גרידא, ובזה גופא – רק בממלא פיו שחוק. וראה לקו"ת במדבר יח, ד. מאמרי אדה"ת תקס"ה ח"א ע' תקח. אוה"ת ש"ש ח"ב ע' תשט. ד"ה אלפים שנה תשי"א. ובשיחת אהש"פ תשי"ז, שלמלא פיו שחוק היינו שמחה בל"ג. וכע"ז באוה"ת בראשית ח"א ע' מ. שם ח"ד ע' תשצד.

(377) ונחלקו הפוסקים בנוגע לשמחה של מצוה – ראה אצלנו שם. וראה שיחת יום ב' דהה"ש תשמ"ח. ובשיחת פורים תשכ"ח – באו"א.

(378) ח"ב ע' 808. ונעתק כאן בקיצור. ונת' אצלנו שם.

(379) חלק תושב"כ פרשת בשלח (נעתק בסה"ש תנש"א ח"א ע' 300 הע' 153) בביאור דברי המדרש "עתידין ישראל לומר שירה לע"ל".

(380) ע' 307.

בהשירה, מצד גודל הבטחון ש"הנה זה (המלך המשיח) בא", וכבר בא!

בספר השיחות שם³⁸¹: בנוגע להתפלה על הגאולה האמיתית והשלמה (ובפרט לאחר שכתב "כלו כל הקיצין" ונשלמו כל עניני העבודה, כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו) – שנוסף על רגש הכוסף והתשוקה והגעגועים להגאולה (עוד עתה), צ"ל **עכשיו** גם ובעיקר רגש **השמחה** מזה שהגאולה באה בפועל ממש ברגע זה ממש.

הרואה [המקומות בהם היו מקודם] ערי יהודה בחורבן [שבדאי כמה מהם נמצאים בין לוד וירושלים] מברך "ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות³⁸², ואומר: "ערי קדשך היו מדבר" וקורע³⁸³. הרואה ירושלים³⁸⁴ בחורבנה מברך "ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות, ואומר: "ציון היתה מדבר שממה" וקורע [עוד הפעם]. ראה ירושלים תחילה וקרע, אינו קורע עוה"פ על ערי יהודה.

כשרואה [מקום] בית המקדש [היינו כיפת הסלע או כותל המערבי – מה שרואה תחילה], מברך "ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות, ואומר: "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה", וקורע [שוב פעם].

צריך לקרוע צד שמאל של בגדו העליון ושל חולצתו, אבל לא יקרע את הטלית קטן או בגד התחתון (גופיה). הקרע צ"ל בגודל טפח. הקריעה צ"ל מעומד. יכול לקרוע אותו הבגד כמה פעמים, ויבדיל בין קרע לקרע כשיעור ג' אצבעות.

כל הקרעים האלו – בידו (ויכול להתחיל ע"י סכין) ומעומד.

גם בימים שא"א בהם תחנון – קורעים. אבל לא בשבת ויו"ט.

היה הולך ובא לירושלים, הולך ובא – תוך שלושים יום, אינו קורע קרע אחר. ואם לאחר שלושים יום, חוזר וקורע (והוא הדין בערי יהודה ובמקדש).

אחד האיש ואחד האשה שוים לענין קריעה, אלא שהאשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחריה, וחוזרת וקורעת העליון, כדי שלא תגלה את לבה ויבואו האנשים העומדים שם לבוא לידי הרהור.

אין להקל בימינו בדינים אלו. ואדרבה – ראה באגרות קודש³⁸⁵ "ועתה נוגע עוד יותר להוציא מדעת האומרים שהחלטת U.N. בשנת 1948 ביטלה ברכות אלו"³⁸⁶.

בספר השיחות תשמ"ח³⁸⁷: ענין השמחה קשור ושייך **להגאולה**: שמחה בתכלית השלימות – תהי' בגאולה האמיתית והשלמה ע"י משיח צדקנו, שאז **יבטלו** כל הענינים הבלתי רצויים, ועד כמ"ש "ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים", ואדרבה, הענינים הבלתי-רצויים עצמם **יהפכו לטוב**, שע"ז יתוסף בענין השמחה ביתר שאת וביתר עוז, בתכלית השלימות, "שמחת עולם על ראשם". ואולי י"ל שענין זה מרומז בתיבת **"שמחה"** – ששרש התיבה היא **"שמח"**, והרי ג' אותיות אלו הם גם השרש דתיבת **"משיח"**. . . ובהמשך לזה באה הצעה ובקשה מיוחדת – **(להוסיף בענין ה) שמחה כדי להביא את משיח צדקנו והגאולה האמיתית והשלמה בפועל ממש**. ובהקדמה: במשך כל הדורות דזמן הגלות ציפו בני"י והתפללו בכל יום ויום לביאת המשיח, ועאכ"כ צדיקי ונשיאי ישראל שאצלם היתה התשוקה והגעגועים כו' לביאת המשיח בתוקף הכי גדול, וכמה מהם מסרו נפשם לדחוק הקץ (למרות

381 ע' 320. ובהערה 142 שם, בנוגע לשמחה: שפורצת גדר – לא רק פריצת גדרי הגלות, אלא גם ובעיקר פריצת גדרי הגאולה, שהגאולה עצמה היא באופן ד"נחללה בלי מצרים" כו' עיי"ש.

382 כ"כ בב"ח או"ח סתקס"א ד"ה מצאתי בשם ליקוטים, והב"ד במשנ"ב שם סק"ו וכה"ח סק"ה. שערי צדק שער משפטי ארץ פ"א ס"ז. פאה"ש פ"ג ס"ב. וכה"ה ביומן כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"י ב' מנ"א תרפ"ט: קרענו את בגדינו ובירכנו ברכת דיין אמת. אלא שלא נתפרש שם שהוא ללא שו"מ. וראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"ג סי' קכט סק"ה. ולהעיר מאג"ק דלקמן: ברכות אלו.

383 ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב'תקנ.

384 קאי על ירושלים העיר העתיקה. בנוגע לעיר החדשה – פלוגתא בדבר.

385 חט"ו ע' תנב (משנת תשי"ז).

386 וראה גם שיחת שבת הגדול תש"ל.

ובאג"ק כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ח"ב ע' רה: עס שטייט אז מיא דער זעהט ירושלים דארפמען רייסין קריעה (און איצטערדיקין ירושלים ואס מיא האט דארטין אנגיבויט די טיאטערס און אז וייטער מאגמען 2 מאהל רייסין). =כתוב שכשרואים ירושלים צריכים לקרוע. ועל ירושלים העכשווי, שבנו שם התיאטרונים וכדומה מותר לקרוע פעמיים].

387 ח"ב ע' 627.

האזהרה שלא לדחוק את הקץ, כידוע בדברי ימי ישראל: אבל אעפ"כ, אין זה מגיע לה"שטורעם" ע"ד ביאת המשיח שהתחיל כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בהכרזתו הידועה ב"קול קורא" שנדפס בשעתו (לפני יותר מארבעים שנה) בהקריאה והקדושה – "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה" – לאלתר דייקא, תיכף ומיד ממש . . אמנם, מאז ההכרזה "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה" וה"שטורעם" להביא את המשיח – עברו כבר עשרות שנים, ומשיח צדקנו עדיין לא בא... א"כ נשאלת השאלה: מה עוד לעשות שלא עשו עדיין?!... ויש לומר, שהדבר שעדיין לא עשו בשביל להביא את המשיח הוא – **עבודת השמחה הרצויה בשביל להביא את המשיח**: נוסף לכך ששמחה פורצת כל הגדרים, גם גדרי הגלות, יש בשמחה סגולה מיוחדת להביא את הגאולה – כמבואר בהמשך שמח תשמח . . שהשמחה של המצוה מגעת למעלה יותר מהמצוה עצמה, ועל ידה דוקא מעוררים השמחה העצמית דלעתיד לבוא. ואף שבודאי היתה שמחה של מצוה בכל הדורות שלפנ"ז . . מ"מ, בשמחה של מצוה עיקר ההדגשה היא על (אופן) **העבודה**, שהעבודה צריכה להיות בשמחה, ואילו המדובר כאן אודות השמחה להביא את המשיח – הוא על **השמחה כשלעצמה**, שמחה בטהרתה, **עבודה של שמחה** לשם מטרה ותכלית **דביאת המשיח** . . והעיקר – שבמקום אריכות הדיבור והשקו"ט כו', יתחילו במעשה בפועל: **לצאת בקריאה והכרזה ע"ד הוספה מיוחדת בשמחה כדי להביא את המשיח**, ובדאי שע"ז יביאו את המשיח בפועל ממש, ובזריזות הכי גדולה, "לא עיכבן כהרף עין", ואדרבה – **ינסו ויוכחו!!**

יום ועש"ק פרשת ואתחנן, חמשה עשר באב

"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו"

מהטעמים לכך בגמרא: א. יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. ב. יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל. ג. יום שכלו בו מתי מדבר. ד. יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה שירצו יעלו. ה. יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה. ו. יום שפסקו מלכרות עצים למערכה.

בגמרא³⁸⁸, ש"מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה כו' מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", ופרש": "מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו". וענין זה מובא גם להלכה³⁸⁹: "ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך, ו"מט"ו באב ואילך יוסיף מעט מעט".

בביאור הענין "שבו בנות ירושלים (וי"ג: ישראל) יוצאות וחולות בכרמים" – ראה בהערה³⁹⁰.

בספר השיחות תנש"א³⁹¹: "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", גרעסער פאר דער שמחה פון "מועדים לשמחה" אין די שלש רגלים . . און גרעסער אפילו פון דער שמחה "עד דלא ידע" פון פורים און די שמחה פון שמחת תורה בשנים שעברו.

נוהגין שמחמשה עשר באב ואילך מברכים ומאחלים "כתיבה וחתימה טובה" (שהיא גם הגמטריא ד"חמשה עשר באב").

בשלשלת היחס (בתחילת לוח "היום יום") תש"נ: "מורה לפרסם הוראת חז"ל דמט"ו באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו".

בפע"ח (דרוש על ט"ו באב): "ט"ו באב . . שהוא [שלימות] מילוי הלבנה". ובמאמרי חסידות נתבאר שעיקר היו"ט הוא כי אז הוא שלימות מילוי הלנה. והענינים שאירעו בחמשה עשר באב הם כמו תוצאות מענינו **העיקרי** של יום זה – שלימות מילוי הלבנה.

ברשימות הצ"צ למגילת איכה ש"בט"ו הוא עיקר שלימות הלבנה, וט"ו באב בפרט יש לו בחי' גבוה יותר משאר ט"ו בחודש . . כל שהירידה למטה יותר . . עי"ז העלי' יותר . . ולכן עד"ז לפי שבת"ב

(388) סוף מס' תענית.

(389) רמ"א יו"ד סרמ"ו סכ"ג. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ח.

(390) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1336. ח"ט ע' 261. ח"ט ע' 80. חכ"ד ע' 57.

בהשאלה בההיתור מצד צניעות וכו' – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תו וסי'ו'קסו. וש"נ.

(391) ח"ב ע' 735.

עיקר ירידת המל', פני לבנה כו', ע"כ העלי' שלה בט"ו באב גבוה יותר כו'. ונתבאר בכמה מאמרי דא"ח.

משיחת ש"פ דברים תנש"א³⁹²: בקשר מיט חמשה עשר באב . . איז כדאי אז מ'זאל מאכן בכל מקום ומקום א התוועדות גדולה בשמחה גדולה, צוזאמענקלייבן אידן, אנשים נשים וטף, און רעדן דברי תורה, ומה טוב – מאכן א "סיום" מסכת, און געבן א נתינה לצדקה, און אנגעמען החלטות טובות צו מוסיף זיין בכל עניני תורה ומצוות ובכל ענינים טובים . . ובהדגשה – א התוועדות מתוך שמחה וטוב לבב, בהתאם צו דעם וואס "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", ביז מיט א שמחה הכי גדולה, בדוגמא ווי שמחת נישואין, וואס דערמיט איז פארבונדן די שמחה ווי"ט גדול פון ט"ו באב (שבהן בנות ירושלים (וי"ג: בנות ישראל) יוצאות כו' וחולות בכרמים כו').

מכתב כללי בקשר לט"ו באב דשנת השמיטה והכנה לשנת הקהל – ראה בהערה³⁹³.

בריבוי שיחות קודש נתבאר מעלת חמשה עשר באב וההוראות מזה בעבודת ה'. כאן הובאו כמה נקודות:

יום טוב גדול ביותר: כל אחד מישראל צריך לעשות כל התלוי בו שמיד בתחילת ובראשית היום של ט"ו באב יהי' ניכר ש"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו" כמבואר ענינו גם בהלכה שמיט"ו ואילך צריך להיות הוספה בלימוד התורה וכו' (תשמ"ז).

מעלת היום: מבואר בספרים מעלת היום טוב דחמשה עשר באב לגבי שאר ימים טובים – להיותו לאחר גודל הירידה דתשעה באב, ענין החורבן והגלות, אשר, ירידה זו היא צורך עלי', עד לעלי' הכי גדולה – גאולה האמיתית והשלמה על ידי משיח צדקנו . . בחמשה עשר באב מאיר מעין הגילוי דלעית (ביטול הירידה דתשעה באב, ויתירה מזה – שנהפך לששון ולשמחה וליום טוב), ולכן נעשה יום טוב גדול יותר מכל שאר הימים טובים (תשמ"ח); הטעמים שבגמרא שלא היו יו"ט כחמשה עשר באב הם ענינים שבניגוד והיפך הדברים שאירעו בתשעה באב (חכ"ד; תשמ"ז); יש בו עילוי לגבי ט"ו באב שבשנים שעברו, מכיון שבינתיים ניתוסף במעשינו ועבודתינו (תשמ"ט); מתחילה ההכנה לחודש אלול, שמתחילין לברך ברכת כתיבה וחתימה טובה (ש"פ עקב תש"נ).

עריכת התוועדות: כדאי שיעשו בכל מקום ומקום, לאנשים נשים וטף, התוועדות גדולה בשמחה גדולה, בהתאם לכך ש"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", עד לשמחה הכי גדולה, בדוגמת שמחת נישואין (תנש"א); מן הראוי שההתוועדות תהיה באופן של "משתה ושמחה" על ידי אכילה ושת' ועד לסעודה ממש (תשמ"ט); מובן ופשוט שהשת' צריכה להיות מתוך זהירות שלא תביא לבלבול הדעת והמוחין, אבל לאידך גיסא, צריכים לשתות משקה "המשמח אלקים ואנשים", רק שהשת' היא בכמות קטנה ביותר, עם כל ההגבלות בזה (שם); בהתוועדות ידברו דברי תורה, ומה טוב – לערוך "סיום" מסכת, לתת נתינה לצדקה, ולקבל החלטות טובות להוסיף בכל עניני תורה ומצוות ובכל ענינים טובים (תנש"א); להוסיף ולהרבות בהתוועדויות של שמחה בהתחלת היום, במשך היום, בסיום היום ובמוצאי היום, כולל גם ההמשך והשלמות בימים הסמוכים, ובאם יהי' צורך – אפשר להשלים ולערוך התוועדות בשבת שלאחרי זה (תשמ"ט); אפילו אלו שעשו התוועדות רק שהם מסופקים אם זה הי' כדרוש או שהי' אפשר לעשות יותר, יש לפשוט את הספק בפשטות, על ידי שעושים מיד עוד התוועדות באופן של כפליים לתושי' (שם).

הוספה בתורה ובאריכות ימים ושנים טובות: בהתוועדות יש לעודד ולחזק איש את רעהו להוסיף בלימוד התורה, "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", "מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו" – להוסיף הן בנגלה דתורה והן בפנימיות התורה (תשמ"ט); ההוספה בלימוד התורה שייכת גם אצל נשים (בפרט בהלכות הצריכות להם) וגם אצל טף, תינוקות של בית רבן ובפרט בימי הקיץ בהן הם שוהים במחנות קיץ (תש"נ); כדאי ונכון לפרסם ולהכריז בכל מקום ומקום את הוראת חז"ל ש"מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו". (שם); ובפשטות – שגם כשהגיע לגיל ק"כ שנה, הרי, ע"י ההוספה בלימוד התורה ניתוסף אצלו אריכות ימים ושנים טובות – עד ק"פ שנה, כשנות חייו של יצחק, שזהו מספר השנים הראוי להאבות (ועל ידם – לכל בני ישראל) (שם); ה"הכרזה והפרסום" צריכים להתחיל בו בעצמו, ובכך יתעורר כל אחד להוסיף

(392) סה"ש ע' 721 ואילך.

(393) ראה לקו"ש ח"ד ע' 206 ואילך.

בלימוד התורה, בכמות ובאיכות, וכמו כן יפרסם ויעורר את בני ביתו, ואת כל יהודי שיכול להשפיע ולעורר אותו (שם); ההכרזה והפרסום בנוגע להוספה בלימוד התורה צריכה להיות מתוך הדגשת המשך הענין – שעל ידי זה "יוסיף חיים על חייו", הדבר יחזק יהודים להתמסר ללימוד התורה באופן של "כל עצמותי תאמרנה" בהתעמקות ונעימות ("געשמאק")! (שם); נוסף לכך שגם עד עתה יש לכל אחת ואחת קביעות עתים בלימוד התורה, בודאי שהקדוש ברוך הוא נותן את היכולת והכח להוסיף בלימוד התורה, ועבודתו של האדם היא להמשיך ולגלות היכולת והכח בפועל ממש (תשמ"ט); כדאי לנצל את ההוראה מחמשה עשר באב – להוסיף במיוחד בשיעורי תורה ברבים, על ידי יסוד שיעורים חדשים במקומות שעדיין לא קיים בהם שיעור, ולחזק ולהרחיב השיעורים שכבר קיימים (תש"ג); ובהוספה גופא – כמה וכמה דרגות בעילוי אחר עילוי: כללות העבודה על דרך הרגיל צריכה להיות באופן של הליכה, ועד להוספה באופן של חידוש. ומזה מובן, שכאשר מדגישים ענין של הוספה בזמן מיוחד – הרי זו הוספה שלא על דרך הרגיל, באופן שבאין-ערוך! (תשמ"ח); גם אם יש לאדם דאגות הפרנסה וכיוצא בזה הרי הוא מקבל החלטה שהדבר לא יפריע לו להוספה בלימוד התורה, ועל ידי עצם ההחלטה בזה – הקדוש ברוך הוא מברך אותו, שמלכתחילה לא יהי' לו דאגות ולומד תורה במנוחת הנפש ומנוחת בגוף, ובפרט שכך צ"ע"פ דין שכל יהודי ראוי לקבל ע"פ דין והלכה "כסעודת שלמה בשעתו", ואף יותר מכן באריכות ימים ושנים טובות, מתוך בריאות הגוף והנשמה (תש"ג).

העברת הסדרה שמו"ת – פ' ואתחנן.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 7:39 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת ואתחנן, שבת נחמו, ט"ז מנחם-אב

ב'לכה דודי' אומרים "גם ברנה".

בשעת קריאת עשרת הדברות עומדים ופניהם אל הספר תורה.

"שבת שאחר תשעה באב מפטירין נחמו נחמו עמי . . מפטירין בנחמות ישעיהו באחר תשעה באב עד ראש השנה", "שבע דנחמתא" – שאז מתחילה הנחמה ("נחמה בכפלים") על החורבן והגלות ע"י (ההפטרה בדברי הנביאים ע"ד הבטחת הקב"ה על) הגאולה האמיתית והשלמה.

הסדר ד"שבע דנחמתא" הוא באופן שהולך וניתוסף בענין הנחמה מצד בקשתם של ישראל שאינם מסתפקים בנחמה שלפני זה, כידוע מה שכתוב באבודרהם שההפטרות ד"שבע דנחמתא" הם באופן של שקו"ט בין הקב"ה לכנס"י, שלאחרי ההפטרה הראשונה "נחמו נחמו עמי", ש"הקב"ה אומר לנביאים נחמו נחמו עמי", משיבה כנס"י "ותאמר ציון עזבני ה'", כלומר, "איני מתפייסת מנחמת הנביאים", ו"הנביאים חוזרין ואומרים לפני הקב"ה הנה כנסת ישראל לא נתפייסה בתנחומין שלנו", "עני' סוערה לא נוחמה", ו"על זה חוזר הקב"ה ואומר אנכי אנכי הוא מנחמכם וכו'".

שבת נחמו היא השבת הסמוך לתשעה באב וישמחו כל העם ויבטחו לנחמת ביאת הגאולה³⁹⁴.

נהגו לעשות סעודה בשבת שלאחר תשעה באב. ועושים אותו כיום טוב והיא מצוה גדולה שהוא יום נחמה. וראוי להתענג בו יותר מבשאר שבתות השנה. וכל השמח בו זוכה בנחמת בנין בית המקדש³⁹⁵.

בר"ד משיחת שבת נחמו, ט"ו באב, תשל"ז: מ'האט דאך גערעדט פריער וועגן דעם עילוי פון שבת נחמו אז דאס איז די נחמה בכפלים שלאחרי הירידה דת"ב, און אויך וועגן דעם עילוי פון ט"ו באב, וואס דאס קומט גלייך נאך די ירידה פון ת"ב, און אויף דערויף זאגט די משנה לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב . . און איצטער איז דא מערניט ווי דער מנהג ישראל אז בט"ו באב זאגט מען ניט קיין תחנון . . איז דאך אבער פארשטאנדיק גודל הענין פון מנהג ישראל דוקא, דערפון וואס ס'איז מבואר גודל מעלת ההקפות (אז) מצד דערויף וואס דאס איז א מנהג ישראל . . וואס דערפון איז אויך פארשטאנדיק בנוגע צו דעם ענין פון ט"ו באב ווי דאס איז בזמן הזה, אז מצד דערויף וואס איצטער איז דאס מערניט ווי א מנהג ישראל, איז דאס אן ענין נעלה ביותר ע"ד מעלת ההקפות.

(394) מהר"ל.

(395) ריטב"א תענית ל, ב. דרשות ר"י אבן שועיב (תל' הרשב"א) פ' ואתחנן. יוסף אומץ (האן) סתתצ"ד.

און דער ענין פון ט"ו באב איז דאך פארבונדן מיט א שמחה גדולה ביותר, ביז אז דאס קומט אראפ אין א ענין של ריקוד, "בנות ישראל יוצאות וחולות כו'", וואס דער ענין פון ריקוד באווייזט אויף גודל מעלת השמחה. . א גרעסערע שמחה וואס קומט אראפ אין ריקוד דוקא. און אין ריקוד גופא קען זיין א ריקוד וואס איז במדידה והגבלה, און ס'איז דא א ריקוד וואס ער איז אין אן אופן פון בל"ג. וואס לכאורה איז נישט פארשטאנדיק ווי אזוי קען זיין ביי אן אדם מוגבל אן ענין של ריקוד אין אן אופן פון בל"ג? איז דער סימן אויף דערויף – דער ענין העיגול א מחול, וואס דאס באווייזט אויף אן ענין של בל"ג. . און אזוי ווי ביי חסידים האט מען דאך מתיר געווען זינגען און אפי' טאנצן בשבת – זאל מען איצטער זינגען א ניגון, צי "לכתחילה אריבער" אדער "ופרצת" אדער אן אנדער ניגון אן ווערטער, און זינגען דאס אין אן אופן פון בל"ג כו'. און נישט אז מ'זאל דאס זינגען אין אן אופן פון "ויפתוהו בפייהם ובשונם וגו' ולבם לא נכון עמו", אז בשעת מעשה טראכט מען וועגן דעם עסק און וועגן דאלארן און וועגן דרייעריי וכו', נאר מ'זאל זיך אריינלייגן אין דעם ניגון עכ"פ אין די פאר מינוט וואס מ'זינגט אים און נישט טראכטן וועגן אנדערע זאכן. און יעדערער זאל ארויסגיין פון זיין גלות פנימי, וואס מ'איז שקוע אין דעם בוץ און מ'האט דערפון הנאה, כידוע דער משל פון כ"ק מו"ח אדמו"ר. און פון דעם "אם לא תדעי לך היפה בנשים" (המדובר לעיל) בהמאמר זאל מען קומען צו דעם ענין פון "עד דלא ידע", אז ס'זאל זיין א שמחה למעלה ממדידה והגבלה. (חסר הסיום).

בספר השיחות תשמ"ח:³⁹⁶ בעמדנו בשבת נחמו, בסמיכות ממש ליום טוב דחמשה עשר באב, זמן המוכשר ומסוגל ביותר לתיקון כללות ענין החורבן והגלות – יש להוסיף ("דמוסיף יוסיף") ביתר שאת וביתר עוז ב"מעשינו ועבודתינו" הממהרים ומזרזים את הגאולה, להוסיף עוד פעולה ועוד פעולה כדי להחיש ביאת משיח צדקנו בפועל ממש.

ובפרטיות יותר – להוסיף בלימוד התורה ("מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה"), נגלה דתורה ופנימיות התורה ו"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" – תוספת הידור בקיום המצוות, כולל ובמיוחד – מצוות הצדקה, השקולה כנגד כל המצוות. . ובאותיות פשוטות: לכל לראש – וממילא צריך כאו"א לעשות חשבון צדק בנפשו בנוגע ללימוד התורה, נתינת הצדקה וכללות המצוות, האם עבודתו היתה כדבעי, כפי החיוב על פי דין, ללא חסרון. וגם לאחר שמשלים את החסר ובאופן של שלימות – אין להסתפק בזה, אלא צריך להוסיף עוד יותר, הן בכמות והן באיכות [ובהערה: ולדוגמא: בלימוד התורה – להוסיף הן בכמות זמן הלימוד, והן באיכות הלימוד, באורך רוחב ועומק כו'. ובצדקה – להוסיף הן בכמות הממון, והן בענין דסבר פנים יפות, ובכמות הממון גופא – לא רק לפי ערך ההוספה בעשירות שלו שסכום ה"מעשר" גדול יותר, אלא גם הוספה מ"מעשר" ל"חומש", להוספה יתירה מ"חומש" כו'] . . והוספה זו הולכת ונמשכת (ואדרבה – בעילוי אחר עילוי) במשך כל התקופה ד"שבע דנחמתא" (עד ראש השנה, שבו יומשך חיות חדש ונעלה יותר כו'), כלומר, אין זו הוספה חד-פעמית, אלא הוספה באופן של קביעות, מיום ליום, במשך כל ה"שבע דנחמתא". . דבר ברור הוא שדורנו זה הוא דור האחרון של הגלות ודור הראשון של הגאולה – דוגמת הדור שנכנס לארץ לאחר חמשה עשר באב שבו "כלו מתי מדבר", ואז נעשו "כולם שלמים ועומדים להכנס לארץ מאותן שכתוב בהן (בפרשתנו) חיים כולכם היום". ולכן בעמדנו בסמיכות ממש לחמשה עשר באב, שבו מודגש ביותר שנמצאים בסיום הגלות ד"מדבר העמים" ו"עומדים להכנס לארץ" באופן של גאולה נצחית שאין אחר גלות – צריכה להיות הדגשה והוספה מיוחדת בכל הקשור לקירוב הגאולה, כולל ובמיוחד – הצפי, הבקשה והתפלה על הגאולה (ע"ד ובדוגמת תפלת משה, **תקט"ו תפלות**, כדי לפעול הכניסה לארץ באופן של גאולה נצחית). על כל אחד ואחת לעשות חשבון צדק בנפשו: מה עשה עד עתה לקירוב הגאולה!?!... ובפרט על ידי התבוננות שמשח צדקנו עומד ומצפה בקוצר רוח לגאול את ישראל. . לאחר שכאו"א ואחת ישלים את התלוי בו להחיש את ביאת המשיח, ומכיון שמשח צדקנו בכבודו ובעצמו עומד וממתין לפעולה שלו, הרי מובן גודל האחריות המוטלת עליו, ביחד עם גודל הזכות כו'.

בספר השיחות תשמ"ט:³⁹⁷ ה"נחמה בכפלים" שבהתחלה ו"ראש ה"שבע דנחמתא" הו"ע כללי **שלמעלה** מכל פרטי הדרגות ד"שבע דנחמתא", ונמשכת בכולן, שבכאו"א מהן הנחמה היא "בכפלים" . . בנחמה בכפלים נכללת גם הנחמה הכי נעלית שאין למעלה ממנה – נחמה ממהותו ועצמותו ית'. . מובן שה"כלי" לקבל נחמה זו, שתומשך ותתגלה ותחדור בפועל ממש, הוא, על ידי עבודה דוגמתה

באופן ד"כפלים לתושי", הן בנוגע לעצמו, והן בפעולה על הזולת, היינו, שעבודתו בעצמו היא באופן ד"כפלים", ועבודתו עם הזולת היא באופן ד"כפלים".

אין אומרים 'צדקתך' במנחה.

פרקי אבות פרק ג'³⁹⁸.

בשיחת ש"פ ואתחנן תשמ"א נאמר שגם אלה שאמרו פרקי אבות בשבת הקודמת³⁹⁹ יחזרו ויאמרו פ"ג בשבת הבאה⁴⁰⁰.

מוצאי שבת קודש בשעה 8:41.

בספר השיחות תשמ"ח⁴⁰¹: על ענין עיקרי זה – שגם "מי שאינו מחכה לביאתו... הוא כופר... בתורה ובמשה רבינו" – לא שמים לב (כראוי), ולכן, יש צורך "להרעיש" ע"ד החיוב וההכרח **לחכות לביאתו**, "אחכה לו בכל יום שיבוא", ו**כהודעת** כל אחד ואחד בתפלתו לפני השם "לישועתך קוינו כל היום", לא רק בכל יום אלא גם כל היום". ופשוט, שכיון שמפורש הדבר בתורה, אין כל תועלת להתעלם מזה, ר"ל, כי "דבר אלקינו יקום לעולם".

בספר השיחות תנש"א⁴⁰²: ע"פ האמור לעיל ע"ד הדגשת ענין הגאולה (במיוחד) בזמן זה – מתעוררת תמיהה הכי גדולה: **היתכן שמבלי הבט על כל הענינים – עדיין לא פעלו ביאת משיח צדקנו בפועל ממש? ... דבר שאינו מובן כלל וכלל!** ותמיהה נוספת – שמתאספים עשרה (וכמה וכמה עשירות) מישראל ביחד, ובזמן זכאי בנוגע להגאולה, ואעפ"כ, אינם מרעישים לפעול ביאת המשיח תכף ומיד, ולא מופרך אצלם, רחמנא ליצלו, שמשיח לא יבוא בלילה זה, וגם מחר לא יבוא משיח צדקנו, וגם מחרתיים לא יבוא משיח צדקנו, רחמנא ליצלו!! גם כשצועקים "עד מתי" – הרי זה מפני הציווי כו', ואילו היו מתכוונים ומבקשים וצועקים **באמת**, בוודאי ובוודאי שמשיח כבר היה בא!! מה עוד יכולני לעשות כדי שכל בנ"י ירעישו ויצעקו באמת ויפעלו להביא את המשיח בפועל, לאחר שכל מה שנעשה עד עתה **לא הועיל**, והראי', שנמצאים עדיין בגלות, ועוד ועיקר – בגלות פנימי בעניני עבודת השם. הדבר היחידי שיכולני לעשות – למסור הענין אליכם: **עשו כל אשר ביכלתכם** – ענינים שהם באופן דאורות דתוהו, אבל, בכלים דתיקון – **להביא בפועל את משיח צדקנו תיכף ומיד ממש!** ויה"ר שסוכ"ס ימצאו עשרה מישראל ש"יתעקשו" שהם מוכרחים לפעול אצל הקב"ה, ובודאי יפעלו אצל הקב"ה – כמ"ש "כי עם קשה עורף הוא (למעליותא, ולכן) וסלחת לעוונות ולחטאתו ונחלתנו" – להביא בפועל את הגאולה האמיתית והשלמה תכף ומיד ממש.

בספר השיחות תשנ"ב⁴⁰³: בלשון חז"ל "כל ימי חיך להביא לימות המשיח": "כל ימי חיך" – פירושו בכל רגע ורגע שהאדם חי, הן ביום והן בלילה, הן ער והן ישר, שגם אז הוא חי ע"י נשימת האויר ("כל הנשמה תהלל י"ה", "על כל נשימה ונשימה שאדם נושם כו") שמוכרח להיות בכל רגע ורגע (משא"כ אכילה ושתיה). ו"כל ימי חיך להביא לימות המשיח" – פירושו שהחיות שלו (בכל רגע ורגע) הוא בהבאת ימות המשיח, כלומר, לא רק בשעה שחושב ומדבר ועושה פעולות להבאת המשיח, אלא עצם חיותו ("חיך") הוא להביא לימות המשיח.

398) ראה לעיל בלוח לש"פ חוקת בהערה שנהוג להחמיר שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד כשאנו פסוק שלם. ובפרק זה – במשנה ג פסוק "וידבר אלי", ובמשנה ז – פסוק "אלקים נצב" ו"בקרב אלקים", ופסוק "אז נדברו", ובמשנה יד – פסוק "כי בצלם" ופסוק "בנים אתם" אינם בשלימות.

399) שם – בנוגע לשבת ערב ת"ב.

400) וראה סה"ש תנש"א ח"ב ע' 748. ובכ"מ. וראה הנסמן לעיל בלוח בשבת ת"ב.

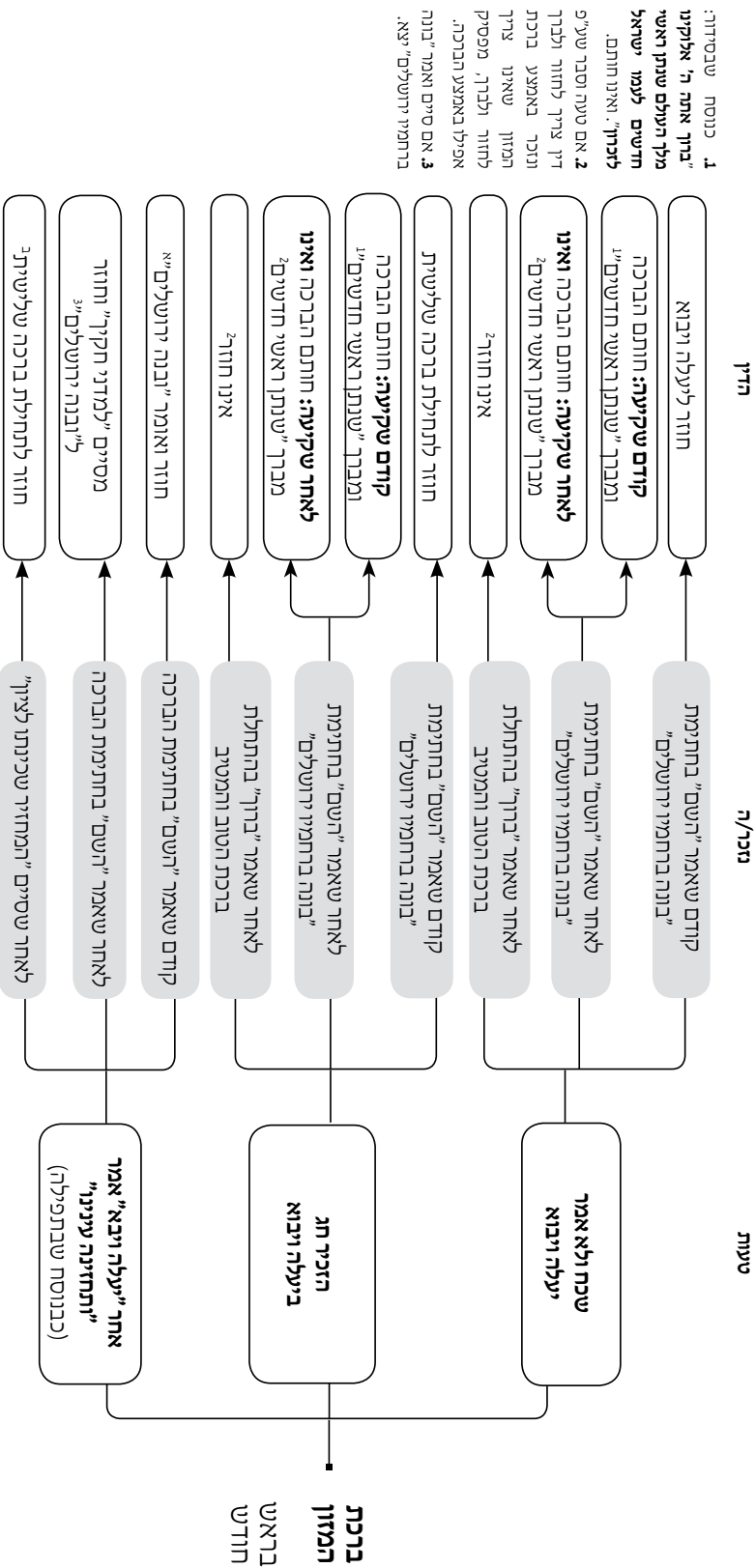
401) ח"ב ע' 534.

402) ע' 474.

403) ע' 131.

קיצור דיני שכחה וטעות

ראש חודש מנחם-אב ותשעה באב (נדחה)

הדין

נזכר/ה

טעות

מעין
שלוש
בראש
חודש

שכח ולא אמר "וזכרנו לטובה"
ביום ראש החדש הזה*

קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה

חזור ל"וזכרנו לטובה"
יצא ואינו חוזר¹

4. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אמר "לרצו" חוזר.

5. והסיד דעתו מלמח ותתנינם.

חזור ל"יעלה ויבוא" וממשיך
"(ותחזינה" וכו')

קודם שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון"

אומר "יעלה ויבוא קודם מודים
(בערבית: אינו חוזר)"

לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים" לציון

חזור ל"רצו"⁴
(בערבית: אינו חוזר)

קודם "יהיז לרצון" השני

6. וצריך להמתין כדי הלול ד' אמות לאחר שאמר יהי רצון . . .

לאחר "יהיז לרצון" השני⁵

7. אבל עדיין אסור במלאכה עד שאומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול".

לאחר שהתפלל מוסף

8. קודם שהבדיל.

שכח "יעלה ויבוא"

תפילת
העמידה
ערבית
שחרית
ומנחה
בראש
חודש

חזור לראש התפילה⁶
(בערבית: אינו חוזר)

חזור לראש התפילה⁶
(בערבית: אינו חוזר)

אינו חוזר

אינו חוזר

אינו חוזר

אינו חוזר

תפילת
העמידה
ערבית
ושחרית*

אינו חוזר

אינו חוזר

אינו חוזר

אינו חוזר

תשעה
באב
(נדרחה)

טעה ואמר נחם

קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה

חזור ל"אתה חוננתנו"⁷

מעריב
במוצאי
שבת

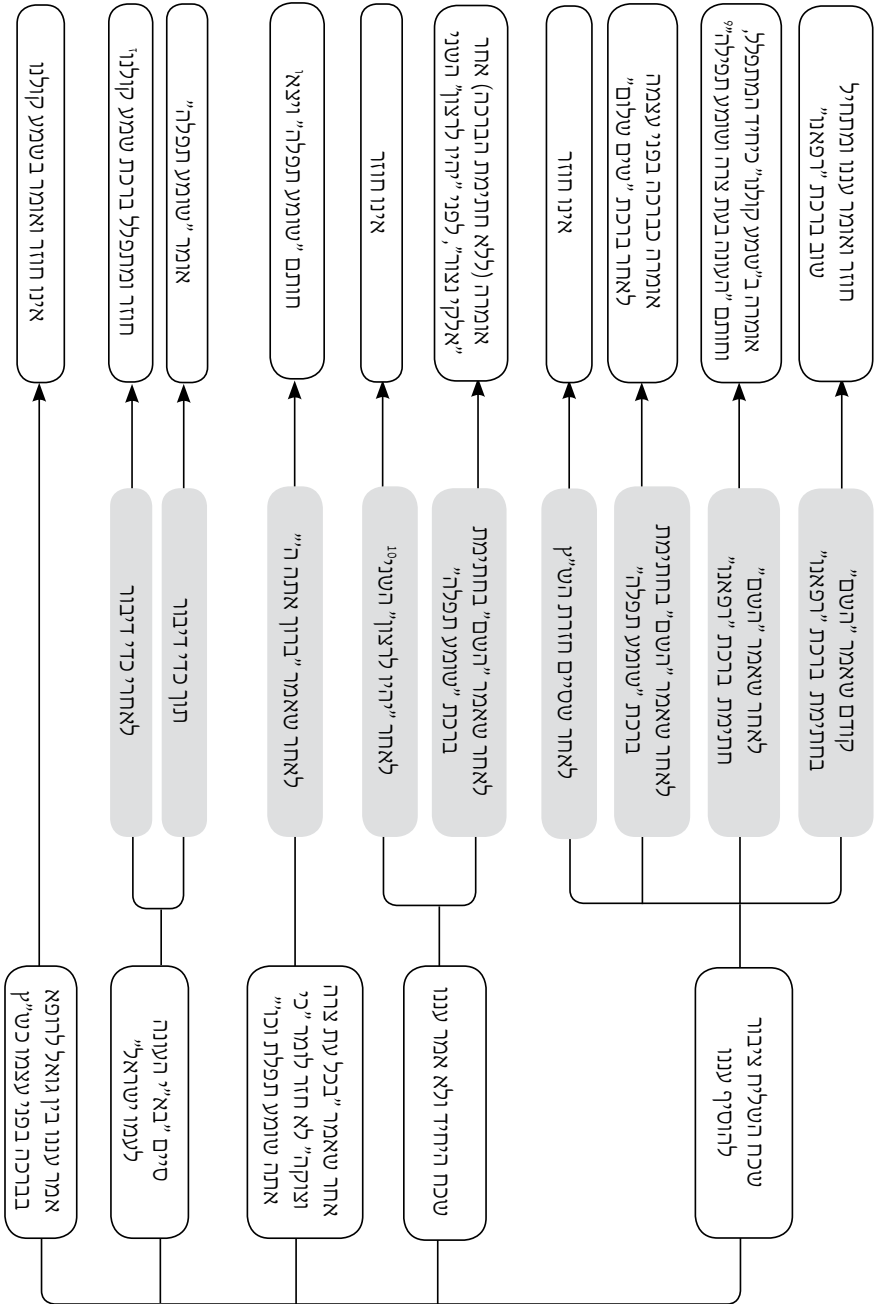
שכח ולא אמר אתה חוננתנו

קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה

אינו חוזר⁷
טעה ואכל⁸: חוזר ומתפלל
עשה מלאכה: אינו חוזר⁷

* וכן בשאר ימות השנה

9. ואם חתם בשמיע תפלה ללד יצא.
10. והסיר דעתו מלמלך תחנונים.

תפילה
העמידה
שחרית
ומנחה
תשעה באב
(נדרה)

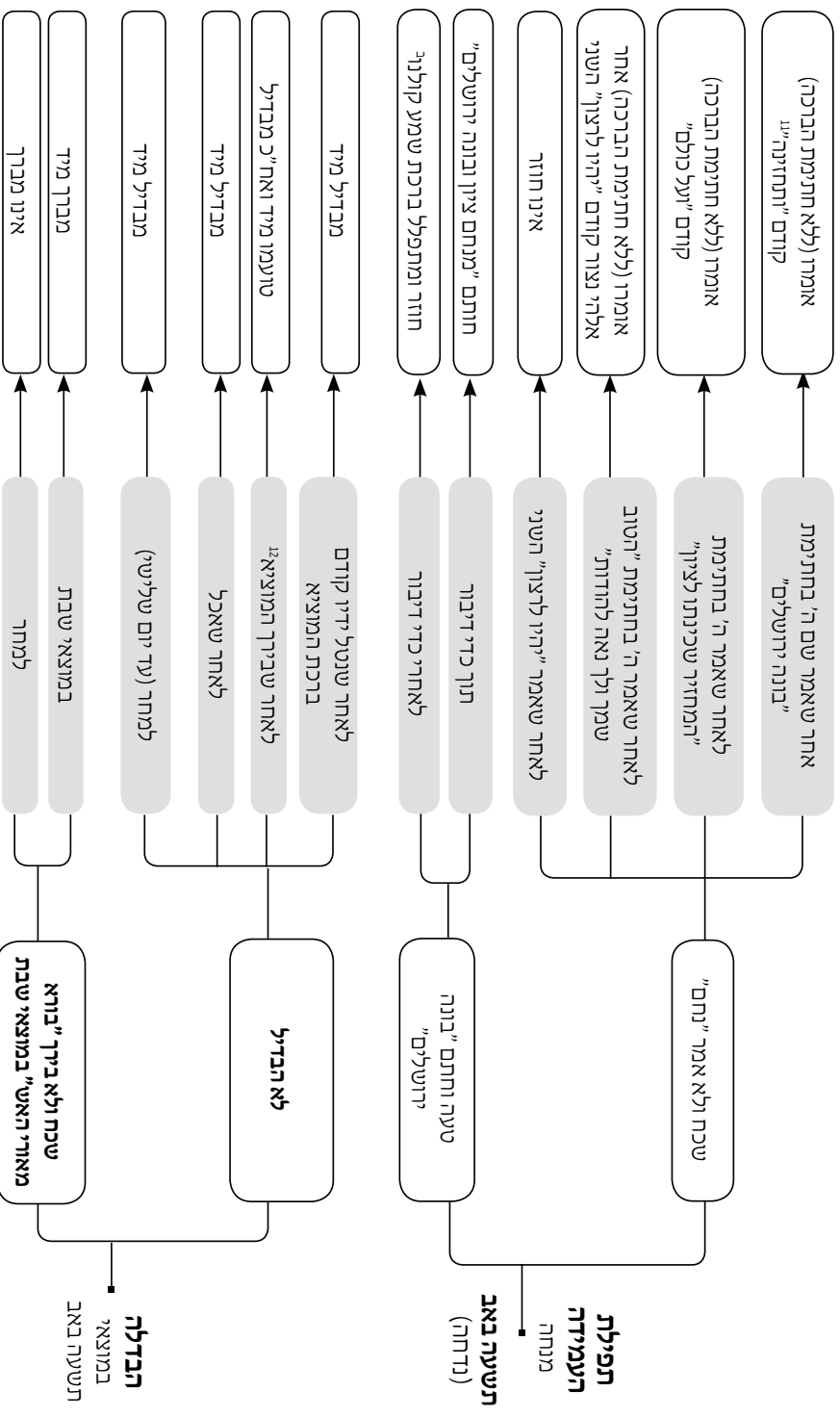
הדין

נזכר/ה

טענות

11. ואם אמרו קודם את צמח דוד ובברכה בפני עצמה, לא הוי הפסק ולא ברכה לבטלה.

12. או בורא מיני מזונות
על חמשת מיני דגן.

הערות לקיצור דיני שכחה וטעות

ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר
עננו אומרו בש"ת וחותרם בשניהם.

אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת
כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב
ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א
מבוטשאטש או"ח סי' תקסו). ולפלא שלא הביא ד'
המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג
בטוש"ו(ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי
יצא. אבל איכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה
מאתים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר
שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק
כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו
שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם
הגאונים שגם היחיד חותרם בשתים. אבל בשו"ת
מהר"ל החדשות סנ"ה לגבי אלו החותרים בשתים
ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותרים בשתים
דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין ראי' משם
כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין
אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים
שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ.
וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סי' קעט
(ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשאטש הנ"ל –
אינו, דהתם מיירי בחתם בשתים).

אבל לכא' אינו, שהש"צ חותרם כך על ברכה אחרת,
ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא
מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא
יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות
המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל
גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא
יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא
מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבו"ש שם. ולהעיר
גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו
שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד
בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא

א. כבשח באמצע ברכת המזון שחזור למקום שפסק.
ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סקכ"ה מטעם אחר.

ב. וראה חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

ג. מג"א סר"ח, סקי"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם
סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח
ועל הניסים ס"ט.

ד. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשכד.

ה. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי
הילוך שנסתפק בדבר.

ו. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר
"כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף
שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה.
וראי' פשוטה, מברכת הבינו לגי' רמב"ם ר"ף מחז"ו
ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג סי"ז. וראה יתר על
כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

ז. וה"ט, לפי שינוי ממטבע שטבעו חכמים,
וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח
חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב. וראה גם
בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא
כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי
אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחי"א כלל
קלב סי' ד' שהחותרים בהעונה וכו' טועים טעות
גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה
בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה – ראה שו"ת משנ"ה ח"א
ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתתא דמשה
סתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א – שערי שמחה יזדי
ס"א. ובשם הגר"ח – אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה
גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א.
שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א
שש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי
טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע
שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ר

שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פ' בירו' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחמת ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדוד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתיים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז ס"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימה בשתיים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתיים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד הוא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה. (ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת ענגו דהיחיד,

יצא. וכ"מ באפיקי מגינים סי' קיט סק"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני ענגו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתא הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתיים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתיים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפ"ל אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתיים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתיים דישראל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמיא ואי"ז חתימה בשתיים דחדא מילתא היא – שבדאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי,

רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש מה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה רי"ו נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום

עשו כל אשר שביכולתכם לפעול ביאת משיח בפועל ממש!

המעשה הוא העיקר

הלוח החסידי – עם ה"הוראות למעשה" מתשמ"ח ואילך.

בוואטסאפ

תוסיף מספר 1.347.699.2770 + לרשימת אנשי הקשר שלך

ושלח לשם בקשה ל"מנוי".

(אפשר לבקש לקבלו גם בתרגום לאנגלית)

להרשם באימייל שלח בקשה לכתובת

info@iChossid.com

אין לראות בזה שום המלצה להחזיק ולהשתמש במכשיר עם חיבור להאינטרנט.